

Міністерство освіти і науки України

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УДК: 37.018.5.

ГЛАДИШКО ЄВГЕНІЯ ВАСИЛІВНА

ДИСЕРТАЦІЯ

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ
БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Спеціальність: 231 – Соціальна робота

Галузь знань: 23 – Соціальна робота

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Євгенія ГЛАДИШКО

Науковий керівник:

Чуйко Олена Василівна

доктор психологічних наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Гладишко Є. В. Соціально-педагогічні засади упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 – Соціальна робота. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2025.

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення і запропоноване нове вирішення наукової проблеми політики безпеки освітнього середовища у закладі середньої освіти у контексті розгортання практик збереження психічного здоров'я і забезпечення психологічного благополуччя в соціальній роботі.

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми дослідження; визначено об'єкт, предмет, методологічні основи, мету та завдання дослідження; відзначено наукову новизну, практичну значущість дослідження, наведено дані щодо апробації отриманих результатів, а також описано структуру дисертації, виходячи з послідовності розв'язання поставлених завдань.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні основи дослідження безпеки освітнього середовища»** розглядаються філософські, психологічні, педагогічні концепції освітнього середовища, як базової дефініції, що починають свій відлік з середини XIX століття, та сучасні наукові підходи до поняття «політики безпеки освітнього середовища», проводиться аналіз існуючих поглядів у вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі щодо означеного феномену, розкривається багатомірність досліджуваного явища в соціальній роботі та соціальній педагогіці.

Здійснений теоретичний аналіз показує, що поняття політики безпечного освітнього середовища є комплексним, багатовимірним явищем, яке розглядається з позицій структурно-функціонального, системного, нормативно-правового і управлінського підходів. Водночас методологічну основу становить середовищний

підхід в соціальній педагогіці, який фокусує необхідність включення до поля середовища тих чинників, які безпосередньо включені до сфери життєдіяльності людини та здійснюють на неї певний вплив. У цьому контексті взаємозв'язок контекстних факторів, що впливають на безпеку освітнього середовища, є визначальним, і відбувається на макро-, мезо-, та мікрорівнях. Безпечне освітнє середовище – це наявність у ньому безпечних умов навчання та праці, комфортної міжособистісної взаємодії, яка сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів, батьків, відсутність будь-яких проявів насильства та існує достатньо ресурсів для їх запобігання, а також дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного суб'єкта освітнього процесу.

Теоретичний аналіз досліджуваного явища показує, що політика безпеки освітнього середовища розглядається не лише як сукупність заходів, а як інтегрована система соціально-педагогічних умов, спрямованих на створення і підтримку стабільного, комфортного та безпечного простору для всіх учасників освітнього процесу. Водночас, ефективність політики безпеки значною мірою залежить від організаційної культури закладу освіти, яка сприяє формуванню атмосфери довіри, поваги та взаєморозуміння між учнями, педагогами та батьками, включенню і участі в середовище довіри і підтримки. Встановлено, що впровадження спеціалізованих освітніх програм і тренінгів суттєво впливає на психологічний комфорт учасників освітнього процесу, а залучення учнів до активної участі в управлінні безпекою позитивно впливає на їхню соціальну відповідальність та знижує ризики соціальної ексклюзії та ізоляції.

Аналізуються зарубіжні дослідження, присвячені проблемам упровадження політик безпеки в шкільну освіту, і виявлено, що вони є невід'ємною частиною шкільної культури, цінностей і стандартів успішності, а ключовими елементами політики безпеки є: визначення ролей та обов'язків в рамках процесів управління ризиками; розробка механізмів контролю ризику, конкретні заходи контролю. У більшості шкіл за реалізацію політики безпеки відповідає керівник школи. Безпекова політика є динамічною і потребує спеціальних управлінських

компетентностей, здатних її оновлювати, щоб зменшувати та відобразити нові ризики.

Доповнено науковий дискурс чітким визначенням ролі та функцій соціального педагога у контексті розробки та реалізації політики безпеки освітнього середовища, підкреслено його «концептуальну» роль і місію як провідника філософії і психології безпеки в закладі середньої освіти, і як носія конкретних безпекових практик.

Уточнено, що політика безпеки освітнього середовища – це цілісний комплекс заходів, норм, правил та соціально-педагогічних умов, що спрямовані на створення, підтримку та розвиток безпечних умов освітнього процесу; це системний документ, від якості якого залежить захист усіх учасників освітньо-виховного процесу. Він покликаний не тільки мінімізувати ризики, а й створити умови, в яких заклад освіти зможе ефективно реагувати на загрози, що виникають, і забезпечувати максимальну безпеку для всіх, хто в ньому знаходиться.

Виокремлено структурні компоненти політики безпеки освітнього середовища: фізична безпека, психічне здоров'я та благополуччя, навчальні практики і середовище, взаємодія між учнями та педагогічними працівниками, партнерство зі спільнотами та сім'ями, що дозволяє системно вивчати означене явище. Водночас, виокремлені критерії оцінки функціонування політики безпеки освітнього середовища, якими є: організаційний, регулятивний, компетентнісний, технологічний та визначено якісні рівні функціонування політики безпеки освітнього середовища закладу середньої освіти: високий, середній та низький.

На основі виділених структурних компонентів політики безпеки освітнього середовища та рівнів упровадження, критеріїв та показників оцінки було побудовано концептуальну модель оцінки політики безпеки освітнього середовища, яка лягла в основу емпіричного дослідження.

У другому розділі *«Емпіричне дослідження політик безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти»* представлено результати емпіричного дослідження.

На основі розробленого методичного інструментарію проведено оцінку політик безпеки освітніх середовищ у семи областях України (Хмельницькій, Рівненській, Київській, Черкаській, Волинській, Житомирській та Тернопільській), охоплено 32 заклади загальної середньої освіти. Результати продемонстрували суттєві відмінності в якісних характеристиках характеристик політик безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти, заснованих як на особливостях функціонування освітнього середовища, так і на ступені участі і включенню соціальних педагогів та інших агентів до упровадження політики безпеки.

Рівень фізичної безпеки освітнього середовища респонденти оцінюють як високий у випадках чіткої регламентації процедур реагування на надзвичайні ситуації, наявності комфортних шкільних приміщень, відповідність внутрішніх нормативних документів державним нормам (у тому числі кодексів охорони праці, інструкцій, місцевих правил життя). Середній рівень фізичної безпеки респонденти пов'язують із недостатнім або нерегулярним проведенням тренувань з евакуації, наявністю потенційних небезпек у навчальних приміщеннях (горища, сходи, туалети та ін.). Низький рівень фізичної безпеки фіксується у тих освітніх закладах, де існує значний брак ресурсів або відсутність належного контролю.

Рівень підтримки психічного здоров'я та психологічного благополуччя в закладі загальної середньої освіти оцінюється як високий у випадку ефективної діяльності соціально-психологічних служб, системних заходів щодо підтримки психологічного благополуччя учнів, власної обізнаності у методах самопідтримки. Середній рівень визначається недостатньою мірою участі батьків у побудові чи формуванні політики щодо психологічної безпеки та благополуччя дітей, а також недостатнім упровадженням практик ранньої ідентифікації та реагування на випадки психологічних труднощів в учнів (тривога, депресія, стрес). Низький рівень корелює із відсутністю впровадження програм збереження психічного здоров'я для шкільного персоналу.

Високий рівень навчальних практик та середовища визначають такі параметри, як: налагоджені алгоритми реагування на випадки булінгу серед педагогів, регулярне залучення персоналу до програм соціально-емоційного

навчання, постійне застосування методик, спрямованих на формування навичок безпечної поведінки учнів, наявність «безпечного місця» для дітей у закладах освіти. Середній рівень визначено за параметрами: недостатня ефективність алгоритмів реагування на булінг, ступінь обізнаності персоналу щодо соціально-емоційного навчання, слабка імплементація культури і політики інклюзивної освіти, ситуативний характер підвищення кваліфікації педагогів з питання забезпечення безпечного освітнього середовища. Низький рівень оцінено у контексті відсутності контролю і моніторингу створення політики безпечного середовища, неефективності заходів із запобігання булінгу та впровадження інклюзивних практик.

Високий показник взаємодії та взаємовідносин визначається співпрацею суб'єктів освітнього процесу між собою, чітко встановленими алгоритмами вирішення конфліктів, врегульованими правовими нормами захисту прав учнів. Середній рівень визначається наявністю бар'єрів у комунікації між адміністрацією, педагогами та учнями, слабкою організацією соціально-педагогічних заходів щодо адаптації дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб. Низький рівень корелює із відсутністю алгоритмів дій соціального педагога щодо захисту прав дітей, неефективними каналами комунікації між адміністрацією школи та батьками.

Високий рівень взаємодії з громадськими організаціями та місцевими установами визначається якісною комунікацією та ефективною взаємодією в питаннях безпеки й розвитку закладу освіти, практиками залучення учнів до громадських ініціатив. Середній рівень визначається недостатніми практиками обміну досвідом та ресурсами. Низький рівень визначається слабкою фінансовою, матеріальною та кадровою підтримки з боку громади.

Таким чином, результати дослідження довели, що упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти має важливе значення у частині збереження психічного здоров'я і психологічного благополуччя усіх суб'єктів освітнього процесу. Водночас політика окреслює процедури, яких повинен дотримуватися персонал та інші суб'єкти, щоб захистити благополуччя дітей.

У третьому розділі «*Модель упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти*» розкриває підходи до управлінських стратегій упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти. Проводиться аналіз результатів телефонного інтерв'ю з 5 керівниками закладів середньої освіти, які дозволяють виокремити організаційні бар'єри на шляху запровадження шкільних політик безпеки. Серед них: 1) відсутність інтегрованої, збалансованої моделі безпеки, яка б поєднувала нормативно-інфраструктурні механізми із соціально-педагогічними підходами в єдину управлінську систему 2) відсутність уніфікованої системи критеріїв оцінювання ефективності політики безпеки 3) інституційна та практична неузгодженість між нормативно-регламентованим підходом до політики безпеки та її гуманістично-соціальною реалізацією в освітньому середовищі 4) відсутність чітко скоординованого механізму поєднання стратегічного управління змінами з повсякденною практикою реалізації політики безпеки, орієнтованої на суб'єктну активність учасників освітнього процесу 5) недостатня уніфікованість процедур формування та впровадження політики безпеки за умов декларованої міжсекторальної співпраці та колективної участі 6) неузгодженість формалізації розподілу відповідальності між учасниками освітнього процесу 7) відсутність усталеної моделі координації між освітніми закладами та зовнішніми партнерами 8) відсутність цілісної, стандартизованої та адаптивної системи професійного розвитку фахівців освіти в частині політики безпеки 9) відсутність єдиної, стандартизованої системи оцінювання ефективності політики безпеки, яка б поєднувала стратегічні, поведінкові та індикативно-операційні показники з урахуванням реального стану безпеки в закладі.

Розроблено, апробовано і проведено експертну оцінку Моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти, яка розглядається як цілісна, системно організована сукупність взаємопов'язаних структурних компонентів, які інтегрують концептуальні, нормативно-правові та організаційно-управлінські механізми забезпечення безпеки всіх учасників освітнього процесу. Система базується на концептуальних засадах розвитку

політики безпечного освітнього середовища та орієнтована на створення запобіжних, підтримувальних і відновлювальних практик у шкільному середовищі, спрямованих на попередження ризиків і загроз, підвищення рівня благополуччя здобувачів освіти, педагогічних працівників і батьківської спільноти. Проведено апробацію запропонованої моделі шляхом проведення воркшопів та тренінгів для різних категорій шкільного персоналу, що посилює переконання у необхідності проведення навчально-інформаційних кампаній щодо популяризації ідеї розробки політик шкільної безпеки в закладах середньої освіти на національному рівні.

Розроблена модель пройшла експертне оцінювання, здійснене експертами в числа керівників закладів загальної середньої освіти, і отримала позитивні характеристики, та може бути рекомендованою для апробації в реальних умовах функціонування політики безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти.

Ключові слова: заклади середньої освіти, освітнє середовище, політика безпеки освітнього середовища, соціальний педагог, соціально-педагогічне проектування, соціально-педагогічні умови, управління політикою безпеки.

ANNOTATION

Hladyshko Y.V. *Socio-pedagogical principles of implementing the policy of educational environment safety in secondary education institutions. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 231 – Social Work.
– Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2025.

The dissertation study provides a theoretical generalization and proposes a new solution to the scientific problem of the policy of educational environment safety in a secondary education institution in the context of the deployment of practices for preserving mental health and ensuring psychological well-being in social work.

The introduction substantiates the relevance of the research problem; defines the object, subject, methodological foundations, goal and objectives of the study; notes the scientific novelty, practical significance of the study, provides data on the approbation of the results obtained, and also describes the structure of the dissertation, based on the sequence of solving the tasks set.

The first section, “*Theoretical and methodological foundations of the study of the safety of the educational environment*” examines the philosophical, psychological, and pedagogical concepts of the educational environment as a basic definition, dating back to the mid-19th century, and modern scientific approaches to the concept of “educational environment safety policy,” analyzes existing views in domestic and foreign scientific discourse on the phenomenon, and reveals the multidimensionality of the phenomenon under study in social work and social pedagogy.

The theoretical analysis shows that the concept of a safe educational environment policy is a complex, multidimensional phenomenon, which is considered from the standpoint of structural-functional, systemic, regulatory, and managerial approaches. At the same time, the methodological basis is the environmental approach in social pedagogy, which focuses on the need to include in the field of the environment those factors that are directly included in the sphere of human life and have a certain influence on it. In this context, the relationship of contextual factors that affect the safety of the

educational environment is decisive, and occurs at the macro-, meso-, and micro-levels. A safe educational environment is the presence of safe conditions for learning and work, comfortable interpersonal interaction that contributes to the emotional well-being of students, teachers, and parents, the absence of any manifestations of violence and the existence of sufficient resources to prevent them, as well as compliance with the rights and norms of physical, psychological, informational, and social security of each subject of the educational process.

Theoretical analysis of the phenomenon under study shows that the policy of safety of the educational environment is considered not only as a set of measures, but as an integrated system of socio-pedagogical conditions aimed at creating and maintaining a stable, comfortable, and safe space for all participants in the educational process. At the same time, the effectiveness of the security policy largely depends on the organizational culture of the educational institution, which contributes to the formation of an atmosphere of trust, respect and mutual understanding between students, teachers and parents, inclusion and participation in an environment of trust and support. It has been established that the implementation of specialized educational programs and trainings significantly affects the psychological comfort of participants in the educational process, and the involvement of students in active participation in security management has a positive effect on their social responsibility and reduces the risks of social exclusion and isolation.

Foreign studies are analyzed on the problems of implementing security policies in school education, and it is found that they are currently an integral part of school culture, values and standards of success, and the key elements of the security policy are: defining roles and responsibilities within the framework of risk management processes; developing risk control mechanisms, specific control measures. In most schools, the school head is responsible for implementing the security policy. Security policy is dynamic and requires special management competencies that can update it in order to reduce and reflect new risks.

The scientific discourse is supplemented with a clear definition of the role and functions of the social educator in the context of developing and implementing the security policy of the educational environment, emphasizing his "conceptual" role and

mission as a leader of the philosophy and psychology of security in a secondary education institution, and as a carrier of specific security practices.

It is specified that the security policy of the educational environment is a holistic complex of measures, norms, rules and socio-pedagogical conditions aimed at creating, supporting and developing safe conditions for the educational process; it is a systemic document, the quality of which determines the protection of all participants in the educational process. It is designed not only to minimize risks, but also to create conditions in which the educational institution will be able to effectively respond to emerging threats and ensure maximum security for everyone in it.

The structural components of the educational environment safety policy are identified: physical safety, mental health and well-being, educational practices and environment, interaction between students and teachers, partnership with communities and families, which allows for a systematic study of the phenomenon. At the same time, the criteria for assessing the functioning of the educational environment safety policy are identified, which are: organizational, regulatory, competency-based, technological, and the qualitative levels of the functioning of the educational environment safety policy of a secondary education institution are determined: high, medium and low. The developed structures and criteria for measuring the educational environment safety policy formed the basis of the author's questionnaire at the stage of empirical research.

A structural and functional model of developing an educational environment safety policy is proposed, which is divided into physical, psychological, environmental (teaching practice, educational process and environment), social (interactions and relationships) and public (external and social) components that are closely related to each other. When creating the model, we assumed that the successful implementation of the specified components depends on the formation of universal security competencies in each participant of the educational process, which, in fact, allow ensuring physical, psychological, environmental, internal-social and external-social security in conditions of martial law.

The second section “*Empirical study of educational environment security policies in secondary education institutions*” presents the results of the empirical study.

Based on the developed methodological tools, an assessment of educational environment safety policies was conducted in seven regions of Ukraine (Khmelnyskyi, Rivne, Kyiv, Cherkasy, Volyn, Zhytomyr, and Ternopil), covering 32 general secondary education institutions. The results demonstrated significant differences in the implementation of educational environment security policies in secondary education institutions, based both on the peculiarities of the functioning of the educational environment and on the degree of participation and inclusion of social educators and other agents in the implementation of security policies.

Respondents assess the level of physical security of the educational environment as high in cases of clear regulation of emergency response procedures, the availability of comfortable school premises, compliance of internal regulatory documents with state standards (including labor protection codes, instructions, local rules of life). Respondents associate the average level of physical security with insufficient or irregular evacuation training, the presence of potential dangers in non-educational premises (attics, staircases, toilets, etc.). A low level of physical security is recorded in those educational institutions where there is a significant lack of resources or lack of proper control.

The level of support for mental health and psychological well-being in a secondary education institution is assessed as high in the case of effective activity of socio-psychological services, systematic measures to support the psychological well-being of students, and their own awareness of self-support methods. The average level is determined by the insufficient participation of parents in building or forming a policy on the psychological safety and well-being of children, as well as the insufficient implementation of practices for early identification and response to cases of psychological difficulties in students (anxiety, depression, stress). The low level correlates with the lack of implementation of mental health preservation programs for school personnel.

A high level of educational practices and environment is determined by such indicators as: established algorithms for responding to cases of bullying among teachers, regular involvement of staff in social and emotional learning programs, constant use of methods aimed at forming students' safe behavior skills, and the presence of a "safe place"

for children in educational institutions. The average level is associated with the insufficient effectiveness of bullying response algorithms, the degree of staff awareness of socio-emotional learning, weak implementation of the culture and policy of inclusive education, the situational nature of teacher training on ensuring a safe educational environment. The low level is assessed in the context of the lack of control and monitoring of the creation of a safe environment policy, the ineffectiveness of measures to prevent bullying and the implementation of inclusive practices.

A high indicator of interaction and relationships is determined by the cooperation of the subjects of the educational process with each other, clearly established conflict resolution algorithms, regulated by legal norms for protecting students' rights. The average level is determined by the presence of barriers in communication between the administration, teachers and students, weak organization of socio-pedagogical measures for the adaptation of children from families of internally displaced persons. The low level correlates with the lack of algorithms for the actions of a social educator to protect children's rights, ineffective communication channels between the school administration and parents.

A high level of interaction with public organizations and local institutions is determined by high-quality communication and effective interaction on issues of safety and development of the educational institution, practices of involving students in public initiatives. An average level is determined by insufficient practices of exchange of experience and resources. A low level is determined by weak financial, material and personnel support from the community.

Thus, the results of the study proved that the implementation of the educational environment safety policy in secondary education institutions is of great importance in terms of preserving the mental health and psychological well-being of all subjects of the educational process. At the same time, the policy outlines the procedures that staff and other subjects must follow in order to protect the well-being of children.

The third section, “*Model for Implementing an Educational Environment Safety Policy in Secondary Education Institutions*,” reveals approaches to management strategies for implementing an educational environment safety policy in secondary

education institutions. The results of a telephone interview with 5 heads of secondary education institutions are analyzed, which allow us to identify organizational barriers to the implementation of school safety policies. Among them: 1) the absence of an integrated, balanced security model that would combine regulatory and infrastructural mechanisms with socio-pedagogical approaches into a single management system 2) the absence of a unified system of criteria for assessing the effectiveness of security policy 3) institutional and practical inconsistency between the regulatory and regulated approach to security policy and its humanistic and social implementation in the educational environment 4) the absence of a clearly coordinated mechanism for combining strategic change management with the everyday practice of implementing security policy, focused on the subjective activity of participants in the educational process 5) insufficient unification of procedures for forming and implementing security policy under the conditions of declared inter-sectoral cooperation and collective participation 6) inconsistency in the formalization of the distribution of responsibility between participants in the educational process 7) the absence of an established model of coordination between educational institutions and external partners 8) the absence of a holistic, standardized and adaptive system of professional development of education specialists in terms of security policy 9) the absence of a single, standardized system for assessing the effectiveness of the security policy, which would combine strategic, behavioral and indicative-operational indicators, taking into account the real state of security in the institution.

The Model for implementing the security policy of the educational environment in secondary education institutions has been developed, tested and an expert assessment has been conducted, which is considered as a holistic, systematically organized set of interconnected structural components that integrate conceptual, regulatory, legal and organizational and managerial mechanisms for ensuring the safety of all participants in the educational process. The system is based on the conceptual principles of developing a safe educational environment policy and is focused on creating preventive, supportive and restorative practices in the school environment aimed at preventing risks and threats, increasing the level of well-being of students, teachers and the parent community. The

proposed model was tested by conducting workshops and trainings for various categories of school personnel, which strengthened the conviction in the need to conduct educational and information campaigns to popularize the idea of developing school safety policies in secondary education institutions at the national level.

The developed model underwent expert evaluation by experts among the heads of general secondary education institutions, and received positive characteristics, and can be recommended for testing in real conditions of the functioning of the policy of a safe educational environment in secondary education institutions.

Keywords: educational environment safety policy, educational environment, social educator, secondary education institutions, socio-pedagogical design, socio-pedagogical conditions, security policy management.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Публікації, що відображають основні наукові результати дисертації

Публікації у наукових фахових виданнях України (4)

1. Чуйко О. В., Гладушко Є. В. (2022) Зміна контексту педагогічної взаємодії як умова організації безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Соціальна робота»*. Том 1 № 8. С.57-61. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2022/8-1/11>

2. Гладушко Є. В. (2023) Роль соціального педагога як медіатора в організації безпечного освітнього середовища (німецький досвід). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Соціальна робота»*. Том 1 № 9. С.11-17. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2023/9-1/2>

3. Гладушко Є. В. (2024) Безпечне освітнє середовище в закладах середньої освіти: результати оцінювання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Соціальна робота»*. Том 1 (10), С.16-24. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2024/10-1/2>

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

Публікації у виданнях України (6)

1. Гладушко Є.В. (2021) Вплив шкільного булінгу на формування особистості школярів та їх соціальне благополуччя. *Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22-23 квітня 2021 р.). Київ: Ліра-К., С.60-63.

2. Гладушко Є.В. (2021) Перешкоди реалізації антибулінгової політики в освітньому середовищі. *Дитина у тривожному середовищі: розвивальні і відновлювані практики: збірник тез форуму* (м. Київ, 31 травня-1 червня 2021 р.) / за ред. О. В. Чуйко. – Київ: КНУ імені Тараса Шевченка. С. 24-27.

3. Гладушко Є. В. (2021) Особливості соціальної роботи в освітньому середовищі. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень: Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 18-19 листопада 2021) Київ: КНУ імені Тараса Шевченка. С.15-17.

4. *Гладишко Є. В. (2022) Безпечне освітнє середовище як сфера становлення особистості. Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21-22 квітня 2022 р.). Київ: Ліра-К., С.62-64.*

5. *Гладишко Є. В. (2022) Складові безпечного освітнього середовища в умовах воєнного часу. Актуальні виклики в сучасній соціально-педагогічній практиці: збірник тез (17 листопада 2022 року, Київ) / за ред. О. Чуїко. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка. С.14-17.*

6. *Гладишко Є. В. (2023) Професійні компетентності соціального педагога як соціально-педагогічна проблема. Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження: матеріали XXV Міжнародної конференції молодих науковців / За ред. І. В. Данилюка, С. Ю. Пащенко (м. Київ, 20-21 квітня 2023 р.). Київ: Видавництво Ліра-К., С.62-65.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	29
1.1. Освітнє середовище як предмет соціально-педагогічного дослідження.	29
1.2. Сутність політики безпеки освітнього середовища та роль соціального педагога у її реалізації.....	36
1.3. Упровадження політики безпеки шкільного середовища у закладі загальної середньої освіти в умовах війни	55
Висновки до розділу 1	65
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИК БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	67
2.1. Характеристика методів та етичних принципів емпіричного дослідження	67
2.2. Розробка інструментарію дослідження.....	71
2.3. Характеристика вибірки	82
2.4. Аналіз політик безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти.....	83
Висновки до розділу 2	102
РОЗДІЛ 3 МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	105
3.1 Лідерство в управлінні шкільною безпекою: результати інтерв'ювання директорів закладів середньої освіти	105
3.2. Розробка і апробація моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти	125
3.3 Експертне оцінювання упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти.....	136
Висновки до розділу 3	151
ВИСНОВКИ.....	153
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	156
ДОДАТКИ.....	180

ВСТУП

Актуальність дослідження. Однією із тенденцій розвитку української освіти останнього десятиріччя є упровадження ідей безпеки освітнього середовища в освітню практику. У 2020 році Україна приєдналась до Декларації про безпеку шкіл (*Safe Schools Declaration*), розробленою ООН у 2015 році, і стала соотою країною, що підтримала положення цього документа. Указом Президента України схвалено Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, яка повинна сприяти «кращій реалізації інтелектуального, фізичного, соціального та емоційного розвитку учнів, їх потенціалу, а також матиме позитивний вплив на стан громадського здоров'я, економіки та демографії в цілому в Україні» (*Указ Президента, 2020*).

Російсько-українська війна, яка триває в Україні вже понад 11 років, різко посилила ризики для життя та здоров'я усіх без виключення суб'єктів освітнього середовища, загострила вірогідність як фізичного, так і психологічного травмування. Безпрецедентна за своїми масштабами статистика втрат засвідчує, що з початком повномасштабної війни в Україні постраждала кожна сьома школа, 3798 закладів освіти пошкоджено, 365 із них зруйновано повністю (*Волошин, 2024*). 60% здобувачів освіти змушені були стати внутрішньо переміщеними особами або виїхати за кордон, 935 дітей отримали поранення різної тяжкості, 464 дитини втратили життя. Навіть у тих випадках, коли діти вціліли фізично, у більшості з них виявлені психічні травми. Результати дослідження, проведеного аналітичною компанією Gradus Research, свідчать, що у 75% українських дітей спостерігаються симптоми психічних травм (*Серед жахів війни, 2023*). Все це зумовлює необхідність посилення безпекової політики на усіх рівнях функціонування освітньої системи й водночас, актуалізує роль освіти, як складової Національної безпеки України, покликаної «розв'язувати завдання збереження та розбудови української державності і громадянського суспільства» (*Галівь & Свйонтик, 2023*).

У квітні 2023 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію безпеки закладів освіти на 2023-2025 рр., метою якого є створення рівних, належних і

безпечних умов здобуття освіти й організація безпечного освітнього середовища. У прийнятій концепції визначено чотири ключові завдання для профільних міністерств, органів місцевої влади, засновників і керівників закладів освіти: створення безпечної інфраструктури закладів освіти, ефективне запобігання та протидія негативним безпековим явищам в освітньому середовищі, формування компетентностей безпеки в учасників освітнього процесу, організація безпечного підвезення учнів і вчителів до / із закладів загальної середньої освіти (*Кабінет Міністрів України, 2023*).

Освіта, є одним із найважливіших навколишніх середовищ, в якому здійснюється життєдіяльність та розвиток людини, водночас, фактор безпеки освітнього середовища є показником якості його функціонування, що безпосереднім чином впливає на психічне здоров'я і психологічне благополуччя суб'єктів даного середовища. Методологічні підходи і теоретичні підвалини до розробки теми безпечного освітнього середовища, розуміння сучасних тенденцій розвитку безпекової політики в школах, закладені у фундаментальних працях зарубіжних і українських вчених (Г. Ващенко, Л. Виготський, Д. Дьюї, Я. Корчак, А. Макаренко, М. Монтесорі, Й. Песталоцці, С. Русова, В. Сухомлинський та ін.).

Фундатор української педагогічної думки В. Сухомлинський зазначав, що освітнє середовище є сукупністю спеціально створених матеріальних і духовних умов у відкритій педагогічній системі, яке повинно мати гуманістично зорієнтований характер, бути націленим на «неповторність кожної дитини», надаючи можливості для всебічної самореалізації та творчості. Важливим, на його думку, є «створення середовища, необхідного для нормального розвитку життєвих явищ, керування цим середовищем» (*Сухомлинський, 1976*).

Ідея В. Сухомлинського про створення та «керування середовищем» розвивається в сучасних освітніх та соціально-педагогічних концепціях, присвячених побудові безпечного освітнього середовища, як «потреба в конструюванні та забезпеченні» його ефективного функціонування в умовах загроз та небезпек (*Водолазська, 2020; Косенко, 2019*). Зокрема, важливим сегментом у цілісній картині моделювання і керування освітнім середовищем сьогодення, є:

розробки інструментів психологічної діагностики безпеки освітнього середовища, що дає змогу точніше визначати проблемні зони та розробляти ефективні стратегії їхнього подолання (*Литвиненко & Богдан, 2020*), упровадження міждисциплінарного підходу управління освітнім середовищем через призму психологічного, екологічного й інформаційного забезпечення (*Березюк, 2023*), упровадження управлінсько-правових механізмів забезпечення безпеки освітнього середовища в умовах воєнного стану (*Князькіна & Подтиккан, 2019*), розробка «політик безпечного середовища в школах, як особливої управлінської дії, до якої залучаються усі суб'єкти освітнього середовища» (*Чуйко, Гладшико, 2024*).

Особливе місце в концепціях створення безпечного освітнього середовища відграє соціальна педагогіка, що ґрунтується на теоріях, які підтримують спосіб роботи, який гнучко адаптується залежно від особистості та обставин для підтримки позитивних змін і благополуччя. Цілісний характер соціальної педагогіки, це підхід, що ґрунтується на силі переконання, і беззастережна повага до цінності всіх людей (*Petrie, Boddy, Cameron, Wigfall & Simon, 2006*). Зарубіжні дослідники (*Eichsteller & Holthoff, 2012:5*) зауважують, що «соціальна педагогіка – це не лише те, як повинні працювати окремі практики, це також те, як команда, організація та ширша система повинні функціонувати як взаємопов'язана система, заснована на подібних принципах, філософії та баченні». Звідси, важлива настанова, яка має суто соціально-педагогічний посил для організаторів і розробників освітнього середовища: воно має бути безпечним, комфортним, захищеним, де люди «можуть висловитися і не будуть принижені, проігноровані чи звинувачені», де «може процвітати взаємна довіра, а люди можуть бути чесними та турботливими водночас» (*Edmondson, 2019: 36*). Важливою у цьому сенсі є професійна роль соціального педагога, яка, на думку дослідниці О. Чуйко, полягає «у впровадженні певної філософії й політики функціонування освітнього середовища... він є членом управлінської команди організаторів освітнього середовища, який формує ціннісно-настановчі орієнтири його функціонування, імплементує ці засадничі положення у викладацькі практики, фіксує ті «розриви», які призводять до порушення прав дитини та ігнорування її освітніх потреб»

(Чуйко, 2019: 42).

Таким чином, «безпека освітнього середовища» усе більше розглядається у якості складової частини соціально-педагогічного тезаурусу, яке потребує подальшого теоретично-практичного осмислення та інтерпретації. Труднощі забезпечення безпечного освітнього середовища спостерігаються як на рівні організації освітнього середовища, так і на рівні життєдіяльності її суб'єктів на різних рівнях її підсистем: «вчитель-учні», «адміністрація-батьки», учні-допоміжний персонал» та ін.

Отже, актуальність дослідження визначеної нами наукової проблеми обумовлена необхідністю розв'язання певних суперечностей:

- між запитами освітніх практик на інноваційні, адаптовані до умов воєнного часу, безпекові політики і відсутністю чітких критеріїв та інструментів її упровадження;

- між наявністю нормативно-правової бази, що декларує шляхи забезпечення і створення безпеки освітнього середовища і недостатньо розробленими механізмами взаємодії і координації інституційних сегментів, задіяних в безпекових практиках;

- між виникаючими ризиками в процесі реалізації політик безпеки в освітньому середовищі і недостатньо представленими ресурсами, здатними їх нівелювати;

- між наявністю багаточисельних досліджень, які вирішують окремі аспекти безпечного освітнього середовища і недостатньою представленістю науково обґрунтованої і перевіреної концепції формування політики безпечного середовища в закладах середньої освіти.

Актуальність означеної проблематики та її недостатнє вивчення обумовили вибір теми дисертаційного дослідження *«Соціально-педагогічні засади упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до планової науково-

дослідної роботи кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Потенціал сучасної соціальної педагогіки в контексті трансформаційних процесів соціалізації особистості» (номер державної реєстрації 0123U102152), що координується Міністерством освіти і науки України. Тема дисертаційного дослідження «Соціально-педагогічні умови створення безпечного освітнього середовища у закладах середньої освіти», затверджена на засіданні Вченої ради факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 4 від 18 листопада 2021 р.), в остаточній редакції *«Соціально-педагогічні засади запровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти»* уточнена рішенням Вченої ради факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол №6 від 28 листопада 2024 р.).

Мета дослідження – встановити, теоретично та експериментально обґрунтувати соціально-педагогічні засади запровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення політики безпеки освітнього середовища.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні засади запровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти.

Гіпотеза дослідження: запровадження політики безпеки освітнього середовища у закладі середньої освіти буде ефективним, якщо:

- виявленими є причини відсутньої (або неефективної) політики безпеки освітнього середовища у закладі середньої освіти і знайдені шляхи подолання проблеми;
- забезпечено освітній менеджмент у закладі середньої освіти, спрямований на вироблення стратегії вироблення політики освітнього закладу у частині створення безпекового середовища;
- забезпечено реалізацію соціально-педагогічних засад: участь і включення суб'єктів освітньої організації у розробку нормативних документів,

локальних актів, що декларують політику безпеки у закладі середньої освіти; інтеграція в освітню діяльність безпекових практик, враховуючи усі сегменти «безпеки освітнього середовища»; формування специфічних безпекових компетентностей, як усвідомленої необхідності, у всіх суб'єктів освітньої організації.

Для досягнення поставленої мети і визначених гіпотез, сформульовані наступні **завдання**:

1. Провести теоретичний аналіз поняття «політика безпечного освітнього середовища», його специфіку, складові, нормативно-правове забезпечення функціонування безпечного освітнього середовища у закладах середньої освіти.

2. Визначити механізми упровадження політики безпеки освітнього середовища та обґрунтувати управлінські стратегії у її реалізації.

3. Експериментально дослідити рівень сформованості політик безпечного освітнього середовища у закладах середньої освіти.

4. Теоретично обґрунтувати і експериментально апробувати соціально-педагогічні засади упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти засобами управління середовищем з боку керівників закладу.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають концепції соціально-освітнього середовища в теорії соціальної педагогіки у працях (Т. Алексєєва, О. Безпалько, І. Бех, Р. Вайнола, І. Зверєва, А. Капська, О. Караман, Л. Міщик, Ж. Петрочко, Н. Чернуха), середовищний підхід у розвитку особистості (А. Артюхіна, А. Баль, О. Горчакова, М. Монтесорі, Ю. Мануйлов, Т. Менг, О. Савченко, Н. Совгіра, І. Суліма, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, А. Цимбалару, Ю. Швалб, Г. Шек); теоретичні положення упровадження безпечного освітнього середовища (М. Астахова, Н. Бабовал, Д. Бабовал, О. Барліт, Л. Богдан, І. Габа, Л. Коваль, Л. Литвиненко, І. Литвиненко, Л. Князькіна, Ю. Удовенко, Т. Цюман, R. A. Astor, R. Benbenishty, M. Greenberg, M. J. Elias, L. Fredericks, M. U. O'Brien, R. P. Weissberg, J. E. Zins), концепції освітнього менеджменту в закладах освіти (О. Барліт, О.Бондарчук, Л.Карамушка, В. Крижко,

С.Прийма, В. Пікельна); компетентнісний підхід в процесі професійної підготовки соціальних педагогів (В. Бех, О. Буйницька, Л. Долинська, О. Карпенко, З. Кияниця, М. Лехолетова, Є. Логвінова, І. Шум, О. Чуйко, N. C. Gysbers, R. T. Lapan, G. F. Petroski).

Дослідження ґрунтується на наступній нормативно-правовій базі:

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>.

Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 р. №509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>.

Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки): Наказ МОН України від 21.11.2016 р. № 1400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1623-16#Text>.

Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 444. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України: Наказ МОН України від 15.08.2016 № 974. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1229-16#Text>.

Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. №2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.

Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: Указ Президента України від 25.05.2020 р. №195 / 2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>.

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. Редакція від 04.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. Редакція від 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. Редакція від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань було використано комплекс методів дослідження: теоретичні (дослідження філософської, соціально-педагогічної, психологічної літератури, нормативно-правових документів, загальної документації та конкретних документів з безпеки закладів загальної середньої освіти), аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, соціально-педагогічне моделювання; емпіричні (анкетування, інтерв'ювання, педагогічне спостереження, експертна оцінка); статистичні (обробка даних анкетування на основі статистичного інструментарію, контент-аналіз, кількісний та якісний аналіз емпіричних даних).

Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечувалися методологічною основою і теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, вибором відповідних темі, методів дослідження; репрезентативністю вибірки, використанням комплексу методів кількісної та якісної обробки отриманих даних.

Організація та експериментальна база дослідження. Експериментальною базою дослідження стали освітні середовища 32 закладів загальної середньої освіти із 7 областей України: Хмельницької, Рівненської, Київської, Черкаської, Волинської, Житомирської, Тернопільської.

Загалом у дослідженні взяли участь соціальні педагоги – 32 особи, керівники закладів середньої освіти – 5 осіб. В апробації результатів взяли 117 осіб, з яких: керівники закладів середньої освіти (25 учасників), педагогічний склад закладів середньої освіти (65 учасників), соціальні педагоги (27 осіб).

Наукова новизна та теоретична значущість дисертаційного дослідження полягають в уточненні поняття «політика безпечного освітнього середовища» в контексті функціонування у закладі середньої освіти і виділенні його структурних компонентів: фізична безпека, психічне здоров'я та благополуччя, навчальні практики і середовище, взаємодія між учнями та педагогічними працівниками,

партнерство зі спільнотами та сім'ями, які відображають сутність, функції, зміст досліджуваного соціально-педагогічного явища; виокремленні критеріїв оцінки функціонування політики безпеки освітнього середовища, якими є: організаційний, регулятивний, компетентнісний, технологічний; встановленні якісних рівнів функціонування політики безпеки освітнього середовища закладу середньої освіти: високий, середній та низький; розробці Моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти та управлінських стратегій у розбудові політики безпеки закладу середньої освіти, орієнтованої на соціально-педагогічні принципи включення, участі і лідерського управління безпековими політками.

Практичне значення одержаних результатів:

- розроблено і адаптовано діагностичний інструментарій, спрямований на дослідження оцінки безпеки освітнього середовища у середній школі;
- розроблено та апробовано Модель упровадження політики безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти, навчальні матеріали для проведення воркшопів, тренінгів; результати емпіричного дослідження мають значення для модернізації системи підготовки перепідготовки та підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх середніх шкіл, педагогічних кадрів, фахівців психологічної служби в галузі розробки політик безпечного освітнього середовища у закладах середньої освіти, органів місцевого самоврядування, батьківських громад у рамках створення узгодженої, партнерської системи безпекової політики на рівні функціонування закладу середньої освіти в громаді;
- систематизовані технології упровадження політики безпеки освітнього середовища та їх методологічне обґрунтування можуть бути імплементовані у освітню практику професійної підготовки управлінського персоналу закладів освіти, соціальних педагогів, практичних психологів.

Особистий внесок здобувача. Результати теоретичних узагальнень наукових думок та виявлені емпіричні закономірності є самостійним внеском автора в теоретико-емпіричне дослідження упровадження політики безпечного освітнього середовища закладів середньої освіти.

У статтях та тезах (написаних у тому числі у співавторстві), внесок здобувача розкриває: результати теоретичного обґрунтування побудованих моделей, обрахунків показників реалізації політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти та їх аналіз.

Апробація результатів дослідження. VIII Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених *«Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень»* (м. Київ, 18-19 листопада 2021 р.); III Всеукраїнський науково-практичний форум *«Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насильству в освітніх закладах»* (м. Дніпро, 10 лютого 2022 р.); XXIV Міжнародна конференція молодих науковців *«Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження»* (м. Київ, 21-22 квітня 2022 р.); Круглий стіл за міжнародної участі *«Актуальні виклики в сучасній соціально-педагогічній практиці»* (м. Київ, 17 листопада 2022 р.); XXV Міжнародна конференція молодих науковців *«Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження»* (м. Київ, 20-21 квітня 2023 р.); Круглий стіл *«Розробка професійного стандарту соціального педагога: сучасне бачення»* (м. Київ, 26 квітня 2024 р.); IX Міжнародна науково-практична конференція *«Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства»* (м. Київ, 14-15 листопада 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (235 найменувань, із них 185 українською мовою, 50 англійською мовою) та 5 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 206 сторінок, основний зміст роботи викладено на 136 сторінках, додатки на 26 сторінках. Текст роботи містить 17 таблиць, 10 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

1.1. Освітнє середовище як предмет соціально-педагогічного дослідження.

Пошук джерельної бази за ключовим словосполученням «освітнє середовище» засвідчує, що воно досить часто зустрічається у наукових роботах з педагогіки та психології останніх років (дисертації, монографії, статті), але майже не представлено у давніших виданнях, а також енциклопедичній та навчальній літературі. Особливість означеного поняття пов'язана з тим, що інтерес до комплексного явища оформився з кінця ХХ – початку ХХІ ст., коли почала інтенсивно розроблятися та використовуватися концепція освітнього середовища, яка розглядається як у нормативних актах, так і у роботах педагогічних практиків. За свідченням І. Габи, освітнє середовище стало об'єктом дослідження психологічних та педагогічних дисциплін у 80–90-х рр. ХХ ст., що пов'язано із потребою усвідомлення ролі ефективних педагогічних технологій у всіх сферах освітньої практики (Габа, 2010). Можливо саме з цієї причини розуміння цього терміну здебільшого є неоднозначним, що породжує певні суперечності і вимагає додаткової уваги для визначення його змістовно-сутнісного наповнення.

Витоки концепції освітнього середовища можна прослідкувати в ідеях видатного українського педагога А. Макаренка, який зазначав, що людина формується не окремими елементами, але шляхом об'єднання всіх впливів, які вона переживає. Діалектика педагогічної дії настільки значуща, що жодний засіб не може розглядатися як позитивний, якщо його вплив не знаходиться під контролем всіх інших засобів, які використовуються одночасно. При цьому всі елементи системи засобів повинні бути гармонійно організовані для досягнення позитивного впливу (Інноваційність ідей Макаренка А., 2012). У працях В. Сухомлинського упроваджується ідея, що саме «середовище» охоплює усю множину зовнішніх проявів оточуючого світу, які сприймає дитина і яке впливає на неї: речі, які її

оточують, вчинки дорослих та особистий приклад педагога, загальний психологічний клімат у класі та шкільне життя загалом. Середовище, за В.Сухомлинським, не є чимось сталим, статичним та незмінним, а навпаки, це комплекс дуже динамічних умов, що постійно коливаються, змінюються та збагачуються. *(Сухомлинський, 1977).*

Ідеї впливу умов середовища на життєдіяльність людини, її розвиток і становлення поділяють сучасні українські дослідники. Так, український дослідник Ю.Швалб доводить необхідність включення до поля середовища лише тих чинників, які безпосередньо включені до сфери життєдіяльності людини та здійснюють на неї певний вплив, середовище, за Ю. Швалбом, це сукупність його похідних чинників, що безпосередньо впливають на емоційний стан, поведінку, способи організації діяльності людини *(Швалб, 2004)*. Дослідниця Р. Пріма висвітлюючи залежність та взаємозв'язок умов, які забезпечують розвиток людини, доходить до висновку, що під середовищем варто розуміти найближче оточення суб'єкта, в якому він формує і проявляє свої найкращі риси та здібності *(Пріма, 2009)*. Особливий акцент дослідники роблять на ролі середовища у житті і розвитку дитини, для якої воно є полем соціальної і культурної активності, сферою передачі та закріплення соціального досвіду, культури, субкультури та розвитку творчості *(Бех та ін., 2007)*.

М. Братко раціонально зауважує з цього приводу, що термін «середовище» є доволі складним соціально-психологічним явищем, вивчення якого носить яскраво виражений міждисциплінарний характер і розглядати яке потрібно у сукупності різних галузей наукового пізнання: педагогіки, філософії, психології, етики, екології, соціології тощо. Вивчення й сутності та феноменологічних характеристик середовища диктується предметом конкретної науки та індивідуального підходу дослідника, який проводить відповідне дослідження *(Братко, 2016)*. У цьому контексті, дослідниця І. Габа проаналізувала підходи до трактування поняття «середовище» у галузях педагогічної, організаційної, соціальної та екологічної психології і прийшла до висновку, що середовище є одночасно результатом і продуктом діяльності людини, що характеризується відсутністю фіксованих

хронологічно-просторових рамок, повнотою та інтегральністю сприйняття, взаємозв'язком з діяльністю індивіда, а також одночасним включенням індивіда у різні середовища. Притаманні йому ознаки включають у себе принципи узгодженості і оптимізації відносин між особистістю та середовищем (*Габа, 2010*).

Англійський вчений Н. Теймур оперує наступними загальноприйнятими ідеями, що розкривають сутність середовища у найбільш широкому сенсі:

- середовище – це відкрита система, що має взаємозв'язок з надсистемою;
- середовище – це певний взаємозв'язок між нами та нашим оточенням: з одного боку – це фізичні реалії, з іншого – система людського досвіду;
- середовище являє собою оточуючий нас світ, все те, що не належить до нас, та умови, які впливають на нас;
- створенням середовища займається сама людина, отже, ми існуємо та активно діємо в середовищі (*Теймур, 1982*).

Таким чином, вивчення поняття «освітнього середовища» має відбуватись в контексті середовищного підходу, що дозволяє інтегрувати різні методологічні підходи, надаючи можливості для комплексного, багатоаспектного бачення освітнього процесу, розуміти його динаміку і вихідні властивості. Зокрема, сучасні підходи до організації освітнього середовища повинні базуватися на принципах гуманізму, демократії, дотримання прав і свобод кожної особистості незалежно від її фізичних та психологічних особливостей. Дослідниця Л. Коваль зазначає, що у тому випадку, коли до школи прибуває дитина з особливими освітніми потребами, то не вона має пристосовуватись до середовища, а середовище має підлаштовуватися під неї (*Коваль, 2018*).

Цікавою є думка О. Боровець, яка вважає, що термін «освітнє середовище» має численні зв'язки із поняттям «освітній простір», але воно має розглядатись не як об'єкт, а як суб'єкт освітнього простору, який сприяє його самоорганізації. (*Боровець, 2019*). У свою чергу А. Цимбалару характеризує освітній простір як особливу педагогічну реальність, де відбувається зустріч, взаємодія, осмислення і пізнання особистістю оточуючих її елементів – носіїв культури, що забезпечує суб'єктивацію і прогресивний розвиток об'єктів. Дослідниця характеризує

взаємодію суб'єктів освітнього простору як активне ставлення до середовища, що виступає інформаційним компонентом освітнього простору, структурованим таким чином, що воно активно впливає на інших суб'єктів цього простору (*Цимбалару, 2016*). Важливим для розуміння середовища в освітньому контексті є те, що, як зазначає І. Габа, у процесі соціалізації дитини зміст середовища «присвоюється» особистістю, персоналізується, тобто стає її внутрішньою якістю (*Габа, 2010*).

О. Власенко зазначає, що слід розглядати освітнє середовище та простір як складові елементи соціального простору. Можна визначити певну ієрархію: природне середовище, соціальне середовище, освітнє середовище і освітній простір. Освітній простір представляє собою динамічну єдність суб'єктів освітнього процесу та системи їх взаємодій. Процес освіти є послідовною зміною відносин між учнем і вчителем в контексті освітнього середовища, що є своєрідним «шляхом» для суб'єктів освітнього процесу в освітньому просторі (*Власенко, 2014*).

В. Кравченко розглядає освітнє середовище як структуру, що включає декілька взаємозалежних рівнів. До глобального рівня відносяться всесвітні тенденції розвитку культури, економіки, політики, освіти, глобально-інформаційні мережі тощо. До регіонального рівня (країни, великі регіони) – освітня політика, культура, система освіти, життєдіяльність згідно з соціальними та національними стандартами, звичаями і традиціями, засобами масової комунікації тощо. До локального рівня – заклад освіти (його мікрокультура, мікроклімат), найближче оточення, сім'я. У вузькому розумінні середовище охоплює лише безпосереднє оточення індивіда. І саме це оточення та взаємодія з ним може здійснювати найбільший вплив на становлення та розвиток особистості (*Кравченко, 2012*).

При аналізі освітнього середовища як чиннику розвитку особистості дитини, Н. Гонтаровська стверджує, що лише сукупність природних, фізичних і соціальних об'єктів і суб'єктів, впливають на формування учня, його творчий, професійний та особистісний розвиток, сприяють розвитку міжособистісних взаємодій та особистісно орієнтованих комунікацій в освітньому процесі, забезпечують умови комфортної життєдіяльності учня в закладі освіти і поза його межами (*Гонтаровська, 2010*), а важливою системоутвірною характеристикою освітнього

середовища є його інноваційність (Гриб, & Клименченко, 2020).

Описуючи індикатори ефективності функціонування освітнього середовища, дослідниця Т. Алексєєва виокремлює наступні: широта (визначає кількість суб'єктів, об'єктів, процеси та явища, що є складовими зазначеного середовища), соціальна активність (характеризує рівень пристосування до соціальних змін) та рухливість (показниками якого є мобільність цілей, змісту, засобів навчання та персоналу навчального середовища) (Алексєєва, 2023).

М. Братко (виділила два підходи до визначення структури освітнього середовища закладів освіти: логічний та екстралогічний. За логічним підходом структуру освітнього середовища досліджують, розглядаючи його як утворюючі середовища – квазіпрофесійне, навчальне, науково-дослідне, соціокультурне та ін. У рамках цього ж підходу розглядаються компоненти освітнього середовища: діяльнісний, інноваційний, інформаційно-знаннєвий, комунікативний, організаційно-управлінський ресурсний, суб'єктний, ціннісно-цільовий. Екстралогічний підхід передбачає аналіз структури освітнього середовища за якісними характеристиками, такими як атмосфера, ступінь доброзичливості, клімат, комфортність та інші. У цілому ж завдання визначення складових освітнього середовища можна маркувати як проблему створення його структурно-функціональної моделі (Братко, 2015).

Багато наукових досліджень в освітній і соціально-педагогічній літературі присвячено пошуку і виокремленню структурних компонентів освітнього середовища. Проаналізувавши авторські позиції науковців, нами було розроблено зведену таблицю структурних компонентів освітнього середовища, в якій представлено ці складові (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Зведена таблиця структурних складових освітнього середовища

Складова	Зміст	Автор
Матеріально-технічна (просторово-об'єктна, предметно-просторова, просторово-семантична, фізична)	Просторово-предметні характеристики освітнього середовища: санітарно-гігієнічні умови, матеріально-технічна база	М. Братко, І. Габа, О. Єжова, А. Кух, Н. Нечипор, Л. Панченко, С. Фокша
Освітня (інформаційно-	Зміст, форми, методи навчання та виховання,	М. Братко, О. Єжова,

Складова	Зміст	Автор
контентна, ідейно-технологічна)	основні та допоміжні освітні програми	А. Кух, С. Фокша
Особистісна (інформаційно-компетентісна)	Професійно-особистісні характеристики педагогічного складу та контингент здобувачів освіти	М. Братко, Л. Панченко
Комунікативна (соціально-психологічна, організаційно-функціональна, суб'єктно-ресурсна, «людська»)	Характер взаємодії між учасниками освітнього процесу, загальний соціально-психологічний клімат та атмосфера у окремих класних колективах	М. Братко, І. Габа, О. Єжова, А. Кух, Н. Нечипор, Л. Панченко, С. Фокша
Інформаційна	Технічне забезпечення, наявність та доступність швидкісного Інтернету, локальна мережа закладу освіти, наявність та ступінь розробки веб-сайту, наявність електронних ресурсів у педагогічного складу	М. Братко, С. Фокша
Аксіологічно-змістовна (дидактично-ціннісна, компетентісна)	Місія, візія, стратегія, цінності, традиції, церемонії, ритуали, символи, корпоративна культура закладу освіти	М. Братко, Н. Нечипор
Діяльнісна	Сукупність видів діяльності учасників освітнього процесу, що в наслідковому результаті визначають функціональні можливості закладу освіти по відношенню до здобувачів освіти (комплекс освітніх послуг)	І. Габа
Вірогіднісна	Прогнозована динаміка розвитку ніш та стихій освітнього середовища	Л. Панченко
Організаційно-нормативна	Включає статус учасників освітнього середовища, стандарт освіти та законодавчі документи, що безпосередньо регламентують процес здобуття освіти	Н. Нечипор

Розглядаючи сучасні тенденції формування освітнього середовища варто зазначити, що воно стає все більше набирає ознак особистісно-центрованого та дитиноцентричного. С. Фокша наводить специфічні особливості освітнього середовища, що цілеспрямовано формується у рамках впровадження ідейних засад НУШ. Зокрема, вона зазначає, що у цьому контексті середовище виступає і у ролі засобу виховання, і у ролі технології опосередкованого управління процесом розвитку і формування особистості здобувачів освіти. Ключовими вимогами до організації освітнього середовища в Новій Українській Школі є:

- багатозадачність та багатофункціональність, гнучкість, мобільність та рухливість;
- вікова відповідність;
- гармонійність, урівноваженість та збалансованість;

- індивідуалізація, персоналізованість, наявність особистого простору;
- монолітність, сполучення та структурованість предметно-просторового оточення та візуального враження;
- незалежність, відкритість сприйняття, креативність та творчість;
- соціальна взаємодія та співпраця;
- функціональність, ергономічність та зручність (Фокша, 2022).

Освітнє середовище НУШ – це середовище, в якому освіта має високий рівень якості. Вона доступна, відкрита і приваблива для всіх суб'єктів навчання: школярів, вчителів, батьків, базується на основах духовно-морального виховання, гарантуючи безпеку і комфорт, а також носить інформативний характер.

Якість освітнього середовища має визначатися такими ознаками: ступенем ціннісно-орієнтованої єдності у відносинах між членами групи; референтність соціокультурного змісту, що виявляється у відносинах; ступінь розвитку особистісних довірчих відносин. Ключовим і значущим для кожного учня є тенденція до системного оновлення змісту освіти та адаптації школярів до цього оновлення (Рейпольська, та ін., 2021).

Отже, не дивлячись на строкатість визначень поняття освітнього середовища, а також поглядів на його структурну будову, можна виявити спільні риси, виділені різними науковцями, що на наш погляд і будуть складати сутність явища, яке досліджується. Поняття освітнього середовища вказує на спеціально створене оточення учасників освітнього процесу в просторі певної освітньої системи, яке становить систему психолого-педагогічних умов, ситуацій та впливів, спрямованих на розкриття і розвиток природніх задатків та індивідуальних здібностей учнів, завдяки суб'єктному включенню і взаємодії з іншими суб'єктами середовища.

Узагальнення підходів дає змогу виділити основні структурні елементи освітнього середовища: матеріально-технічний (просторово-об'єктна, предметно-просторова, просторово-семантична, фізична), освітній (інформаційно-контентна, ідейно-технологічна) та комунікативний (організаційно-функціональна, суб'єктно-ресурсна, «людська») компоненти.

1.2. Сутність політики безпеки освітнього середовища та роль соціального педагога у її реалізації

До проблеми безпеки та захищеності освітнього середовища зверталось багато як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема, серед вітчизняних дослідників варто виділити О. Барліт, Н. Тарасенко (2016), які вивчали педагогічні умови формування безпечного освітнього середовища. Т. Цюман, Н. Бойчук (2018) розробили посібник «Кодекс безпечного освітнього середовища». Т. Водолазська (2012) описала модель доброзичливого до дітей освітнього середовища, О. Боровець (2019) дослідила сучасні підходи та вимоги до створення безпечного освітнього середовища початкової школи, Г. Васянович (2017) було доведено провідну роль педагога у формуванні безпечного освітнього середовища у вищому навчальному закладі. Психологічні аспекти функціонування безпечного освітнього середовища в сучасних умовах висвітлюються у роботах М. Курач, С. Харитонові (2022) та інших дослідників.

Проблема формування безпечного освітнього середовища знаходиться в центрі уваги багатьох зарубіжних дослідників: К. Босворт, М. Буземейер, Ж. Водопівець, С. Джонсон, Д. Ернандас, М. Ковачич (2019), Р. Лангоу, А. Олівер (2018), С. Робертс (2021), Д. Трумен, Л. Форд, У. Форстер, Ж. Чжан (2011) та інших.

У статті Г. Васяновича представлено декілька тлумачень феномену «безпечного освітнього середовища». Зокрема, воно може розумітись як особливий стан організаційних, просторово-предметних і соціальних аспектів освітнього середовища, який, крім забезпечення життя і здоров'я суб'єктів освіти, є необхідною умовою для розвитку і формування особистості, а також гарантує правову, соціальну, психологічну, інформаційну захищеність здобувачів освіти, педагогічних працівників і батьків. У цій роботі наведено й інші варіанти розуміння безпечного освітнього середовища:

- як аспект, пов'язаний із передбаченням, виявленням та усуненням ризиків на різних рівнях з метою забезпечення якості освіти;

- як ступінь захищеності здобувачів освіти та працівників закладу від соціальних, техногенних і природних загроз, що лежить в основі забезпечення їх безпечного функціонування;

- як ступінь захищеності установи від реальних і прогнозованих загроз соціального, техногенного та природного характеру з метою забезпечення його безпечної експлуатації (*Васянович, 2017*).

Один із прикладів простої моделі безпеки в школі приводять американські експерти С. Робертс, Дж. Жанг, Дж. Трумен. Вони включають два показники при обговоренні безпеки в шкільному оточенні: 1) об'єктивні дані, зафіксовані адміністрацією школи; 2) показники, що базуються на думках і оцінках учасників освітнього середовища: інформація про цькування, булінг, порушення особистих кордонів, особиста безпека в школі і поза її межами (*Reeves et al., 2012*).

У розумінні А. Мельник безпечне освітнє середовище характеризується комфортними взаємовідносинами між усіма учасниками освітньо-виховного процесу, а також дотриманням визначених норм безпечної поведінки, йому притаманна відсутність будь-яких небезпечних та загрозливих чинників. Дослідниця виокремлює три показники безпеки освітнього середовища: інформаційний, психологічний та екологічний (*Мельник, 2023*).

У багатьох дослідженнях поняття безпеки перш за все пов'язується із психологічним захистом, що описується у термінах внутрішнього комфорту, збереження особистісної цілісності людини. Безпечне середовище втілює комплекс умов, позбавлених будь-яких проявів психологічного насильства у процесі взаємодії суб'єктів середовища, забезпечуючи захищеність та сприяючи задоволенню потреб у особистісно-довірчому спілкуванні, що в цілому забезпечує психічне здоров'я для його учасників, значущість його існування і відчуття причетності (*Князькіна, & Подтикан, 2019*).

Аспект екологічної безпеки в освітньому середовищі був об'єктом дослідження С. Совгіри. Вона визначає екологічно безпечне освітнє середовище як систему психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, які забезпечують захищеність особистості від негативного впливу екологічних факторів і

визначають оптимальність взаємодії з природним світом. Дослідниця аналізує екологічні фактори, що призвели до зниження захищеності учня в освітньому процесі, серед яких: радикальна трансформація більшості видів діяльності в сучасному суспільстві; швидкі темпи змін одних умов функціонування освітнього процесу якісно новими; загальна урбанізація та віддалення людини від природного середовища; стрімкий розвиток інформаційних технологій, які можуть заміщати природний освітній простір віртуальним; надмірне прагнення до стандартизації виразних характеристик об'єктів і явищ (*Совгіра, 2015*).

Забезпечення інформаційної безпеки в освітньому середовищі є не менш важливим аспектом. Якщо проблема інформаційної безпеки вже давно є предметом наукових досліджень, то ситуація із захистом інформаційного освітнього середовища залишається маловивченою та актуальною сьогодні. Н. Кириленко наводить перелік чинників негативного впливу інформації на сучасне освітнє середовище, серед яких: масовий вплив сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, відсутність реальних механізмів контролю якості інформації, стрімке поширення контенту, що містить елементи порнографії та насильства (*Кириленко, 2012*).

О. Боровець розглядає організацію безпечного освітнього середовища як першочергову вимогу до сучасної системи освіти різних рівнів. Дослідниця зазначає, що при розгляді безпечного освітнього середовища увага має бути сфокусована на стані освітнього середовища, що в ідеалі характеризується абсолютно безпечними умовами навчання, комфортною взаємодією між учасниками освітньо-виховного процесу, сприяючи емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків. У такому середовищі відсутні будь-які прояви насильства, і є достатні ресурси для їх запобігання. Також дотримуються норми і правила фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки для кожного учасника освітнього процесу (*Боровець, 2019*).

Побудова такого середовища має базуватись на систематичному та сталому реагуванні на нові умови, пошук можливостей для реалізації принципів, безпечного освітнього середовища, що включають безумовний пріоритет життя

людини як ключової цінності, врахування регіональної специфіки (в якій перебуває заклад освіти), принцип комплексної оцінки небезпек та максимальну ефективність управління системою заходів і педагогічних умов, спрямованих на забезпечення безпеки освітнього середовища (Цюман, & Бойчук, 2018: 12).

У статті І. Литвиненко та Л. Богдан представлено наступні параметри безпеки освітнього середовища закладів загальної середньої освіти, що підкреслюють важливість повномасштабної реалізації їх захисної функції:

- адекватні очікування від результатів навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти;
- високий рівень залучення всіх учасників освітніх відносин в освітнє середовище;
- навчання навичкам соціальної взаємодії;
- сприятлива соціально-психологічний атмосфера;
- чіткі методи оцінювання здобувачів освіти (Литвиненко, Богдан, 2020).

Узагальнюючи підходи науковців (О. Мішкулинець, А. Мельник (2023), Н. Гузь (2014), Р. Маківчук (2020) можна виділити наступні показники безпечності освітнього середовища у закладі загальної середньої освіти:

- *безпечна комунікація*, як спосіб взаємодії для створення комфортного та сприятливого середовища – вільний вияв емоцій, думок, почуттів, без страху бути ізольованим від колективу;
- *інклюзивність* – врахування освітніх потреб дитини та створення комфортних умов для отримання нею якісних знань;
- *психологічна безпека* – відсутність морального тиску вчителів чи однолітків, стабільний душевний стан учнів.

Таким чином, безпечне освітнє середовище – це спеціально організовані та стабільні умови перебігу освітнього процесу, у рамках яких забезпечується та досягається стан повної фізичної, психологічної захищеності і цілісності усіх його учасників. Завдання безпечного освітнього середовища – зберегти актуальний стан фізичного та психічного здоров'я здобувачів освіти, а завдання розвиваючого освітнього середовища – примножити потенціал здобувачів освіти.

Функціонування будь якої освітньої установи не можливо уявити без виробленої системи заходів і програм дій для запобігання явищам загрози суб'єктам освітнього середовища у психологічному, інформаційному, фізичному чи екологічному аспектах. Загальна безпекова політика освітнього закладу є фундаментальним документом, що виступає основою для забезпечення всіх аспектів безпеки освітнього процесу. Цей документ об'єднує загальні принципи та правила, обов'язкові для всіх освітніх організацій, і охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із захистом як працівників, так і учнів. Сюди включені такі важливі елементи як охорона праці, пожежна безпека, безпека в умовах військового стану та антитерористична захищеність. Політика безпеки стає своєрідним путівником, який визначає, як має функціонувати система безпеки у закладі освіти (Astor, & Benbenishty, 2023).

Шкільне положення про політику безпеки освітнього середовища за своєю суттю є стрижневою основою, яка структурує та спрямовує всі процеси щодо безпеки в освітній установі. Воно задає не тільки загальний напрям для роботи, а й визначає деталізовані процедури, дотримуючись яких, співробітники установи мають створювати безпечні умови для всіх учасників освітнього середовища. При цьому через узагальнений характер у документі зазвичай містяться лише базові питання, що створює можливість для його гнучкості та адаптації під конкретні умови кожної установи (Health and safety: responsibilities and duties for schools, 2022).

Політика безпеки освітнього середовища у закладі загальної середньої освіти охоплює кілька ключових аспектів. По-перше, вона визначає, які об'єкти підлягають захисту – будівлі, інфраструктура, люди, які перебувають на території закладу освіти, а також, які суб'єкти беруть участь у реалізації політики безпеки (суб'єкти безпеки). Під суб'єктами безпеки маються на увазі ті, хто відповідає за її забезпечення, включаючи адміністрацію, викладачів та технічний персонал. По-друге, політика безпеки визначає можливі загрози, які можуть впливати на об'єкти захисту. Це можуть бути як внутрішні, так і зовнішні загрози – пожежі, техногенні аварії, прояви насильства, теракти або інші надзвичайні ситуації (The President's

plan to protect our children and our communities by reducing gun violence, 2013).

Не менш важливою частиною документа, в якому розкривається політика шкільної безпеки є постановка цілей, яких прагне досягти адміністрація закладу освіти у сфері безпеки. Ці цілі можуть включати як безпосереднє запобігання можливим ризикам, так і забезпечення максимальної готовності до потенційних загроз. Політика безпеки не обмежується простим позначенням цілей, але також ставить загальні напрями для їх досягнення. Наприклад, це може включати розробку профілактичних заходів, навчання педагогічного та технічного персоналу діям у надзвичайних ситуаціях та впровадження сучасних технічних рішень для моніторингу та реагування на загрози (*Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки*).

Надзвичайно важливу роль у структурі політики безпеки освітнього закладу відіграє актуальна нормативно-правова база. Усі заходи щодо забезпечення безпеки, описані у документі, мають спиратися на законодавство та чинні норми права. Це забезпечує юридичну обґрунтованість усіх дій, що вживаються в рамках створення безпечного освітнього середовища, та гарантує відповідність їх вимогам держави.

Важливим є й питання критеріїв, за якими оцінюватиметься рівень безпеки в освітній установі. Це дозволяє об'єктивно оцінювати, наскільки ефективно працюють вжиті заходи, та своєчасно коригувати їх у разі потреби. Окрема увага приділяється механізмам ухвалення управлінських рішень у сфері безпеки та розподіл функцій між відповідальними особами. Це дозволяє уникнути хаотичних дій та забезпечити чітку координацію роботи між усіма учасниками системи безпеки. При цьому також позначаються пріоритети використання різних систем та засобів захисту, будь то технічні пристрої, організаційні заходи або кадрові ресурси. Важливим моментом є встановлення правил взаємодії із зовнішніми організаціями, які можуть підтримувати або контролювати виконання заходів щодо забезпечення безпеки. Це можуть бути служби охорони, пожежні інспекції, органи МВС, МНС чи інші державні та приватні структури, які відповідають за безпеку (*Беляєва, 2024*).

Документ може також передбачати розробку спеціальних програм безпеки, зміст яких залежить від конкретних умов, в яких функціонує заклад освіти, та яка спрямована на профілактику та зниження рівня конкретних ризиків. Ці програми можуть включати регулярне навчання педагогічних працівників та учнів діям у надзвичайних ситуаціях, проведення евакуаційних навчань та моніторинг стану безпеки на території закладу освіти. Політика безпеки у такий спосіб стає основою, де будується система підвітності персоналу. Відповідальні особи повинні чітко усвідомлювати свої обов'язки та розуміти, які заходи та рішення від них потрібні для ефективного захисту освітнього процесу (*Greenberg et al., 2003*).

Розбудова політики безпеки потребує відповідального та комплексного підходу. Для її розробки необхідно сформувати робочу групу, до якої увійдуть компетентні фахівці з питань безпеки. У цих експертів мають бути глибокі знання в галузі як правових, так і організаційних аспектів забезпечення безпеки у сфері освіти, а також мати досвід роботи в умовах освітньої установи. Очолювати групу має директор, який усвідомлює важливе значення цього питання та може контролювати всі етапи розробки документа. Директор зобов'язаний координувати роботу команди, приймати ключові рішення та стежити за тим, щоб документ відповідав реальним потребам установи та ґрунтувався на актуальних вимогах законодавства (*Astor, & Benbenishty, 2023*).

Таким чином, політика безпеки освітнього середовища – це системний документ, від якості якого залежить захист усіх учасників освітньо-виховного процесу. Він покликаний не тільки мінімізувати ризики, а й створити умови, в яких заклад освіти зможе ефективно реагувати на загрози, що виникають, і забезпечувати максимальну безпеку для всіх, хто в ньому знаходиться.

Ступінь загрози потенційно небезпечних подій в закладі освіти визначається вразливістю його основних компонентів, таких як природний, технічний, соціальний та психологічний. Наприклад, природні чинники, такі як стихійні лиха, можуть підірвати як безпеку приміщень закладу освіти, так і психологічний стан здобувачів освіти та педагогів. Технічні чинники, включаючи стан обладнання та інфраструктури, також мають пряме відношення до безпеки. Соціальні аспекти,

такі як відносини між учасниками освітнього процесу, можуть суттєво впливати на загальну атмосферу в установі, а отже, і на рівень захищеності. Психологічні чинники, наприклад, рівень тривожності та стресу серед учнів та персоналу, можуть стати індикатором готовності установи до реагування на небезпечні ситуації (*Лехолетова, 2018*).

Аналіз ризиків є важливим початковим етапом у розробці політики безпеки, оскільки він допомагає виявити та оцінити потенційні загрози. На цьому етапі відбувається оцінка можливої шкоди для закладу освіти, яка може виникнути внаслідок пошкодження здоров'я або навіть загибелі об'єктів захисту. Зокрема, наслідки інциденту може бути як фізичними, а й психологічними, що охоплюють весь освітньо-виховний процес. Складання списку основних загроз для об'єктів захисту дозволяє виділити найкритичніші моменти, що потребують уваги. Оцінка ймовірності реалізації цих загроз та аналіз ризиків, пов'язаних із можливою шкодою, створюють основу для формування адекватної безпекової політики (*Greenberg et al., 2003*).

Формулювання у документі мають бути конкретними та зрозумілими, щоб вони були доступні не лише тим, хто відповідає за реалізацію політики, а й тим, чия безпека залежить від цієї політики. Важливо, щоб кожен учасник освітнього процесу розумів свої права та обов'язки в рамках політики шкільної безпеки. Необхідно чітко вказати причини, через які ця політика розробляється, описати, які суб'єкти та об'єкти охоплюються документом, а також визначити види відповідальності учасників освітнього процесу. Чітке визначення обов'язків та контактної інформації сприяє підвищенню рівня відповідальності та взаємодії між усіма учасниками процесу (*Беляєва, 2024*).

Крім загальної безпекової політики, в освітній установі можуть розроблятися специфічні підходи до вирішення груп однотипних загроз, таких як фізичні, хімічні, біологічні, соціальні, інформаційні та психологічні. Вони виступають факторами впливу на безпеку освітньо-виховного процесу у рамках функціонування закладу освіти. Це дозволить більш ефективно управляти ризиками та забезпечувати безпеку у різних ситуаціях. Наприклад, фізичні загрози

можуть включати насильство або акти вандалізму, тоді як біологічні загрози можуть бути пов'язані з інфекційними захворюваннями. Підходи, що ґрунтуються на основі такого факторного підходу, допомагають сформулювати конкретні заходи для кожної категорії загроз, що суттєво підвищує рівень готовності установи до різних надзвичайних ситуацій (*Health and safety: responsibilities and duties for schools, 2022*).

Після завершення розробки політики безпеки керівник закладу освіти має ухвалити остаточний варіант документа, який стане основою для подальшої роботи. Впровадження цієї політики в установу вимагає активного контролю з боку керівництва, щоб переконатися, що її положення виконуються на практиці. Це включає регулярні перевірки та оцінку реалізації всіх аспектів політики безпеки. Важливо також враховувати, що довілля та освітній процес постійно змінюються, тому необхідно своєчасно реагувати на зміни та переглядати політику.

Порядок та механізми реалізації політики безпеки визначаються через встановлення стандартів та правил, а також опис процесів, пов'язаних із реалізацією заходів безпеки. Стандарти задають критерії та методи, яких слід дотримуватись при реалізації політики, а правила та інструкції деталізують принципи та методи забезпечення безпеки. Важливо, щоб у цих документах були прописані вимоги до безпеки для різних категорій учасників освітньо-виховного процесу, а також для окремих навчальних приміщень, таких як класи та лабораторії. При розробці інструкцій необхідно враховувати всі потенційні загрози, з якими можуть зіткнутися діти та педагоги у конкретних кабінетах. Ці документи мають враховувати специфіку навчального предмету та діяльності, щоб забезпечити максимальний захист (*Astor, & Benbenishty, 2023*).

У якості підтвердження викладеної візії змісту та документального забезпечення політики безпеки освітнього середовища можна коротко зупинитись на аналізі відповідних політик, що реалізуються у розвинених зарубіжних країнах, і де терміни «політика шкільної безпеки», «політика безпеки освітнього середовища» мають яскраво виражений прикладний характер. До прикладу, політика безпеки освітнього середовища у школах Великобританії ґрунтується на

законодавчих актах, таких як Закон про охорону праці 1974 року та Регламент управління охороною праці 1999 року. Ця нормативно-законодавча база визначає відповідальність за охорону праці та безпеку. Відповідальність за безпеку лежить на адміністрації школи, яка має розробляти та впроваджувати політики, що відповідають вимогам закону. Згідно з його вимогами, керівники закладів освіти зобов'язані забезпечувати безпечні умови для учнів і персоналу, ідентифікуючи ризики, проводячи оцінку та впроваджуючи заходи для мінімізації загроз (*Health and safety: responsibilities and duties for schools, 2022*).

У 2004 році федеральні агентства США опублікували документ під назвою «Оцінка загроз безпеці шкіл: посібник з управління кризами та створення безпечного шкільного клімату». Цей документ відіграв важливу роль у формуванні підходів до забезпечення безпеки в закладах освіти, оскільки пропонував адміністраціям шкіл, педагогічним працівникам та місцевим правоохоронним органам загальні алгоритми дій щодо виявлення загроз, які можуть виникнути у закладах освіти (*The President's plan to protect our children and our communities by reducing gun violence, 2013*).

У січні 2013 року адміністрація президента Барака Обами оприлюднила новий документ – План президента щодо захисту дітей та громад від насильства із застосуванням вогнепальної зброї. План став відповіддю на зростання насильства із застосуванням вогнепальної зброї та був спрямований не лише на посилення контролю за зброєю, а й на активне залучення громад до створення безпечного середовища для дітей (*U. S. Department of Education, Guiding Principles*). Охорона розглядалася як багатогранний процес, що включає як зовнішні заходи захисту, такі як недопущення сторонніх осіб на територію школи, так і внутрішні фактори, що впливають на психологічний стан учнів.

Реформи, проведені в Німеччині за останні десять років, стали важливим кроком у забезпеченні безпеки навчальних закладів. Німецькі школи впровадили практики, які включають як підготовку учнів і персоналу до дій у разі нападу, так і розробку програм, спрямованих на запобігання булінгу та конфліктам. Впровадження таких системних рішень свідчить, що безпека – це не лише фізичний

захист від зовнішніх загроз, а й створення середовища, в якому учні відчувають себе захищеними від психологічного тиску та соціальних конфліктів. Регулярні тренування та плани дій на випадок надзвичайних ситуацій не лише навчають, що робити у разі небезпеки, але й створюють впевненість у тому, що школа готова до будь-якого розвитку подій (*Leuschner, 2013*).

На сучасному етапі багато розвинених країн реалізують комплексну політику забезпечення безпеки в навчальних закладах. Сюди входить не тільки фізичний захист учнів і співробітників, а й заходи, спрямовані на створення сприятливого освітнього середовища, в якому забезпечується емоційне і соціальне благополуччя всіх учасників. Такий підхід до безпеки виходить за рамки традиційного розуміння захисту як суто фізичного аспекту. Безпека в школах тепер охоплює набагато ширші завдання, включаючи профілактику психологічних проблем і девіантної поведінки учнів. Важливим компонентом стає раннє виявлення ознак можливих кризових ситуацій. Це запобігає переростанню конфліктів і небезпечних ситуацій в реальну загрозу. Сучасні школи прагнуть створити умови, при яких кожна людина буде відчувати себе захищеним і мати можливість для гармонійного розвитку.

Р. Астор та Р. Бенбенішти запропонували теоретичну екологічну модель для концептуалізації політики безпеки в школах, спрямована на закриття прогалин у тематичному та методологічному аналізі шляхом інтеграції емпіричних досліджень з інноваційною політикою. У відповідності до моделі дослідників, школа вбудована в кілька контекстів, включаючи характеристики учнів (наприклад, особливі потреби, вік); сім'ї (наприклад, бідність); мікрорайони; спільноти (наприклад, злочинність, культура та ідеологія, які впливають на школу); вплив засобів масової інформації на школу; та університети, які навчають шкільний персонал, розробляють програми безпеки в школах та проводять дослідження результатів у школі. Крім того, школа вбудована в більш широкі контексти, такі як досягнення в науці та технологій (наприклад, технології мобільних телефонів, інновації в соціальних мережах, додатки для дистанційного навчання) та глобальних подій (наприклад, пандемії, стрілянина в школах, культурні та

політичні чвари, війни та економічні спади) (Астор, Бенбенішті, 2023).

Підсумовуючи огляд зарубіжного досвіду щодо побудови політики шкільної безпеки, необхідно зазначити, що їхні підходи охоплюють широке поле загроз і викликів, які суб'єкти освітнього процесу можуть зазнавати. Розуміння того, що безпека охоплює як фізичний, так і емоційний аспекти, стало основою для формування нових стратегій та способів роботи щодо захисту підростаючого покоління.

Підсумовуючи напрацювання зарубіжних і українських дослідників, важливо виокремити компоненти політики безпеки освітнього середовища у закладі середньої освіти. Основні аспекти цієї політики можуть включати фізичну безпеку, психічне здоров'я та благополуччя, різні аспекти навчальної практики, взаємодію між учнями та педагогічними працівниками, а також партнерство зі спільнотами та сім'ями. Кожен із цих компонентів відіграє важливу роль у створенні безпечного середовища, що має фундаментальне значення для академічного та соціально-емоційного розвитку дітей (рис. 1.1).

Рис.1.1 Компоненти політики безпеки освітнього середовища у закладі середньої освіти

Фізична безпека є однією з головних цілей освітньої політики, що включає заходи протипожежної безпеки, системи відеоспостереження, плани евакуації та

протоколи реагування на надзвичайні ситуації. Наприклад, зарубіжні дослідження показують, що ефективні системи управління ризиками можуть знижувати рівень насильства у школах, покращувати безпеку на території шкіл та зміцнювати довіру до освітніх інституцій. Це підтверджує, що заходи забезпечення фізичної безпеки у контексті загальної політики шкільної безпеки є базисом, на якому будується вся структура безпеки в навчальному середовищі (*Greenberg et al., 2003*).

Наступним компонентом безпеки освітнього середовища є психічне здоров'я та благополуччя учнів. У дослідженнях з питань психологічної безпеки наголошується, що комфортне та підтримуюче середовище допомагає знизити рівень тривожності, стресу та агресії серед учнів. Наприклад, концепція «Whole School, Whole Community, Whole Child (WSCC)» в США пропонує інтеграцію підтримки психічного здоров'я в школах через створення психологічних служб та програм, спрямованих на емоційний розвиток дітей. Це забезпечує не лише благополуччя учнів, а й допомагає в розвитку емоційного інтелекту, що є важливою частиною шкільної безпеки (*Morrison, 2014*).

Третій компонент - навчальна практика та середовище- стосується методів, які вчителі використовують для навчання та виховання учнів у безпечних і підтримуючих умовах. Зарубіжні дослідження свідчать, що підхід до освіти, який враховує соціально-емоційні потреби дітей, знижує рівень булінгу та покращує загальний психологічний клімат у школах. Наприклад, програми соціально-емоційного навчання (SEL) стали важливою частиною навчальних програм у багатьох країнах, оскільки вони допомагають формувати стійкість, співчуття та емпатію у дітей, що безпосередньо впливає на шкільне середовище (*Caine, & Caine, 1997*).

Компонент взаємодій і відносин підкреслює важливість здорових стосунків між учнями, педагогами та адміністрацією школи. Взаємоповага, відкритий діалог та підтримка створюють довірчу атмосферу, що сприяє зменшенню конфліктів та підвищенню ефективності навчання. У цьому контексті зарубіжні практики активно використовують концепцію «Restorative Practices», яка спрямована на відновлення відносин після конфліктів та сприяє вирішенню проблем мирним

шляхом. Ця практика дозволяє не лише покращити дисципліну, а й формує у школярів відповідальність та соціальні навички (*Greenberg et al., 2003*).

Партнерство школи з сім'ями та громадою має вирішальне значення для успішного впровадження політики безпеки. Школи, які активно співпрацюють з батьками, місцевими організаціями та іншими навчальними закладами, краще справляються з ризиками, оскільки вони мають доступ до ресурсів і підтримки, що допомагає реагувати на надзвичайні ситуації більш ефективно. Досвід міжнародних шкіл підтверджує, що інтеграція громади в освітнє середовище покращує загальний рівень безпеки та сприяє вирішенню багатьох проблем через спільні зусилля (*Morrison, 2014*).

Метою нашого аналізу було також дослідження сучасної нормативно-правової бази, як формує політики шкільної безпеки на макрорівні, а також визначити можливий контекст їх внеску у розбудову шкільних політик безпеки.

Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. №2145-VII є базовим нормативним документом, що регулює питання освіти, включаючи аспекти забезпечення безпеки в освітньому середовищі. Проблема впровадження політики шкільної безпеки висвітлена в ньому через кілька ключових положень, які визначають безпеку, як невід'ємну частину організації освітнього процесу.

У статті 53 Закону зазначається, що заклади освіти зобов'язані забезпечувати безпечні умови навчання, праці та виховання, дотримуючись санітарних норм, правил протипожежної безпеки та інших нормативних документів, що стосуються охорони здоров'я і життя. Стаття 26 Закону підкреслює роль керівників освітніх закладів у створенні безпечних умов для учнів і працівників, які мають забезпечити умови для реалізації заходів, спрямованих на захист учасників освітнього процесу від насильства, булінгу (цькування), а також забезпечити протидію іншим загрозам, що можуть виникнути в школі. Це включає обов'язок впровадження механізмів запобігання ризикам, таких як планування евакуацій, підготовка до надзвичайних ситуацій і захист психічного здоров'я.

Важливим аспектом є також взаємодія з громадою та залучення батьків до процесу забезпечення безпеки. Закон визначає освітні заклади як відкриті для

співпраці з місцевими громадами та іншими партнерами, що відповідає сучасним підходам до формування політики безпеки, коли громади і сім'ї беруть активну участь у забезпеченні безпеки учнів (*Закон України «Про освіту», 2017*).

Вичерпне визначення поняття безпечного освітнього середовища міститься у Законі України «Про повну загальну середню освіту». У статті 1 визначено, що безпечне освітнє середовище являє собою «сукупність умов у закладі освіти, що унеможлиблюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та / або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та / або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та / або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та / або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та / або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможлиблюють вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин» (*Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020*). Ця думка безпосередньо витікає із загальновідомої та дуже популярної психологічної концепції особистості А. Маслоу (1954), який стверджував, що першочерговою потребою особистості є потреба у безпеці, яка у загальній ієрархії людських потреб займає друге місце після фізіологічних потреб.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018 р. № 2657-VIII є важливим кроком у формуванні політики безпеки освітнього середовища, зокрема у контексті захисту учнів від цькування та насильства. Закон вперше на законодавчому рівні вводить поняття «булінг» (цькування), визначає його форми та окреслює обов'язки освітніх закладів у боротьбі з цим явищем.

Важливим елементом політики безпеки, прописаним у законі, є обов'язок повідомлення про випадки булінгу. Закон чітко визначає відповідальність педагогів і адміністрації освітніх закладів за належне реагування на такі ситуації.

Якщо випадки булінгу не будуть належним чином задокументовані чи розглянуті, це може призвести до адміністративної відповідальності керівників закладу. Це підсилює роль адміністрації у забезпеченні безпеки учнів і сприяє формуванню прозорої системи захисту прав дітей в освітньому процесі (*Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», 2018*).

Окрім перерахованих нормативно-правових актів, є ще низка важливих документів, що регламентують порядок та зміст розбудови політики безпеки освітнього середовища у закладах освіти різних типів: Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII, Наказ МОН України Про затвердження Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України» від 15.08.2016 р. № 974, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» від 26.06.2013 р. № 444, Наказ МОН України «Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки)» від 21.11.2016 р. № 1400.

Указ Президента України «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» від 25.05.2020 р. №195 / 2020 проливає світло на сутність, ключові параметри та характеристики безпечного освітнього середовища. Мета Стратегії полягає в забезпеченні додержання конституційних прав та свобод дитини, гарантуванні захисту дитинства, реалізації прав дітей на отримання освіти, створенні безпечного для життя і здоров'я освітнього середовища, а також в збереженні та зміцненні їхнього здоров'я. Формування здорового та безпечного освітнього середовища сприяє ефективній реалізації інтелектуального, фізичного та емоційного, а також соціального розвитку учнів (*Указ Президента, 2020*).

Розглянувши загальні питання, що дозволяють концептуально осмислити проблему розбудови та впровадження політик шкільної безпеки у закладах загальної середньої освіти, варто більш детально зупинитись на аналізі

професійного внеску соціального педагога як учасника освітнього процесу у заході реалізації політики безпеки освітнього середовища. Його роль у цьому процесі пов'язана у першу чергу з реалізацією функції соціального захисту здобувачів освіти та прийняттям безпосередньої участі у створенні оптимальних соціально-педагогічних умов, що лежать в основі організації безпечного освітнього середовища.

Формування зовнішніх умов повноцінного розвитку дитини входить переважно до сфери компетенції соціального педагога та пов'язане із забезпеченням цілеспрямованих, конструктивних змін зовнішніх умов життя здобувачів освіти, активним впливом на соціальну ситуацію їх розвитку. Соціальний педагог здійснює соціально-педагогічний патронаж у системі освіти, що сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища.

Перелік пріоритетних напрямів та завдань професійної діяльності соціального педагога, що представлені в Положенні про психологічну службу у системі освіти, явно свідчить на користь визначної ролі соціального педагога у створенні безпечного освітнього середовища. В якості пріоритетних заходів, в яких бере участь соціальний педагог закладу освіти, зазначено роботу педагогічної ради, психолого-педагогічних консилиумів, семінарів і засідань методичних об'єднань; планування і реалізація завдань соціалізації здобувачів освіти, адаптації їх у новому колективі і соціальному середовищі; забезпечення консультативної допомоги батькам (законним представникам) здобувачів освіти; надання допомоги дітям і сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах або потребують посиленої педагогічної уваги чи мають особливі освітні потреби, в тому числі постраждалим від насильства та військових конфліктів; представлення інтересів здобувачів освіти у правоохоронних та судових органах.

З огляду на тісний зв'язок соціально-педагогічного та психологічного супроводу освітнього процесу в контексті підвищення рівня його безпечності в умовах військового конфлікту, виразно виокремлюються трансформації напрямків роботи фахівців соціально-психологічної служби, в яких беруть участь як

практичний психолог, так і соціальний педагог. Варто зазначити, що станом на теперішній час соціально-психологічна служба закладів освіти все більше зорієнтована на кризову допомогу учасникам освітнього процесу. Дослідниця О.Чуйко виділяє ряд професійних задач та особливостей діяльності соціального педагога, спрямованих на створення оптимальних для підвищення рівня безпеки освітнього соціально-педагогічних умов під час воєнного стану:

1) підтримка дітей, які перебувають у складних матеріальних, культурних чи соціальних умовах, у соціальній адаптації та інтеграції. Інструментом діяльності соціального педагога є формування особливих відносин, які забезпечують психологічний захист і позитивну допомогу, завдяки яким учні відчують себе захищеними і включеними у соціальний контекст;

2) прогрес у вихованні толерантного відношення, невикористання насильства у спілкуванні, запобігання випадкам шкільного насильства, формування атмосфери допомоги, забезпечення комунікації з батьками (або опікунами) дитини;

3) значне розширення предмету діяльності – соціальний педагог має охопити усіх дітей громади, які потребують соціального захисту;

4) активний соціальний супровід дітей, які переїхали в інші регіони країни або за кордон;

5) пріоритет прогностичних та рефлексивних здібностей для попередження можливих ускладнень несприятливих життєвих обставин дітей, спричинених військовим конфліктом;

6) активна участь у прийнятті управлінських рішень, що стосуються підвищення рівня безпеки освітнього простору (Чуйко, 2023).

Згідно з дослідженнями, соціальний педагог є посередником між школою, сім'єю та суспільством, що допомагає вирішувати проблеми дітей та підлітків, пов'язані з конфліктами, булінгом та іншими загрозами для безпеки освітнього середовища (Лехолетова, 2018). Соціальний педагог розробляє та впроваджує програми профілактики девіантної поведінки, проводить тренінги та індивідуальні консультації для учнів, педагогів та батьків. Він також бере участь у створенні планів дій на випадок надзвичайних ситуацій, таких як пожежі чи терористичні

загрози. Крім того, соціальний педагог активно співпрацює з іншими фахівцями освітнього закладу – психологами, класними керівниками, адміністрацією – з метою організації інтегрованого підходу до безпеки (Чуйко, 2023).

Роль соціального педагога в реалізації політики безпеки освітнього середовища є незамінною. Він виконує функції посередника, захисника та організатора, завдяки яким створюються умови для фізичного та психологічного комфорту учнів, а також попереджаються та розв'язуються конфлікти і кризові ситуації. Ефективність реалізації політики безпеки у школі значною мірою залежить від професійної компетенції та особистих якостей соціального педагога, що робить його діяльність однією з ключових у системі забезпечення безпеки в закладах освіти (Гладишко, 2023).

Отже, в результаті здійсненого аналізу сутності політики безпеки освітнього середовища та ролі соціального педагога у її реалізації було сформульоване авторське визначення безпечного освітнього середовища, як спеціально організованого захисту дітей і персоналу школи під час навчання в освітньому закладі, що включає запобігання ризикам і небезпекам (як то фізичне ушкодження, жорстоке поводження, зневага чи ізоляція), які можуть вплинути на благополуччя дитини і її цілісність. Школа є частиною ширшої системи захисту, яка включає місцеву владу, охорону здоров'я та поліцію, які так само мають юридичні зобов'язання захищати та сприяти добробуту дітей.

Політика безпеки освітнього простору являє собою деталізовану модель діяльності усіх учасників освітньо-виховного процесу, спрямовану на створення безпечного освітнього середовища. Вона має бути представлена у документальному вигляді, в якому об'єднані загальні принципи та правила, обов'язкові для всіх суб'єктів освітньої установи, а також висвітлено широкий спектр питань, пов'язаних із захистом як працівників, так і учнів (охорона праці, пожежна безпека, безпека в умовах воєнного стану, антитерористична захищеність тощо).

1.3. Упровадження політики безпеки шкільного середовища у закладі загальної середньої освіти в умовах війни

У липні 2022 року МОН України спільно з МВС України анонсували старт проекту під назвою «Безпечне навчальне середовище в умовах війни», метою якого стало забезпечення як фізичної безпеки в навчальних закладах, так і розробка різних навчальних курсів, мобільних додатків та правил безпеки для учнів середньої школи.

Влітку 2022 року за ініціативи першої леді України О. Зеленської стартувала Національна програма психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. В рамках програми, педагоги та дитячі психологи за підтримки Міністерства освіти і науки України запустили телеграм-канал «Підтримай дитину». Також, у співпраці з Інститутом модернізації змісту освіти та Асоціацією інноваційної та цифрової освіти, з участю визначених міжнародних експертів у галузі психології, було розроблено спеціальний курс підвищення кваліфікації для педагогічних працівників «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій» (*Головні підсумки..., 2022*).

Послідовно та системно вирішуючи питання організації безпечного освітнього середовища в умовах повномасштабної війни урядом 7 квітня 2023 року було прийнято Концепцію безпеки закладів освіти. Ця концепція охоплює стратегічне бачення створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти та забезпечення належних умов для здобуття освіти та викладання.

Головна мета – створити безпечні умови навчання, щоб кожна українська дитина мала можливість отримати якісну освіту, а кожен вчитель відчував підтримку та увагу. Реалізація Концепції дозволить закладам освіти організувати навчання в очному форматі, сприятиме забезпеченню комфортного перебування в захисних спорудах закладів освіти, а також підвищить ефективність заходів щодо запобігання правопорушень у навчальному середовищі. Створення безпечних умов сприятиме психологічному благополуччю всіх учасників освітнього процесу. Особлива увага буде приділятися заходам, спрямованим на запобігання фізичному

та психологічному насильству, а також дотриманню прав і норм інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу» (Волошин). Вищеперераховані дії українського уряду є своєчасною реакцією на упередження проблем, пов'язаних із змінами безпекової ситуації в освітніх закладах.

Перевагою Концепції безпеки закладів освіти є те, що в ній застосовується досить широке тлумачення безпеки, що охоплює не тільки суто фізичну безпеку учасників освітньо-виховного процесу, але й їх психоемоційний стан, інформаційну та соціальну безпеку, акцентується увага на недопущенні випадків психологічного насильства. Саме ці напрями залишаються ключовими секторальними пріоритетами діяльності відповідного відомства у період військових дій, зокрема, шляхом: створення безпечних і гнучких умов для сталого навчання; забезпечення доступності та безперервності освіти незалежно від ситуації безпеки, відновлення наукових досліджень; розбудова і впровадження комплексної системи психологічної підтримки та супроводу учасників навчального процесу, які постраждали внаслідок воєнних подій (Зозуляк, & Башурин, 2023: 168).

Іншими нормативно-правовими актами, що регламентують відповідний напрям діяльності закладу освіти в умовах воєнного стану є Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» від 01.12.2022 р. № 2806ІХ, лист МОН «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» від 29.03.2022 р. №1 / 3737–22, лист МОН «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» від 04.04.2022 р. №1 / 3872–22, лист НАПН «Про заходи з виконання Плану дій з координації діяльності психологічних служб системи освіти та ДСНС України» від 22.04.2022 р. №42, лист НАПН «Про затвердження Плану дій з координації діяльності психологічних служб системи освіти та ДСНС України» від 25.04.2022 р. №36, лист МОН «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні» від 13.05.2022 р. №1 / 5119–22.

В умовах воєнного стану освітній простір закладу освіти значно трансформується і починає функціонувати у контексті високої ймовірності

виникнення форс-мажорних ситуацій. При цьому кардинальним чином змінюється характер загроз у порівнянні з мирним періодом, принципово змінюється сама ієрархія небезпечних чинників. Відтак, на перший план виходить небезпека для життя та здоров'я учасників освітньо-виховного процесу, зумовлена агресивними діями ворожої сторони: обстріли, використання дронів, авіації, далекобійної зброї тощо. Таким чином, прямій загрозі піддається предметно-просторова складова освітнього середовища, що пов'язано з підвищеною вірогідністю завдання фізичної шкоди учасникам освітньо-виховного процесу. Цей характер загроз охоплює та визначає інтенсивність прояву тих деструктивних чинників, що знижують рівень психологічної безпеки освітнього середовища.

Відповідно заходи безпеки передбачають створення специфічних соціально-педагогічних умов, що можуть максимально зменшити ефекти впливу перерахованих деструктивних чинників, зумовлених війною.

О. Чуйко слушно звертає увагу на те, що важливим аспектом у контексті організації та підтримки безпечного освітнього середовища є урахування надзвичайної «динаміки навчального середовища» закладу освіти в умовах воєнного конфлікту. Міграція населення та постійна зміна учнівського складу стали стандартними явищами для освітнього закладу у воєнний період. Відповідно, змінюється «архітектура» взаємин в класах та школі – поява або відсутність нового учня призводить до реструктуризації та переформування психологічного клімату класного колективу (Чуйко, 2023).

Серед складнощів цих процесів виділяються проблеми адаптації до умов нового закладу освіти, зокрема дітей, які є внутрішньо-переміщеними (Жданович, 2017) і зовнішньо переміщеними, конфлікти в системах «учень – вчитель», «учень – учень», «учень – батьки», «батьки – вчитель»; булінг; кібербулінг (знуцання в соціальних мережах), які в свою чергу провокують вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин, антидепресантів, паління, збільшення стресових станів, депресивних розладів, аутоагресії, суїцидальних думок у дитячому середовищі (Лісовецька, 2019).

У дослідженні І. Газізової виявлені основні стереотипи щодо внутрішньо

переміщених осіб, які провокують появу зон напруження у шкільному середовищі: «чужі за духом та негативно ставляться до інших»; «зомбовані, вірять у міфи та перебувають під впливом пропаганди»; «не поважають українську мову, культуру, цінності»; «є носіями ворожих цінностей»; «винні у початку війни» (Газізова, 2019).

У дослідженнях виявлено, що психологічні причини появи напруженого, тривожного та конфліктного середовища відрізняються в залежності від віку учнів. Так, у дітей до 12 років – це агресивна поведінка, прояви протесту, складнощі у встановленні контактів з місцевим населенням, недостатнє розуміння норм і правил поведінки, недостатньо сформовані соціально-комунікативні навички; у підлітків від 13 до 16 років – низька активність у суспільному житті, почуття страху перед майбутнім, недостатня комунікативна компетенція для адекватних взаємин з місцевим населенням, відчуття відмінності свого статусу та статусу своєї сім'ї як жертв соціальної нерівності та нерівності шансів (Брайченко, & Якухіна, 2019).

У статті О. Зозуляк та Н. Башурина (2023) описується комплекс заходів, спрямованих на забезпечення фізичної недоторканості, життя та здоров'я учасників освітньо-виховного процесу, що варіюються в залежності від регіональної приналежності закладу освіти (тобто від близькості закладів до лінії фронту): 1) впровадження дистанційної та змішаної форми навчання; 2) реконструкція укриттів, бомбосховищ та корегування розкладу з урахуванням кількості осіб, що можуть перебувати одному укритті одночасно; 3) вчасне інформування всіх учасників освітньо-виховного процесу закладу щодо схем та розрахункового часу переміщення в укриття; 4) релокація закладу на безпечні території; 5) вжиття заходів щодо збереження цифрової інформації та унеможливлення доступу ворожої сторони до сформованих інформаційних освітніх ресурсів; 6) впровадження синхронної та асинхронної форми онлайн-навчання. Дослідники також звертають увагу на те, що мета удосконалення можливостей дистанційного навчання стосується освітніх закладів усієї країни, адже безпекова ситуація динамічна і потреба періодично переходити на онлайн навчання зараз актуальна для усіх українських закладів освіти (О. Зозуляк,

Башурин, 2023).

У 2024 році були опубліковані результати дослідження, проведені Центром гідності дитини УКУ (Львів) «Школа, безпечна для дитини», яке було спрямоване на з'ясування особливостей переживання дітьми відчуття безпеки, і тих факторів, які на нього впливають. Серед усіх інших відповідей, з'ясувалось, що кожен десятий учень постійно відчуває тривогу під час навчального процесу, 61% учнів мають безпечного дорослого у школі, серед яких класний керівник має найбільшу довіру, 21% опитаних дітей зазначили, що найбільше відчувають тривогу в кабінеті директора, 59% учнів вважають, що спеціально підготовлений вчитель з питань безпеки буде більш корисним для спокою в школі, ніж поліцейський (*Школа, безпечна для дитини, 2024*).

Наведені дані вказують, що поняття політики безпеки досить часто трактують як «відсутність негативних інцидентів» (булінг, жорстоке поводження, протиправна поведінка), або ж зосередженість і підготовка до надзвичайних ситуацій (обстріли, терористичні напади тощо). Водночас, на думку англійських експертів у галузі безпеки в освіті, важливим є усвідомлення, що зміна фокусу та зосередження на безпеці, як середовищі вільного від страху, залякування, насильства та ізоляції, можуть призвести до освітнього клімату, який сприяє включенню та прийняттю кожної дитини, клімату для впровадження підтримки поведінки учнів та втручання.

Разом із підвищенням рівня фізичної безпеки учасників стає актуальним піклування про створення особливого характеру спілкування в системі «педагог-учень», яке має бути спрямоване не стільки на «активізацію» навчальних досягнень учнів, скільки на психологічне тло їх буття у цих стресогенних життєвих обставинах (емоційні стани, переживання, оцінка подій, поведінкові прояви тощо) (*Чуйко, Гладішко, 2022*). Тобто характер педагогічної взаємодії в умовах військових подій, що супроводжуються інтенсивними емоційними переживаннями, виступає важливим аспектом психологічної безпеки закладу освіти – характер стосунків між вчителем і дитиною може гарантувати відчуття безпеки й захисту, душевного комфорту та психологічного благополуччя.

В. Духневич запропонував технологію створення безпечного освітнього середовища, що також опосередковано проливає світло і на соціально-педагогічні умови його забезпечення. На думку автора розробка проєктів та програм, спрямованих на підвищення рівня безпеки в закладах освіти має враховувати профілактичний, дієвий та наслідковий напрями. Профілактичний напрям має забезпечити роботу з попередження виникнення небезпечних чинників та ексцесів. Дієвий напрям полягає у розробці алгоритмів дій під час виникнення надзвичайної, небезпечної ситуації. Наслідковий напрям передбачає аналіз наслідків виникнення надзвичайної події, роботу над помилками (*В. Духневич, 2022*).

Для висвітлення соціально-педагогічних умов створення безпечного освітнього середовища закладу середньої освіти в умовах воєнного стану, важливою є позиція українських дослідників, які у різних контекстах визначили основні умови організації безпечного освітнього середовища під час активних бойових дій: 1) прогнозування можливих небезпек через виявлення ризикових ситуацій та оцінка наслідків власних дій та потенційних небезпек; 2) уникнення небезпеки шляхом застосування запобіжних заходів – навички діяти так, щоб уникнути потрапляння в небезпеку та уникнути її створення, використання заходів безпеки (встановлення охоронної сигналізації, проведення необхідних навчань і тренувань інше); 3) фізична та психологічна готовність до дій в небезпечних обставинах; 4) автоматизація дій при небезпеці, засвоєння основних процедур у різних ситуаціях; 5) вміння ефективно взаємодіяти з аварійно-рятувальними службами та використовувати рятувальне обладнання; 6) надійна спроможність надавати допомогу собі та іншим (*Зозуляк & Башурин, 2023*).

Ураховуючи контекст сьогодення, важливо, на думку американських експертів у галузі шкільної безпеки, здійснювати комплексний підхід до планування дій у надзвичайних ситуаціях, які визначаються ними, як «п'ять напрямків місії готовності». Саме планування, є ключовим компонентом безпеки школи, який може включати масштабні дії або щоденні заняття, що допомагають створити безпечне шкільне середовище:

1 напрям: *Профілактика*. Це дії, які школи вживають для запобігання загрози або фактичному інциденту, і включає можливості, необхідні для уникнення, стримування або зупинення надзвичайної ситуації. Зусилля щодо запобігання надзвичайним ситуаціям можуть включати низку заходів, зокрема оцінку та вирішення питань безпеки, охорони та обслуговування шкільних приміщень та території; навчання учнів та шкільного персоналу належній поведінці; та сприяння позитивному шкільному клімату, підтримку психічного здоров'я учнів та боротьбу з булінгом.

2 напрям: *Захист*. Означає можливості захисту шкіл від актів насильства та техногенних або природних катастроф. Захист зосереджується на постійних діях, що захищають учнів, вчителів, персонал, відвідувачів, мережі та майно від загрози або небезпеки. Навіть якщо школа перебуває у високому стані готовності, завжди існуватиме потреба в постійному управлінні надзвичайними ситуаціями. Школи можуть розглянути можливість запровадження політики, яка допоможе створити безпечніший та надійніший кампус; навчання шкільної спільноти належним заходам реагування; проведення навчань та тренувань; та забезпечення необхідних запасів для підтримки реагування на надзвичайні ситуації.

3 напрям: *Пом'якшення наслідків*, що означає можливості, необхідні для усунення або зменшення втрат життя та пошкодження майна шляхом зменшення впливу події чи надзвичайної ситуації. Незалежно від того, наскільки добре школа готується, деяким інцидентам неможливо запобігти. Для підтримки зусиль щодо пом'якшення наслідків школи можуть проводити оцінювання, щоб зменшити або усунути потенційні небезпеки та визначити напрямки для покращення; проводити вправи для відпрацювання реагування на надзвичайні ситуації та зміцнення внутрішніх та зовнішніх партнерств; а також вживати заходів для захисту від травм та/або пошкодження шкільного середовища.

4 напрям: *Реагування*. Означає можливості, необхідні для стабілізації надзвичайної ситуації, коли вона вже сталася або обов'язково станеться непередбаченим чином; для створення безпечного середовища; для порятунку життя та майна; та для сприяння переходу до відновлення. Реагування може бути

швидшим та ефективнішим завдяки попередньому плану. Щоб відреагувати на надзвичайну ситуацію, школи повинні розглянути можливість активації свого Планування надзвичайної ситуації; надання директив для вжиття негайних захисних заходів; повідомлення та координацію з першими рятувальниками; документування вжитих заходів; та регулярне спілкування зі своїми громадами.

5 напрям: *Відновлення*. Означає можливості, необхідні для допомоги районам та школам, які постраждали від події або надзвичайної ситуації, у відновленні навчального середовища. Надзвичайні ситуації можуть порушити світогляд учнів, персоналу та членів їхніх сімей, тому ретельне планування процесу відновлення є ключовим для відновлення психічного, академічного, фізичного та соціального благополуччя постраждалих. Після надзвичайної ситуації школи можуть перепрофілювати приміщення для навчання або запровадити систему змішаного навчання, пропонувати розширені послуги з охорони психічного здоров'я та запитувати екстрене фінансування для сприяння більш плавному відновленню. Школи також можуть розпочати заходи після завершення дій для перевірки ефективності своїх ЕОР та внесення необхідних оновлень з використанням вивченого досвіду (*Emergency Preparedness and School Safety*).

Таким чином, проведений теоретичний аналіз показує, що упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти надзвичайно актуалізується у державі, що знаходиться у воєнному стані. Водночас, її змістове наповнення (ресурси, план безпеки, механізми зв'язку з уповноваженими особами з безпекової політики в громаді тощо), повинні відповідати унікальним потребам конкретного закладу середньої освіти і мати ефективне управління.

Водночас, дослідження реальної ситуації у контексті розбудови політик безпеки освітнього середовища в Україні, вказує, що цей процес не набув достатньо системного характеру, підходи, за яких виявлення, оцінка та постійний перегляд ризиків, пов'язаних із здоров'ям і безпекою у освітніх закладах, відбувається фрагментарно і не є усталеною практикою. З метою перевірки цієї гіпотези, було розроблено концептуальну модель оцінки безпеки освітнього середовища закладу середньої освіти, яку реалізовано у емпіричній частині дослідження (рис. 1.2).

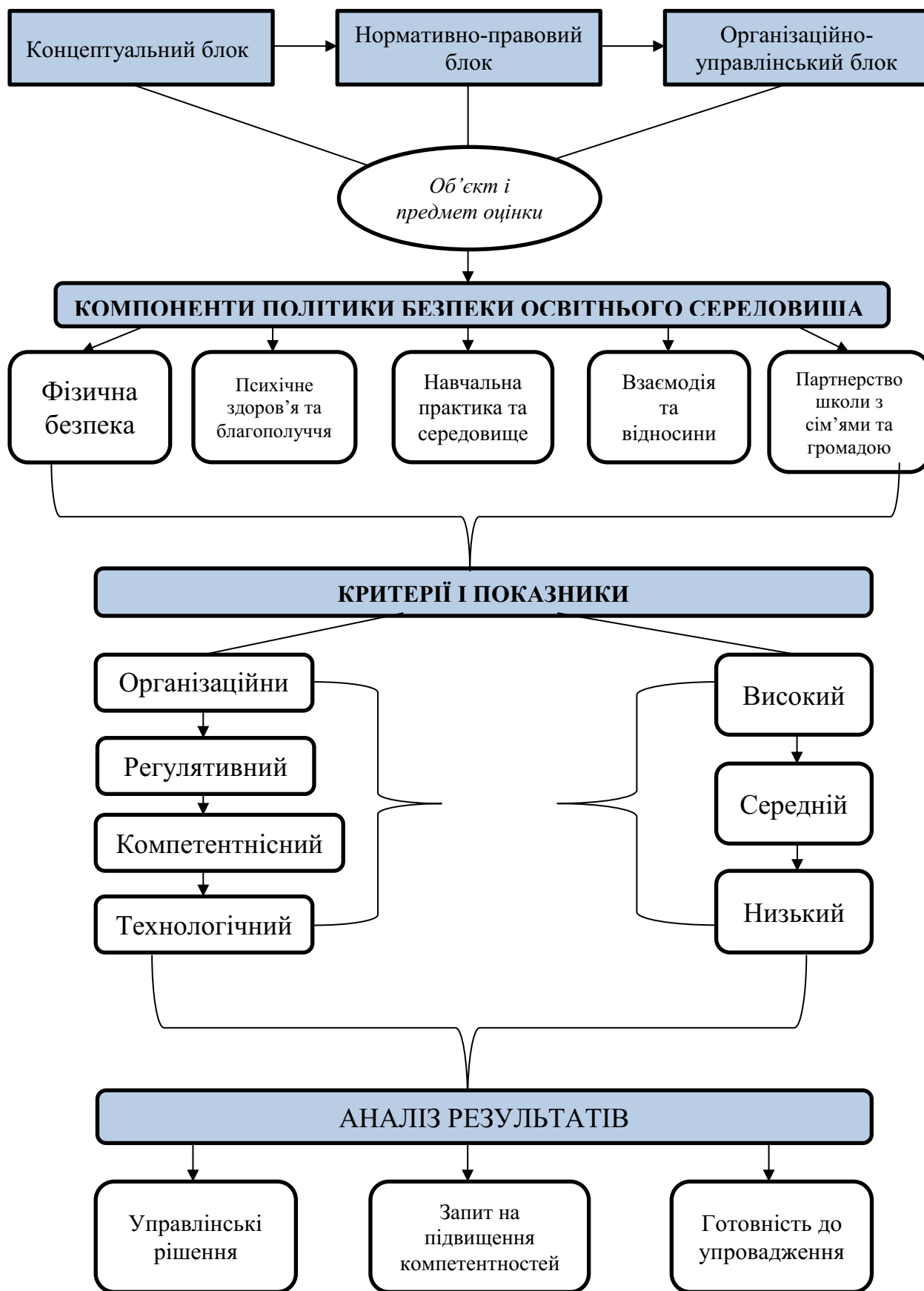

Рис.1.2. Модель оцінки політики безпеки освітнього середовища

Модель оцінки політики безпеки освітнього середовища ґрунтується на трьох факторах: концептуальному, нормативно-правовому і організаційно-управлінському, які визначають зміст і механізм реалізації процесу оцінювання, а також формулу для їх кількісної оцінки та об'єднання.

Об'єктом і предметом оцінювання є розроблені політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти, яку доцільно розглядати у сукупності 5 складових: фізична безпека, психічне здоров'я та благополуччя, навчальна практика та середовище, взаємодії та відносини, партнерство школи з сім'ями та громадою. Кожна складова містить критерії (організаційний, регулятивний компетентнісний, технологічний) та відповідні параметри оцінювання, які у сукупності дають змогу визначити рівень сформованості політики безпеки освітнього середовища на трьох рівнях: високий, середній, низький.

На основі кількісного і якісного аналізу здійснюється оцінка політики безпеки освітнього середовища закладу, які дають підстави для здійснення прогнозу управлінських рішень, сформулювати запит на підвищення компетентностей та визначити готовність до упровадження політики безпеки в закладах середньої освіти.

Висновки до розділу 1

Теоретико-методологічний аналіз поняття «освітнє середовище» розкриває його суть, як динамічної системи умов, що має місце у певному просторі, в якому відбувається активність особи, та виступає одночасно результатом і продуктом діяльності людини. Операціоналізація категорії «освітнє середовище» дозволяє припустити, що це спеціально створене соціокультурне та предметне середовище (яке не обов'язково фізично прив'язане до приміщення закладу освіти), що включає різноманітні відносини та умови, у яких відбувається навчально-пізнавальна діяльність суб'єктів навчання, а також ресурси, засоби та методи його організації та забезпечення. Складовими освітнього середовища виокремлені: матеріально-технічна (просторово-об'єктна, предметно-просторова, просторово-семантична, фізична), освітня (інформаційно-контентна, ідейно-технологічна) та комунікативна (організаційно-функціональна, суб'єктно-ресурсна, «людська») компоненти.

Безпечне освітнє середовище являє собою спеціально організовані та стабільні умови перебігу освітньо-виховного процесу, у рамках яких забезпечується та досягається стан повної фізичної, психологічної захищеності й цілісності усіх його учасників. Політика безпеки освітнього середовища являє собою деталізовану модель діяльності усіх учасників освітньо-виховного процесу, спрямовану на створення безпечного освітнього середовища, оформлена у документальному вигляді, в якому об'єднані загальні принципи та правила, обов'язкові для освітньої організації, а також висвітлено широкий спектр питань, пов'язаних із захистом як працівників, так і учнів (охорона праці, пожежна безпека, безпека в умовах воєнного стану, антитерористична захищеність). Компонентами політики шкільної безпеки закладу загальної середньої освіти визначено наступні: фізична безпека, психічне здоров'я та благополуччя, навчальна практика та середовище, взаємодії та відносини, партнерство школи з сім'ями та громадою.

Проаналізовано підходи та актуалізовано проблему упровадження політики безпеки освітнього середовища в умовах воєнного стану. Визначено, що особливу зону відповідальності і загрози фізичній безпеці становлять ситуації, пов'язані з потенційними загрозами та впливами, викликані військовими подіями із

застосуванням обстрілів, бомбардувань чи терористичних атак. На іншій осі відповідальності – збереження і підтримка психічного здоров'я дітей, убезпечення від вторинної психологічної травматизації та емоційного насилля. Важливою є розбудова культури, в якій усі суб'єкти освітнього середовища визнають і розуміють необхідність бути більш пильними щодо власної безпеки та безпеки інших, мають сформовані безпекові компетентності.

Запропонована концептуальна модель оцінки безпеки освітнього середовища закладу середньої освіти в умовах воєнного часу, що дасть змогу окреслити та уточнити його соціально-психологічний зміст і структуру, а на цій основі – визначити управлінські рішення, сформулювати запит на підвищення компетентностей та визначити готовність до упровадження політики безпеки в закладах середньої освіти.

Аналіз політики безпеки освітнього середовища крізь призму такої моделі забезпечує вихід за межі власне об'єкту дослідження як соціально-психологічного феномену, завдяки чому розкриватимуться істотні зв'язки між усіма агентами політики безпеки на рівні громади та держави, виявлятимуться соціально-психологічні закономірності управління політикою безпеки під час її упровадження.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИК БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Характеристика методів та етичних принципів емпіричного дослідження

Дослідження проводилось у чотири етапи, кожен із яких мав конкретні цілі, завдання та методичні підходи протягом 2021–2025 років.

На першому етапі (2021–2023 рр.) здійснювалось теоретичне осмислювання досліджуваної проблеми, проводився аналіз сучасного стану вітчизняної та зарубіжної літератури, аналіз досліджень у соціальній роботі з проблематики безпеки освітнього середовища, що дозволило сформувавши теоретичну основу дослідження. Дослідження сучасних тенденцій та нормативно-правових аспектів забезпечення упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах освіти сформувало цілісне бачення щодо реалізації відповідної політики в закладах середньої освіти. На цьому етапі були сформульовані мета, об'єкт, предмет, завдання дослідження, сформульовані робочі гіпотези.

За результатами теоретико-методологічного аналізу літературних джерел з проблематики створення безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти – було розроблено теоретичну модель дослідження, яка стала основою для його емпіричної частини.

На другому етапі дослідження (2023–2024 рр.) проводилась емпірична частина: збір емпіричних даних дослідження; статистичний аналіз отриманих даних та інтерпретації змісту цих даних. Водночас, початок повномасштабної війни у лютому 2022 року зумовив необхідність у редизайні дослідження, пов'язаного із посиленням політики безпеки в державі, і необхідністю змін в безпекових політиках усіх ланок освітньої системи. Були внесені корективи в теоретичну і емпіричну частину дослідження, а також в назву дисертаційного дослідження.

На цьому етапі було створено концептуальну модель оцінки політики безпеки освітнього середовища та проведено первинний збір даних щодо оцінки політик безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти. Визначені

умови, які забезпечують успішність реалізації політик безпеки та чинники, що перешкоджають її ефективній реалізації.

На третьому етапі дослідження (2024–2025 рр.) було завершено збір та аналіз оновлених даних дослідження, було здійснено обробку результатів за допомогою математичної та статистичної обробки даних, зроблено висновки щодо отриманих результатів, створено Модель упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти та здійснено її експертне оцінювання.

Теоретична основа дослідження ґрунтується на *комплексному використанні методів аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення* наукової та навчально-методичної літератури з проблеми упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти. Аналіз наукових джерел дозволив виявити ступінь розробленості теми, визначити ключові концепції та підходи до упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти, а також простежити еволюцію наукових ідей у цій галузі. Синтез наявних теоретичних і практичних напрацювань сприяв виявленню закономірностей упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти, визначенню основних структурних компонентів, механізмів реалізації та ключових чинників, що впливають на ефективність відповідних заходів.

Порівняння підходів до упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти, представлених у різних наукових джерелах, надало можливість оцінити їхню ефективність, визначити сильні та слабкі сторони, а також виокремити найбільш перспективні напрями розвитку. *Узагальнення* результатів досліджень сприяло формуванню системного уявлення про проблему упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти, дозволило структурувати накопичені знання та створити підґрунтя для подальших теоретичних і практичних розробок у цій сфері.

Метод моделювання використаний для створення концептуальної моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти. Ця модель передбачає систематизацію заходів щодо упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти, визначення

механізмів взаємодії між адміністрацією, педагогічним колективом, учнями та їхніми батьками, а також обґрунтування шляхів інтеграції сучасних технологій у процес упровадження політики безпеки освітнього середовища. Використання моделювання дозволило забезпечити цілісне бачення процесу упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти, враховуючи комплексність та багатофакторність цього процесу.

Метод *проектування* є основним у розкритті структури, етапів та алгоритму упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти. Тому розроблено поетапну реалізацію заходів із упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти, включаючи діагностику поточного стану, стратегічний план дій та моніторинг реалізованих заходів. Поряд з іншими питаннями порушуються теоретичні положення нормативно-правового забезпечення упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти, а також критерії її ефективності та шляхи вдосконалення існуючих механізмів.

Емпіричне дослідження проводилось із застосуванням *діагностичних, математичних та графічних методів*, важливих для вищезазначеного комплексного аналізу упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти. Це дозволило отримати узагальнену інформацію про реальний стан упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти, рівень її реалізації, існуючі проблеми та потреби вдосконалення системи. Опитування соціальних педагогів (32 особи) та керівників закладів середньої освіти (5 осіб) дозволило зібрати аналітичний матеріал щодо механізму організації безпечного середовища.

Використання математичних методів, зокрема ранжування, дозволило сформулювати об'єктивну оцінку результатів для виявлення залежностей щодо упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти на основі організаційної реалізації. Застосування методів статистичної обробки сприяло кількісному аналізу отриманих даних, що, у свою чергу, сприяло більш точному оцінюванню зв'язків між рівнем упровадження політики безпеки

освітнього середовища у закладах середньої освіти та факторами, що на це впливають. Ранжування виявилось у можливості поділу виявлених проблем за критеріями оцінки, а математичний аналіз надав можливості відзначити тенденції впровадження заходів та оцінити їх ефективність.

Використовувалися методи перегляду та порівняння результатів, що полегшувало відображення результатів у діаграмах та таблицях. Відображення даних у такий спосіб дозволило продемонструвати динаміку та основні тенденції стану упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти.

При проведенні дослідження, ми керувались етичними принципами, релевантними принципам дослідження в соціальній роботі:

1. Принцип добровільності та інформованої згоди. Респонденти поінформовані про мету, завдання та порядок проведення дослідження, а також те, що вони можуть утриматися від участі на будь-якому етапі без негативних наслідків (Дубасенюк, 2016).

2. Принцип конфіденційності. Особисті дані респондентів опитування не передаються третім особам. Результати дослідження будуть представлені у знеособленому вигляді без можливості ідентифікувати конкретних осіб.

3. Принцип об'єктивності та наукової доброчесності. Аналіз даних проводиться без упередженості та без маніпуляцій, спотворень для підтвердження результатів (Важинський, & Щербак, 2016).

4. Принцип особистої гідності респондента. Запитання та інтерпретація результатів не дискримінують, стигматизують чи негативно оцінюють респондента.

5. Принцип соціальної відповідальності. Результати дослідження спрямовані на підвищення якості освітнього середовища та рівня безпеки учасників освітнього процесу.

Дотримання вищезазначених принципів підвищить якість дослідження, забезпечить його об'єктивність і наукову доброчесність, що дозволить уникнути упередженості при інтерпретації результату та переконатися, що отримані дані

відображатимуть реальну ситуацію забезпечення безпечного освітнього середовища.

2.2. Розробка інструментарію дослідження.

Для дослідження політик безпечного освітнього середовища була розроблена авторська анкета. Анкета призначена для проведення експертного опитування соціальних педагогів, які безпосередньо беруть участь в реалізації політик безпечного освітнього середовища та аналізують його результати і можуть виступати у якості експертів з даного питання. Особливістю цього методу є отримання індивідуальної думки від членів експертної групи, яка вирізняється високим рівнем суб'єктивізму. Водночас, створена вибірка експертів у кількості 32 осіб (соціальних педагогів) дозволила «об'єктивувати» виявлені особливості, виявити тенденції і загальні характеристики соціально-психологічного явища, що вивчається.

Незалежним експертам був запропонований розроблений опитувальник із пропозицією надати експертну оцінку політики безпеки освітнього середовища у їхньому освітньому закладі. Під експертними оцінками розуміють комплекс логічних і математичних процедур, спрямованих на отримання від фахівців інформації, її аналіз і узагальнення з метою підготовки та вироблення раціональних рішень. Обробка результатів опитування здійснювалась за допомогою *контент-аналізу* (від англ, contents - зміст), що передбачало дослідження текстів опитування і виділення певних смислових одиниць змісту і форми передачі інформації.

Вступна частина анкети містить інструкцію для респондентів, підкреслюючи конфіденційність та анонімність отриманих даних (у даному випадку, ми не оприлюднюємо адреси закладів середньої освіти, а лише вказуємо територіальну належність). У вступній частині представлено мету дослідження та інструкцію щодо її заповнення. Наголошено на необхідності уважного ставлення до відповідей, а також на можливості надання розгорнутих коментарів до відкритих питань, що дозволяє зібрати не лише кількісні, а й якісні дані, що сприятиме комплексному аналізу стану безпеки в закладах освіти.

Анкета складалася з п'яти блоків.

Перший блок «Фізична безпека» досліджує такі параметри: розроблені заходи реагування на надзвичайні ситуації та відпрацьованих алгоритмів евакуації учнів і співробітників, рівень обізнаності персоналом школи нормативної документації з питань безпеки, наявність матеріально-технічних засобів забезпечення безпеки – відеоспостереження, охорона приміщень, ресурси для забезпечення фізичної охорони.

Для отримання інформації щодо даних параметрів використовувалися питання такого типу: – *У Вашій школі є чітко прописані процедури реагування та поведінки у надзвичайних ситуаціях (пожежа, повітряна тривога, епідемія, стихійне лихо, аварія тощо?); - Якими державними та місцевими нормативними актами Ви керуєтесь у питаннях фізичної безпеки у школі?; - Оцініть, наскільки регулярно проводяться тренування з евакуації та інших оперативних дій під час надзвичайних ситуацій для учнів?; та ін.*

Другий блок «Психічне здоров'я та психологічне благополуччя» досліджує наступні параметри: виявлення засобів та інструментів підтримки психічного здоров'я учнів і педагогів (у тому числі діючих профілактичних програм та шляхів раннього виявлення психологічних проблем); оцінка ресурсів у частині залучення та співпраці батьків із школою щодо розбудови політики безпеки у освітньому середовищі, оцінка сформованості безпекових компетентностей: саморегуляції, безконфліктного спілкування тощо.

Для отримання інформації щодо даних параметрів використовувалися питання такого типу:- *На Вашу думку, чи повинні батьки та інший персонал школи (окрім вчителів та адміністрації) бути включеними в процес вироблення та підтримки політики безпеки в школі?) - Оцініть ефективність функціонування практики раннього виявлення та реагування на випадки психологічних труднощів у учнів (тривога, депресія, стрес) за 5-бальною шкалою (1 – система неефективна; 5 – система дуже ефективна)? - Чи існують у школі програми профілактики стресу та емоційного вигорання серед персоналу? Якщо так, то для якої категорії*

персоналу вони передбачені? (підкреслити необхідне: педагогічного, допоміжного, технічного)?; та ін.

Третій блок «Навчальна практика та середовище» досліджує параметри досвіду застосування педагогічних практик у закладі освіти, спрямованих на формування в учнів навичок безпечної поведінки; роль соціальних педагогів у питаннях розробки політики безпеки; рівень професійної кваліфікації педагогічного колективу школи щодо організації безпечної освітньої діяльності.

Для отримання інформації щодо даних параметрів використовувалися питання такого типу: - *Чи розроблено у Вашому закладі алгоритми швидкого реагування на випадки булінгу? Чи вважаєте їх ефективними?; - Чи ознайомлений персонал школи із програмами соціально-емоційного навчання; - Чи пов'язана Ваша діяльність як соціального педагога із упровадженням політики шкільної безпеки у Вашому закладі освіти?; - Чи облаштоване у Вашій школі «безпечне місце» для дітей, які можуть переміститися в нього під час ситуацій появи підвищеної тривоги, стресу, втрати контролю над емоціями тощо?; та ін.*

Четвертий блок «Взаємодія та відносини» досліджує параметри провідних типів комунікації між батьками, адміністрацією, педагогами та учнями в школі, зокрема за її якісними характеристиками: відкритість, чіткість, зрозумілість, своєчасність.

Для отримання інформації щодо даних параметрів використовувалися питання такого типу: - *Наскільки відкритою і оперативною є комунікація між адміністрацією школи, вчителями та учнями щодо питань безпеки?; - Чи ознайомлені Ви з алгоритмами дій, правами та обов'язками соціального педагога в практиці захисту прав дитини?; - Чи існують у школі відкриті і доступні канали комунікації між батьками та адміністрацією школи?; та ін.*

П'ятий блок «Зв'язок школи з громадськістю» досліджує параметри взаємодії закладу освіти з місцевою громадою та організаціями, які є долученими до розбудови безпечного освітнього середовища в громаді; здійснюється оцінка ефективності співпраці між школою та місцевими організаціями у питаннях формування політики безпеки. де питання безпеки є пріоритетними.

Для отримання інформації щодо даних параметрів використовувалися питання такого типу: *Чи залучаються учні освітнього процесу до громадських ініціатив та соціальних акцій (волонтерська діяльність, благодійні заходи, екологічні проєкти тощо)?*; - *Оцініть, наскільки ефективно Ваш заклад освіти співпрацює з місцевими організаціями та службами у питаннях впровадження політики безпеки в закладі освіти?*; - *Як часто у школі організуються заходи, які сприяють взаємодії з громадою (наприклад, культурні або спортивні заходи)?*; - *Оцініть, чи налагоджено партнерську взаємодію Вашого закладу з іншими закладами освіти для обміну досвідом і ресурсами?*; та ін.

Отримані результати експертного оцінювання дають змогу визначити сформованість політики безпеки освітнього середовища на трьох рівнях: високий, середній, низький.

У таблиці 2.4 представлені результати систематизації рівнів сформованості політики безпеки освітнього середовища відповідно до визначених критеріїв:

- *організаційний*: чіткість, структурованість, алгоритмізованість заходів безпеки та захисту, що передбачає взаємодію з органами місцевої адміністрації, поліції, медичними установами та ін., які мають юридичні обов'язки захищати та сприяти добробуту дітей;
- *регулятивний*: наявність нормативних документів, правил, розпоряджень у частині дотримання заходів безпеки, їх імплементація у навчальні та освітні практики;
- *компетентнісний*: рівень сформованості безпекових умінь, навичок та цінностей безпекової поведінки у вчителів, соціальних педагогів, адміністрації, допоміжного персоналу;
- *технологічний*: інфраструктурне забезпечення безпеки освітнього середовища, технічні засоби безпеки, їхня ефективність.

Таблиця 2.1

Рівні сформованості політики безпеки освітнього середовища відповідно до критеріїв оцінки

Критерії	Рівні політики безпеки освітнього середовища в закладі середньої освіти		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Організаційний	Політика безпеки системно розроблена, інтегрована в діяльність школи, наявні чіткі інструкції щодо всіх аспектів безпеки, регулярний моніторинг та коригування заходів.	Політика безпеки існує, але реалізується частково, механізми контролю та оновлення заходів недостатньо ефективні.	Відсутня або фрагментарна політика безпеки, немає чітких інструкцій, управлінські рішення приймаються ситуативно.
Регулятивний	Документи з питань безпеки оновлюються відповідно до законодавчих вимог, персонал школи обізнаний та дотримується їх, забезпечено чітке виконання норм.	Наявні нормативні документи, проте не всі аспекти регулюються належним чином, існують прогалини в контролі за їх дотриманням.	Нормативна база застаріла або відсутня, персонал не має необхідної інформації, норми ігноруються або виконуються формально.
Компетентнісний	Висока кваліфікація працівників щодо забезпечення фізичної та психологічної безпеки, постійне професійне зростання, навчальні програми з безпеки інтегровані в освітній процес.	Підготовка педагогічного персоналу проводиться, але має вибіркового характеру, недостатньо систематичне підвищення кваліфікації.	Відсутність навчальних заходів із питань безпеки, низький рівень обізнаності персоналу щодо механізмів забезпечення безпечного середовища.
Технологічний	Використовуються сучасні засоби безпеки (відеоспостереження, охорона, системи оповіщення), регулярний технічний контроль, забезпечено доступ до ресурсів.	Технічні засоби наявні, але їх ефективність обмежена через недостатнє оновлення, нерегулярний моніторинг, часткове впровадження заходів.	Відсутність або критично низький рівень технічного забезпечення безпеки, відсутні ефективні механізми реагування на надзвичайні ситуації.

Розглянемо більш детально опис рівнів.

Високий рівень функціонування політики безпечного освітнього середовища

У закладі освіти чітко прописані процедури реагування та поведінки у надзвичайних ситуаціях (пожежа, повітряна тривога, епідемія, стихійне лихо,

аварія тощо). Регулярно проводяться тренування з евакуації та інших оперативних дій під час надзвичайних ситуацій для учнів та для персоналу (включаючи педагогічний, допоміжний та технічний). Адміністрація закладу освіти, вчителі, соціальний педагог та практичний психолог, батьки у повній мірі обізнані з державними та місцевими нормативними документами, які регулюють питання фізичної безпеки у школі, інструментами впливу на підвищення безпеки (програмами, методиками, технологіями тощо). Здійснюється постійне відеоспостереження та контроль доступу на територію ЗЗСО. Приміщення закладу повністю відповідають всім необхідним стандартам безпеки освітнього середовища (протипожежні засоби, аварійні виходи, перші медичні засоби). Повністю безпечними є інші (не навчальні) шкільні приміщення – вбиральні, майстерні, їдальня, сходи, підвал, горище тощо. Розроблені та діють нормативні документи, які регламентують вимоги до фізичної безпеки у закладі (інструкції, положення, накази, протоколи, Кодекс безпечного освітнього середовища тощо). Є достатніми ресурси (матеріальні, фінансові, інформаційні, кадрові), які залучаються для забезпечення фізичної безпеки в школі.

У ЗЗСО регулярно надаються систематичні послуги з підтримки психічного здоров'я учнів (консультації, тренінги, психоедукація тощо). Існують і активно впроваджуються програми профілактики стресу та підтримки психологічного благополуччя для учнів, програми профілактики стресу та емоційного вигорання серед педагогічного, допоміжного, технічного персоналу. Учні та персонал школи мають вільний доступ до соціальних і психологічних служб для підтримки психологічного благополуччя. У закладі проводяться регулярні заходи для підвищення обізнаності учнів щодо підтримки власного психічного здоров'я. Висока ефективність функціонування практики раннього виявлення та реагування на випадки психологічних труднощів у учнів (тривога, депресія, стрес). Соціальний педагог у повній мірі обізнаний з інструментами впливу на підтримку психічного здоров'я учнів та персоналу школи (програмами, методиками, підходами тощо). Батьки залучені до формування політики безпеки в школі, є учасниками розробки нормативних документів та правил безпечної життєдіяльності школи. Батьки та

інший персонал школи (окрім вчителів та адміністрації) повинні бути включеними в процес вироблення та підтримки політики безпеки в школі.

В освітньому процесі регулярно застосовуються практики, спрямовані на розвиток навичок безпечної поведінки учнів (тренінги, заняття з безпеки тощо). Психологічна служба закладу освіти (і зокрема соціальний педагог) безпосередньо приймає участь у формуванні політики безпеки в школі та розробці нормативних документів і правил безпечної життєдіяльності ЗЗСО. Педагогічний персонал школи регулярно проходять підвищення кваліфікації щодо організації безпечної навчальної практики та позитивного управління класом. У закладі розроблено і ефективно впроваджуються ефективні алгоритми швидкого реагування на випадки булінгу. Адміністрацією (психологічною службою) здійснюється регулярне оцінювання освітнього середовища щодо комфортності та безпеки для учнів. Учителі ЗЗСО включають у навчальний матеріал елементи безпечної поведінки: навички ефективної комунікації, конструктивного вирішення конфліктів, управління емоціями. Персонал школи ознайомлений із програмами соціально-емоційного навчання. У школі облаштоване «безпечне місце» для дітей, на яке можуть переміститися в нього під час ситуацій появи підвищеної тривоги, стресу, втрати контролю над емоціями тощо. У закладі освіти створено умови для упровадження інклюзивної освіти (доступність приміщень, навчальні матеріали, підтримка фахівців).

Комунікація у освітньому середовищі школи є відкритою та доступною між батьками та адміністрацією школи, з використання великої мережі каналів зв'язку. Існують відпрацьовані алгоритми вирішення конфліктів у школі і прописані алгоритми вирішення конфліктів у відповідних документах. Комунікація повністю налагоджена, є відкритою і оперативною між адміністрацією школи, вчителями та учнями щодо питань безпеки. Високим є рівень партнерської взаємодії між всіма учасниками освітнього процесу, як умови створення доброзичливого та безпечного середовища. Існують спеціальні соціально-педагогічні практики спрямовані на адаптацію новоприбулих учнів (зокрема, дітей з сімей ВПО) Соціальний педагог

ознайомлений з алгоритмами дій, правами та обов'язками соціального педагога в практиці захисту прав дитини.

Співпраця з місцевими організаціями та службами у питаннях впровадження політики безпеки в закладі освіти є ефективною і приносить позитивні результати. Регулярно (принаймні раз на семестр) у школі організуються заходи, які сприяють взаємодії з громадою (наприклад, культурні або спортивні заходи). Залучаються учні освітнього процесу до громадських ініціатив та соціальних акцій (волонтерська діяльність, благодійні заходи, екологічні проєкти тощо). Школа активно сприяє партнерству і обміну досвідом з іншими закладами освіти для обміну досвідом і ресурсами. Громада надає фінансову, матеріальну, кадрову, організаційну чи іншу допомогу, що сприяє створенню більш безпечних умов функціонування закладу освіти.

Середній рівень функціонування політики безпечного освітнього середовища

У ЗЗСО частково прописані процедури реагування та поведінки у надзвичайних ситуаціях (для окремих типів надзвичайних ситуацій). Проводяться час від часу тренування з евакуації та інших оперативних дій під час надзвичайних ситуацій для учнів та для персоналу. Соціальний педагог, представники адміністрації закладу та громадськості, батьки, частково обізнані з державними та місцевими нормативними документами, які регулюють питання фізичної безпеки у школі та вимоги до фізичної безпеки у закладі освіти (інструкції, положення, накази, протоколи, Кодекс безпечного освітнього середовища тощо), інструментами впливу на підвищення фізичної безпеки в школі. Частково забезпечено відеоспостереження та контроль доступу на територію ЗЗСО. Частково безпечними для дітей є інші (не навчальні) шкільні приміщення для учнів (вбиральні, майстерні, їдальня, сходи, підвал, горище тощо). Приміщення школи частково відповідають всім необхідним стандартам безпеки освітнього середовища (протипожежні засоби, аварійні виходи, перші медичні засоби). Частково наявні ресурси (матеріальні, фінансові, інформаційні, кадрові) забезпечення фізичної безпеки в школі.

У школі не системно надаються послуги з підтримки психічного здоров'я учнів (консультації, тренінги, психоедукація тощо). Існують, але впроваджуються нерегулярно програми профілактики стресу та підтримки психологічного благополуччя для учнів та персоналу. Учні та персонал школи мають обмежений доступ до соціальних і психологічних служб для підтримки психологічного благополуччя. У закладі проводяться, але не регулярно, заходи для підвищення обізнаності учнів щодо підтримки власного психічного здоров'я. Середній рівень ефективності функціонування практики раннього виявлення та реагування на випадки психологічних труднощів у учнів (тривога, депресія, стрес). Соціальний педагог частково обізнаний та використовує інструменти впливу на підтримку психічного здоров'я учнів та персоналу (програми, методики, підходи тощо). Батьки час від часу залучаються до формування політики безпеки в школі. В окремих ситуаціях батьки та інший персонал школи (окрім вчителів та адміністрації) залучені в процес вироблення та підтримки політики безпеки в школі.

Застосовуються частково або нерегулярно в освітньому процесі практики, спрямовані на розвиток навичок безпечної поведінки учнів (тренінги, заняття з безпеки тощо). Частково пов'язана діяльність соціального педагога із упровадженням політики шкільної безпеки у закладі освіти. Соціальний педагог частково приймає участь у формуванні політики безпеки в школі та розробці нормативних документів і правил безпечної життєдіяльності ЗЗСО. Педагоги школи проходять час від часу підвищення кваліфікації щодо організації безпечної навчальної практики та позитивного управління класом. У закладі розроблено алгоритми швидкого реагування на випадки булінгу, але вони не завжди ефективні. Адміністрацією (психологічною службою) здійснюється час від часу оцінка освітнього середовища щодо комфортності та безпеки для учнів. Педагоги частково включають у навчальний матеріал елементи безпечної поведінки: навички ефективної комунікації, конструктивного вирішення конфліктів, управління емоціями. Персонал школи частково ознайомлений із програмами соціально-емоційного навчання. У школі частково створені умови для упровадження

інклюзивної освіти (доступність приміщень, навчальні матеріали, підтримка фахівців).

Існують певні канали комунікації у школі між батьками та адміністрацією школи, але вони не завжди ефективні. Існує кілька каналів комунікації між вчителями (адміністрацією) з батьками. Комунікація частково налагоджена між адміністрацією школи, вчителями та учнями щодо питань безпеки. Середнім є рівень партнерської взаємодії між всіма учасниками освітнього процесу, як умови створення доброзичливого та безпечного середовища. Частково мають місце спеціальні соціально-педагогічні практики спрямовані на адаптацію новоприбулих учнів (зокрема, дітей з сімей ВПО). Частково соціальний педагог ознайомлений з алгоритмами дій, правами та обов'язками в практиці захисту прав дитини.

Співпраця з місцевими організаціями та службами у питаннях впровадження політики безпеки в закладі освіти існує, але її ефективність обмежена. Інколи, залежно від потреби, у школі організуються заходи, які сприяють взаємодії з громадою (наприклад, культурні або спортивні заходи). Частково залучаються учні до громадських ініціатив та соціальних акцій (волонтерська діяльність, благодійні заходи, екологічні проекти тощо). Партнерство закладу з іншими закладами освіти для обміну досвідом і ресурсами є, але не на належному рівні. Частково громада надає фінансову, матеріальну, кадрову, організаційну допомогу з метою створення більш безпечних умов функціонування освітнього закладу.

Низький рівень функціонування політики безпечного освітнього середовища

У ЗЗСО відсутні процедури реагування та поведінки у надзвичайних ситуаціях. У закладі не проводяться тренування з евакуації та інших оперативних дій під час надзвичайних ситуацій для учнів та персоналу. Соціальний педагог не обізнаний з державними та місцевими нормативними документами, які регулюють питання фізичної безпеки у школі, інструментами впливу на підвищення фізичної безпеки в школі (програми, методики, технології тощо). Відсутні нормативні документи, що регламентують вимоги до фізичної безпеки у закладі освіти (інструкції, положення, накази, протоколи, Кодекс безпечного освітнього

середовища тощо). Відсутнє постійне відеоспостереження та контроль доступу на територію ЗЗСО. Небезпечними для дітей є інші (не навчальні) шкільні приміщення для учнів. Приміщення школи не відповідають всім необхідним стандартам безпеки освітнього середовища (протипожежні засоби, аварійні виходи, перші медичні засоби). Відсутні ресурси (матеріальні, фінансові, інформаційні, кадрові), які залучаються для забезпечення фізичної безпеки в школі.

Джерела комунікації між батьками та адміністрацією школи відсутні. Відсутні алгоритми вирішення конфліктів. Комунікація відсутня між адміністрацією школи, вчителями та учнями щодо питань безпеки. Низьким є рівень партнерської взаємодії між всіма учасниками освітнього процесу. Відсутні спеціальні соціально-педагогічні практики спрямовані на адаптацію новоприбулих учнів. Соціальний педагог не ознайомлений з алгоритмами дій, правами та обов'язками соціального педагога в практиці захисту прав дитини.

Співпраця з місцевими організаціями у питаннях впровадження політики безпеки в закладі освіти не здійснюється. Не проводяться заходи, які сприяють взаємодії з громадою. Не залучаються учні освітнього процесу до громадських ініціатив та соціальних акцій. Партнерство закладу освіти з іншими закладами освіти для обміну досвідом і ресурсами відсутнє. Громада не надає фінансову, матеріальну, кадрову, організаційну чи іншу допомогу для створення більш безпечних умов функціонування освітнього закладу.

Загалом представлений набір запитань є ключовим в контексті повної перевірки того, наскільки безпечними є заклад освіти. Його налаштування надають можливість поступово ознайомитися з основними правилами безпеки, допомагають виявити ключові цілі для покращення ситуації та є гарним джерелом інформації для планування змін у навчанні щодо безпеки.

Результати дослідження дозволять встановити ключові чинники, які впливають на безпеку в школі, визначити позицію соціального педагога у створенні безпечного середовища для подальшої розробки рекомендацій щодо оптимізації таких просторових характеристик як комфорт, інклюзія та безпека, для учасників освітнього процесу.

2.3. Характеристика вибірки

У експертному опитуванні взяли участь 32 особи – соціальні педагоги закладів загальної середньої освіти. Основними критеріями відбору респондентів були: вища педагогічна освіта та стаж роботи не менше 5 років, що гарантувало високий рівень професійної соціалізації та здатність здійснювати експертну оцінку досліджуваного явища. Усі опитувані – жінки.

Вибір закладів середньої освіти, які підлягали експертному оцінюванню, здійснювався рандомним порядком, оскільки розсилка анкет на персональні скриньки соціальних педагогів здійснювалась у масованому вигляді (біля 150 відправлень), а зворотній зв'язок і заповнені анкети було отримано від 32 респондентів із 7 областей України (рис. 2.1).

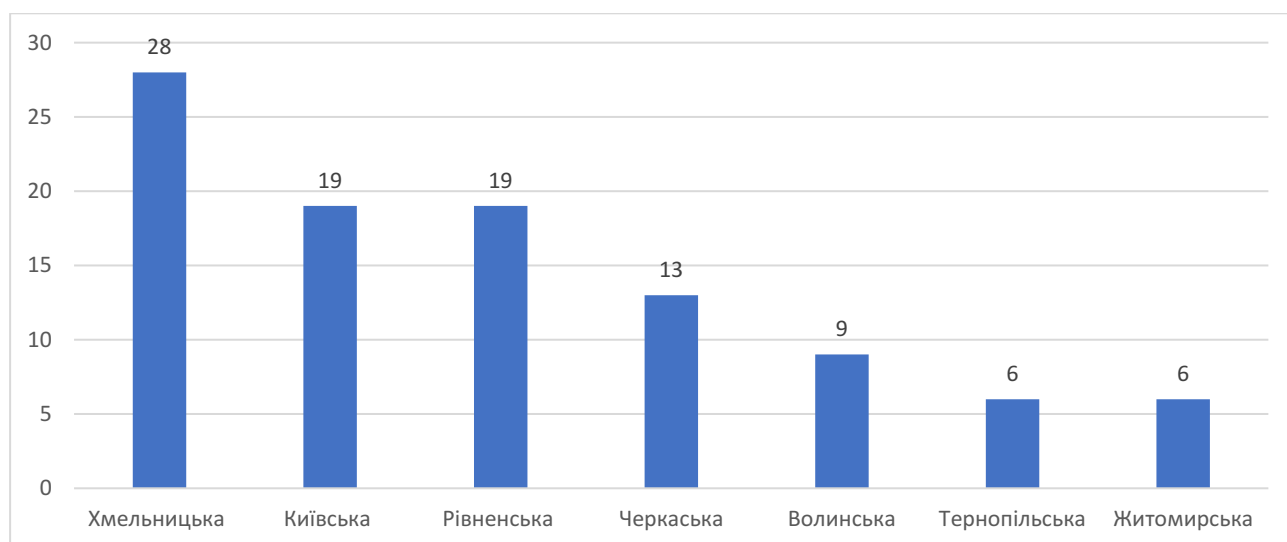

Рис. 2.1. Розподіл вибірки по областям у%

Згідно рис. 2.1, дані отримані на вибірці, яка включала респондентів із семи областей: Хмельницької – 9 ЗСО (28%), Рівненської – 6 ЗСО (19%), Київської 6 ЗСО (19%), Черкаської – 4 ЗСО (13%), Волинської – 3 ЗСО (9%), Житомирській областей – 2 ЗСО (6%), та Тернопільської – 2 ЗСО (6%).

Типи освітніх закладів середньої освіти: державні загальноосвітні школи (I-III ступенів) 27, ліцеї – 3, гімназії – 2.

2.4. Аналіз політик безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти

За результатами опитування було визначено рівень сформованості політики безпечного освітнього середовища в середніх закладах освіти і її компонентів за вищезначеними параметрами: високий, середній та низький (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Загальні показники оцінки безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти

Назва блоку	високий рівень		середній рівень		низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Фізична безпека	18	56,25	12	37,50	2	6,25
Психічне здоров'я та психологічне благополуччя	19	59,38	11	34,38	2	6,25
Навчальна практика та середовище	22	68,75	9	28,13	2	6,25
Взаємодія та відносини	25	78,13	5	15,63	2	6,25
Зв'язок школи з громадськістю	23	71,88	8	25,00	1	3,13

В цілому, 62% відповідей досягли високих показників значень, 32% - середніх, 5% - низьких. Як видно із таблиці 2.6, найбільш ефективним оцінено параметри блоку «взаємодія та відносини» (78,13%), наступним - «зв'язок школи з громадськістю» (71,88%), на третьому місці - «навчальна практика та середовище» (68,75%). Найнижчими є параметри «психічного здоров'я та психологічного благополуччя» (59,38%) та «фізичної безпеки» (56,25%).

Розглянемо отримані відповіді за блоками запитань.

У сфері фізичної безпеки 56,25% респондентів відзначили належне забезпечення фізичної безпеки в школах. 37,50% респондентів оцінили їх як недостатні, а 6,25% – відсутні.

Розглянемо більш детально результати закритих запитань у сфері фізичної безпеки (див. рис. 2.2)

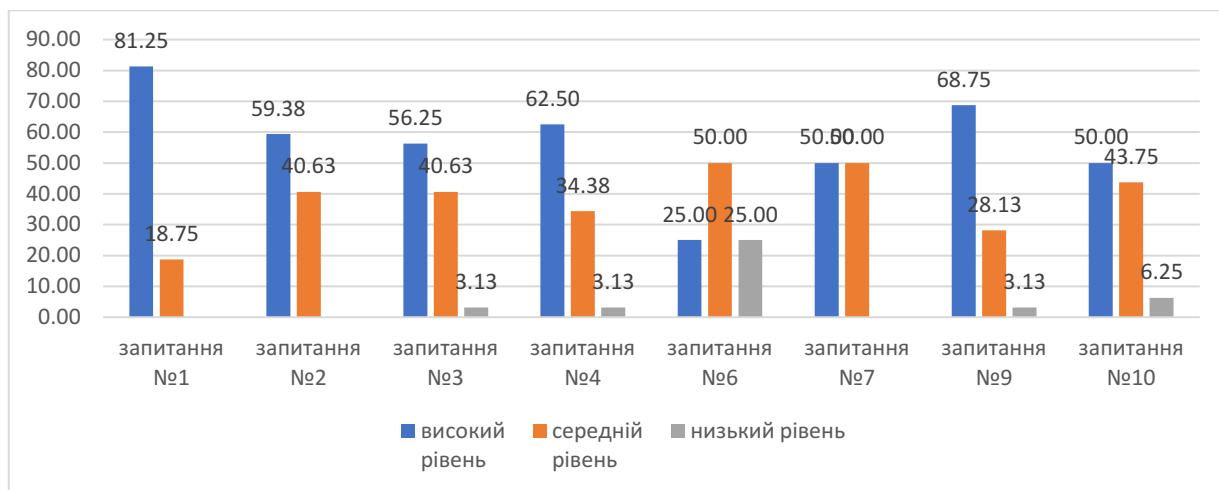

Рис. 2.2. Результати оцінки безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти за параметром «Фізична безпека» (закриті запитання), у%

Найкраще представленим є чітко регламентовані процедури реагування в надзвичайних ситуаціях. У Вашій школі є чітко прописані процедури реагування та поведінки у надзвичайних ситуаціях (пожежа, повітряна тривога, епідемія, стихійне лихо, аварія тощо)? Близько 81,25% респондентів засвідчують, що в школах розроблені і упроваджені процедури, алгоритми дій на випадок надзвичайних ситуацій. Це є критично важливим елементом формування культури безпеки в школі.

Приміщення школи відповідають всім необхідним стандартам безпеки освітнього середовища (протипожежні засоби, аварійні виходи, перші медичні засоби)? 68,75% респондентів погоджуються з тим, що приміщення є безпечними, але 28,13% відзначили лише часткову відповідність, що потребує вжиття заходів для усунення недоліків.

Чи обізнані Ви з державними та місцевими нормативними документами, які регулюють питання фізичної безпеки у школі? 62,5% респондентів стверджують, що ознайомлені з нормативними актами про фізичну охорону; 34,38% – лише частково поінформовані з нормативними документами.

Якими державними та місцевими нормативними актами Ви керуєтесь у питаннях фізичної безпеки у школі? Відповідно, акти контролюючих органів є загальною основою системи освіти та безпеки, аналогічно Конституції України, Кодексу цивільного захисту України (від 02.10.2012 р. № 5403-VI, чинна редакція

– 01.01.2025 р.), Закону України «Про освіту» (від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, чинна редакція від 01.01.2025 р.), Закону України «Про охорону праці» (від 14.10.1992 р. №2694-XII, чинна редакція від 19.12.2024 р.). Також важливою є відповідність статуту положенням про санітарний стан освітнього середовища, визначеним Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». Респонденти чітко відзначили Закон України «Про охорону дитинства», де права дитини визначені щодо безпеки та захисту від ризиків у таких видах приміщень.

Які нормативні документи регламентують вимоги до фізичної безпеки у Вашому закладі (інструкції, положення, накази, протоколи, Кодекс безпечного освітнього середовища тощо)? Респонденти наголошували на важливості таких нормативно-правових актів, як Постанови КМУ «Про реалізацію експериментального проекту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану» від 01.11.2024 р. № 1245, «Про затвердження Порядку розроблення планів діяльності єдиної державної системи цивільного захисту» від 09.08.2017 р. № 626, «Про затвердження Методики оцінки ризиків безпеки в системі освіти, пов'язаних із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 02.08.2024 р. № 866, Концепція безпеки закладів освіти на 2023–2025 роки (Розпорядження КМУ від 07.04.2023 р. №301-р), Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (Указ Президента України від 25.05.2020 № 195 / 2020), Наказ МВС «Про затвердження Порядку організації та проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту» від 28.11.2019 р. № 991, Лист МОН України «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню)» від 14.08.2020 р. № 1 / 9–436 та ін. застосовуються локальні акти та правила, що створюються безпосередньо закладі освіти. Це стосується внутрішніх правил безпеки, планів евакуації, посадових обов'язків персоналу щодо надзвичайних ситуацій та алгоритмів дій у потенційно небезпечних ситуаціях.

Наскільки регулярно проводяться тренування з евакуації та інших оперативних дій під час надзвичайних ситуацій для учнів? 59,38% відповідей підтверджують, що в школах регулярно здійснюються навчання й тренування з евакуації, водночас 40,63% зазначають, що вони є нерегулярними. *Наскільки регулярно проводяться тренування з евакуації та інших оперативних дій під час надзвичайних ситуацій для персоналу (включаючи педагогічний, допоміжний та технічний)?* Ситуація з навчанням персоналу подібна (56,25% підтверджують, що в школах регулярно здійснюються навчання й тренування з евакуації та 40,63% зазначають, що вони є нерегулярними).

Чи є безпечними для дітей, на Вашу думку, інші (не навчальні) шкільні приміщення для учнів (вбиральні, майстерні, їдальня, сходи, підвал, горище тощо)? На думку 50% респондентів, безпечність приміщень школи визначена як «частково безпечна», а більшість закладів освіти потребують капітального ремонту або розвитку сучасної інфраструктури. 75% відповідей засвідчують, що у закладах освіти є обладнані укриття, 25% - частково, 5% - відсутні.

Оцініть наскільки достатніми є ресурси (матеріальні, фінансові, інформаційні, кадрові), які залучаються для забезпечення фізичної безпеки в школі? 50% респондентів вважають ресурси для забезпечення фізичної безпеки є достатніми, 43,75% з них вказали на їх частковість. Зокрема, виявлено, що постійне відеоспостереження та контроль доступу в закладах освіти знаходяться на низькому рівні, що означає потребу додаткових фінансових ресурсів для впровадження сучасних технологій безпеки. Водночас, виявлено диспропорції у рівнях забезпеченості закладів ресурсами для організації фізичної охорони. Є заклади освіти з достатнім рівнем фінансування та технічної підтримки, але в багатьох ресурси школи або обмежені, або взагалі недоступні. Це створює серйозну загрозу фізичній безпеці учасників освітнього процесу, а отже, потребує додаткових заходів щодо рівномірного розподілу ресурсів та фінансування модернізації шкільної інфраструктури.

Чи здійснюється постійне відеоспостереження та контроль доступу на територію Вашої школи? Рівень постійного відеоспостереження та контролю доступу є низьким: 25% респондентів повідомили, що таких систем немає у їхньому закладі освіти немає, 50% – функціонують частково.

У відповідях на відкриті запитання респонденти зазначили наступне. *Які інструменти впливу на підвищення фізичної безпеки в школі Вам відомі (програми, методика, технології тощо)?* Аналіз методів формування безпечної поведінки в освітньому середовищі включають: тренінги, інструктажі з охорони праці та травматизації, інструктажі з алгоритмами дій у надзвичайних ситуаціях, таких як сигнал «Повітряна тривога», навчання з надання першої допомоги; проведення бесід, брифінгів, вебінарів, а також використання екосистемних ресурсів, рекомендованих Міністерством освіти і науки України. Широке застосування в школах мають програми, розроблені практичними психологами та соціальними педагогами школи: Програми протидії булінгу, Програми адаптації освітнього процесу до умов кризових ситуацій, Програми з техніки безпеки для кожного уроку та екскурсії, а також спортивних змагань. Упроваджуються програми «Стопсекстинг», заняття з глобальних гуманітарних правил, а також спеціалізовані програми і матеріали, розроблені державними та міжнародними організаціями, зокрема ЮНІСЕФ, ГО «Дівчата», Черкаським правозахисним центром, Державною службою України з надзвичайних ситуацій. Серед прийомів навчання – малювання собак-саперів, мультфільми, відеоролики тощо.

Одночасно акцентовано увагу на вимогу проведення додаткових тренінгів для підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників з питань безпеки.

Аналізуючи відповіді респондентів за блоком 1 «Фізична безпека», ми можемо виявити та узагальнити існуючі проблеми цього рівня, усунення яких сприятиме виробленню цілісної політики безпеки освітнього середовища закладу середньої освіти, за виробленими критеріями (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Виявлені проблеми блоку 1 «Фізична безпека»

Критерії	Виявлені проблеми, що потребують вирішення
Організаційний	Відсутність чітко встановлених правил, процедур і алгоритмів дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, зафіксованих у локальних документах
Регуляторний	Суперечливість і неузгодженість дій у частині реагування на загрози фізичного характеру у взаємодії з місцевими органами влади, поліції, медичними установами
Компетентнісний	Відсутність розуміння змісту безпекових компетентностей у суб'єктів освітнього середовища і ефективних програм їх формування Відсутність системності у навчанні алгоритмам реагування на ситуації загроз для життя та здоров'я
Технологічний	Недостатність фінансових, матеріальних ресурсів для встановлення засобів контролю, відеоспостереження, укриттів, безпечних місць на території закладу освіти

Розглянемо результати дослідження на основі отриманих відповідей на запитання блоку анкети «Психічне здоров'я та психологічне благополуччя».

У контекстах психічного здоров'я та психологічного благополуччя високий рівень відзначили 59,38% респондентів. Цей показник відображає проактивні заходи ЗЗСО щодо підтримки психологічного стану всіх учасників освітнього процесу. При цьому 34,38% респондентів відзначили середній рівень роботи в цьому напрямку, а 6,25% – низький, що, в свою чергу, вказує на необхідність систематичних програм з профілактики стресу та підвищення психологічної грамотності (рис. 2.3).

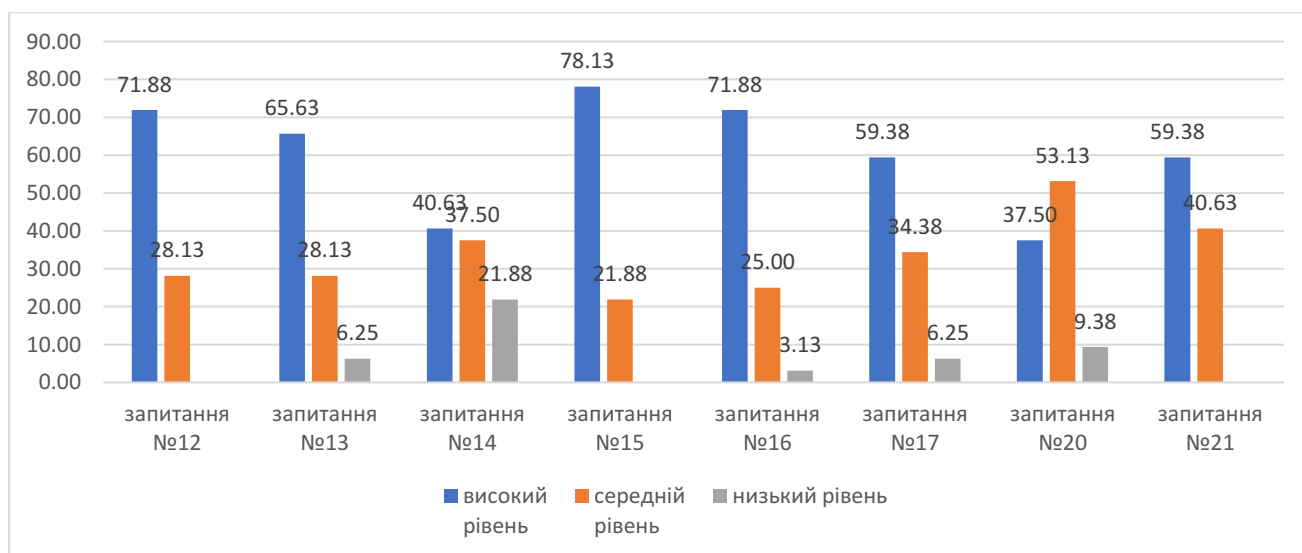

Рис. 2.3. Результати оцінки безпечного освітнього середовища за параметром «Психічне здоров'я та психологічне благополуччя» (закриті запитання), у%

Як видно із рис. 2.3, найкраще представленим є доступність соціально-психологічних послуг. *Чи вважаєте Ви, що учні та персонал школи мають вільний доступ до соціальних і психологічних служб для підтримки психологічного благополуччя?* 78,13% респондентів відзначають, що соціально-психологічні послуги для суб'єктів освітнього процесу є доступними, 21,88% респондентів вважають їх частково доступними.

У школі надаються систематичні послуги з підтримки психічного здоров'я учнів (консультації, тренінги, психоедукація тощо)? 71,88% респондентів зазначає, що у закладах освіти заходи із підтримки психічного здоров'я учнів здійснюються регулярно. 28,13% – не регулярно.

У закладі проводяться регулярні заходи для підвищення обізнаності учнів щодо підтримки власного психічного здоров'я? Обізнаність учнів щодо психічного здоров'я є ще однією значною складовою, що демонструє високий рівень регулярного впровадження, як зазначають 71,88% респондентів. Проте 25% зазначають, що це відбувається не на регулярній основі, 3,13% – заходи взагалі не проводяться.

Чи існують у школі програми профілактики стресу та підтримки психологічного благополуччя для учнів? Програми запобігання стресу серед учнів успішно впроваджується, про що зазначили 65,63% респондентів. Про нерегулярність реалізації програм відзначили 28,13% респондентів. 6,25% відзначили, що подібні програми в закладах освіти відсутні.

Середніми показники є в наступних проявах. Однією з основних сфер, яка має відношення до тематики дослідження, є залучення батьків та іншого педагогічного персоналу до процесів підтримки психічного здоров'я учнів.

На Вашу думку, чи повинні батьки та інший персонал школи (окрім вчителів та адміністрації) бути включеними в процес вироблення та підтримки політики безпеки в школі? З отриманих результатів можна зробити висновок, що 59,38% вважають, що батьків слід залучити до цієї діяльності, що свідчить про наявність готовності до активної співпраці. Однак 40,63% вважають, що вони повинні

відбуватися лише в конкретних ситуаціях. Це потребує подальшого аналізу, щоб з'ясувати, що це за конкретні ситуації та визначити їх роль.

Оцініть ефективність функціонування практики раннього виявлення та реагування на випадки психологічних труднощів у учнів (тривога, депресія, стрес) за 5-бальною шкалою (1 – система неефективна; 5 – система дуже ефективна)? Практику раннього виявлення психологічних проблем відзначають 59,38% респондентів. Тобто середній рівень практики відзначили 34,38% респондентів, а низький – 6,25%.

Найгірше представлені наступні аспекти. *Чи існують у школі програми профілактики стресу та емоційного вигорання серед персоналу? Якщо так, то для якої категорії персоналу вони передбачені? (підкреслити необхідне: педагогічного, допоміжного, технічного)?* 40,63% респондентів зазначили про упровадження Програм профілактики стресу для персоналу. При цьому 37,50% з них зазначили, що вони проводяться нерегулярно, 21,88% респондентів заявили, що таких програм у закладах немає.

Залучення батьків відзначається нерівномірністю: *Чи залучені батьки до формування політики безпеки в школі, вони є учасниками розробки нормативних документів та правил безпечної життєдіяльності школи?* 37,50% респондентів погоджуються, що батьки беруть активну участь у політиці безпеки, 53,13% зазначають, що це відбувається частково.

Таким чином, підсумкові результати оцінювання вказують на певні недоліки та перспективи покращення визначеного напрямку. Пріоритетними напрямками є регулярність і систематичність програм, залучення батьків, поінформованість учнів, професійне зростання педагогічних працівників. Формування та впровадження в практику комплексних програм підтримки психічного здоров'я може значною мірою підвищити загальний рівень благополуччя учасників освітнього процесу.

Проаналізовано відкриті відповіді на запитання щодо засобів, які впливають на підтримку психічного здоров'я учнів, що свідчить про багатоаспектний підхід до формування психологічного благополуччя в освітньому середовищі. *Які*

інструменти впливу на підтримку психічного здоров'я учнів Вам відомі (програми, методика, підходи тощо)? Відзначається використання різних програм, методів і підходів, які охоплюють психологічні та соціальні аспекти, що впливають на психічне здоров'я учнів.

Основними засобами є здоров'язберігаючі методи, а також тренінги та ігри, які сприяють створенню сприятливого психологічного клімату в класі. Наприклад, програми психічного здоров'я на зразок «Як справи?», тренінги, присвячені проблемам учнів, що виникли у результаті бойових дій, та сприяють оволодінню стратегій поведінки в різноманітних соціальних ситуаціях.

Політика протидії булінгу, що включає прийняття адаптивних заходів для протидії булінгу та створення безпечного освітнього середовища, має значний вплив на психологічне благополуччя учнів. Обговорення, а також консультації з психологом є важливою частиною підтримки учнів для визначення проблем та обговорення їх. Психологічні тренінги вважаються ефективним інструментом, що розвиває емоційний інтелект. Техніки релаксації, дихання та уважності до оточення знижують рівень стресу та тривоги, сприяючи покращенню загального психоемоційного стану. Години спілкування, анкетування, майстер-класи активізують спілкування учнів з педагогами, а отже, створюють можливість для відкритого обговорення проблем психічного здоров'я.

Ще одним ключовим аспектом освітнього процесу є використання арт-терапії та творчих проєктів, що не тільки допомагають учням самовиражатися, але й створюють простір для емоційного реагування. Обговорення фільмів, мультфільмів, перегляд лялькових вистав надає дітям можливість через творчість та гру подолати стрес, а також отримати допомогу однокласників.

Які інструменти впливу на підтримку психічного здоров'я персоналу школи Вам відомі (програми, методика, підходи тощо)? Відповіді на запитання про те, якими інструментами можна вплинути на підтримку психічного здоров'я педагогів, актуалізують необхідність системного підходу до психологічного благополуччя вчителів та інших працівників закладу освіти. Програми, методи та заходи, що

сприяють збереженню та зміцненню психічного здоров'я педагогічного колективу, використовують зазначені засоби.

Акцентовано увагу на наявності спеціалізованих програм і курсів, спрямованих на покращення психічного здоров'я вчителя. Зокрема виявлено, що тренінги з питань збереження психологічного здоров'я, є ефективним засобом «підвищення рівня розуміння власних потреб» у педагогів та способів подолання стресових ситуацій. Зокрема, навчальний курс «Методи збереження та покращення психічного здоров'я вчителя» надає можливість набуття досвіду, як долати труднощі професії та професійне вигорання. Консультація психолога та персональна психотерапія є альтернативними каналами підтримки, які допомагають працівникам ЗЗСО отримати професійну допомогу у скрутні моменти. Це дозволяє психологам проводити часті інтерв'ю та анкетування, щоб визначити потреби педагогічного колективу та скоригувати програму підтримки відповідно до отриманих даних.

У арсеналі інструментів допомоги підтримки емоційного благополуччя - навчання фізичній активності, арт-терапія, моделювання ситуацій, творчі проекти, обговорення фільмів і мультфільмів.

Аналізуючи відповіді респондентів за блоком 2 «Психічне здоров'я та психологічне благополуччя», узагальнимо виявлені проблеми цього рівня, усунення яких сприятиме виробленню ефективної політики безпеки освітнього середовища закладу середньої освіти, за виробленими критеріями (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Виявлені проблеми блоку 2 «Психічне здоров'я та психологічне благополуччя»

Критерії	Виявлені проблеми, що потребують вирішення
Організаційний	Обмежена участь персоналу освітнього закладу, батьків у формуванні політики безпеки освітнього середовища Нерегулярність заходів з підвищення безпекової обізнаності учнів та персоналу
Регуляторний	Суперечливість і неузгодженість дій у частині реагування на загрози психологічного характеру (зокрема булінгу, жорстокого поведіння) у взаємодії з місцевими органами влади, поліції, соціальними та медичними службами

Компетентнісний	Відсутність упроваджених практик раннього виявлення та реагування на випадки психологічних труднощів у учнів (тривога, депресія, стрес) Відсутність ефективних програм навчання персоналу здоров'ю та техніці безпеки, програм профілактики стресу і емоційному вигоранню Порушення принципу доступності у наданні психологічних (психіатричних) послуг
Технологічний	Відсутність контролю і моніторингу стану психічного здоров'я учасників освітнього середовища

Розглянемо результати дослідження на основі отриманих відповідей на запитання блоку анкети «Навчальна практика та середовище».

У більшості закладів освіти створені умови, які сприяють вихованню безпечної поведінки, а також інклюзивного навчання. Проте 28,13% оцінили його на середньому рівні, а 6,25% – на низькому, отже, зміст освіти та програми потребують значного покращення, щоб забезпечити повноцінне безпечне та інклюзивне середовище (рис. 2.4).

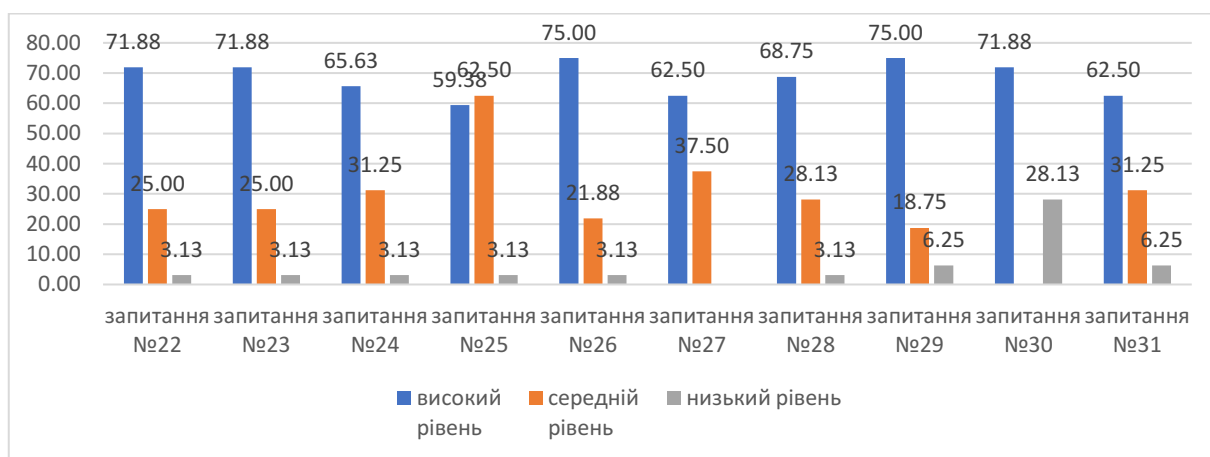

Рис. 2.4. Результати оцінки безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти за параметром «Навчальна практика та середовище» (закриті запитання), у%

Як видно із рис. 2.4, найкраще представленими є наступні показники. У Вашому закладі розроблено ефективні алгоритми швидкого реагування на випадки булінгу? Розробка алгоритмів для реагування на випадки булінгу досягає високого ступеня безпеки, оскільки 75% респондентів відзначили ефективність розроблених алгоритмів, 21,88% з них зазначили, що вони існують, але не завжди ефективні.

Чи ознайомлений персонал школи із програмами соціально-емоційного навчання? Фактором позитивної динаміки є обізнаність персоналу з програмами

соціально-емоційного навчання, що підтвердили 75% респондентів. 18,75% вважають ознайомлення частковим, 6,25% респондентів заявили, що такого не було.

Наскільки регулярно в освітньому процесі застосовуються практики, спрямовані на розвиток навичок безпечної поведінки учнів (тренінги, заняття з безпеки тощо)? Регулярність занять з формування навичок безпечної поведінки, визначена на основі відповідей на запитання, свідчить про наступне. 71,88% респондентів вважають, що вони схильні до використання, а 25% відзначили, що вони використовуються частково або нерегулярно.

Чи пов'язана Ваша діяльність як соціального педагога із упровадженням політики шкільної безпеки у Вашому закладі освіти? Зв'язок між діями соціального педагога та реалізацією політики безпеки школи демонструє позитивну динаміку, оскільки 71,88% респондентів підтвердили це. У 25% відповідей відзначили середній рівень.

Чи облаштоване у Вашій школі «безпечне місце» для дітей, які можуть переміститися в нього під час ситуацій появи підвищеної тривоги, стресу, втрати контролю над емоціями тощо? «Безпечне місце» для дітей, тобто середовище, де дитина відчуває себе в безпеці, є значною частиною психологічного комфорту в школі, і, як відзначають 71,88% респондентів, це забезпечується. 28,13% сприймає це місце як недоступне, або таке, що потребує створення чи покращення умов психологічної безпеки учнів.

Вчителі Вашої школи включають у навчальний матеріал елементи безпечної поведінки: навички ефективної комунікації, конструктивного вирішення конфліктів, управління емоціями? Наявність у навчальному матеріалі елементів безпечної поведінки свідчить про високий рівень інтеграції цих елементів, оскільки 68,75% респондентів підтвердили їхню присутність у навчальних програмах. З іншого боку, 28,13% стверджують, що включення є частковим.

Чи береже Ви, як соціальний педагог, безпосередню участь у формуванні політики безпеки в школі та розробки нормативних документів і правил безпечної життєдіяльності школи? Про повне залучення соціального педагога до процесу

формування та розробки політики безпеки, нормативних документів відзначили 65,63% респондентів, про часткове – 31,25%.

Чи створено у школі умови для впровадження інклюзивної освіти (доступність приміщень, навчальні матеріали, підтримка фахівців)? Умови впровадження інклюзивної освіти в закладі освіти демонструють неоднозначну тенденцію – 62,5% респондентів зазначили, що вони створені, але 31,25% відзначили часткову наявність умов.

Педагоги школи проходять підвищення кваліфікації щодо організації безпечної навчальної практики та позитивного управління класом? Середніми показники є в проявах регулярності навчання вчителів безпечним практикам і позитивному управлінню класом. 59,38% респондентів визнали це регулярним заняттям, тоді як 62,50% респондентів зазначили, що це здійснюється ситуативно. Зважаючи на це, існує нагальна потреба в періодичних профільних семінарах.

З результатів опитування видно, що у закладах освіти спостерігається високий рівень реалізації програм, проте залишаються проблемні аспекти, які потребують уваги, зокрема: нерегулярність оцінки безпеки середовища, недостатня ефективність алгоритмів реагування на булінг, часткове впровадження елементів безпечної поведінки та обмеження інклюзивних практик.

Аналізуючи відповіді респондентів за блоком 3 «Навчальна практика та середовище», узагальнимо виявлені проблеми цього рівня, усунення яких сприятиме виробленню ефективної політики безпеки освітнього середовища закладу середньої освіти, за виробленими критеріями (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Виявлені проблеми блоку 3 «Навчальна практика та середовище».

Критерії	Виявлені проблеми, що потребують вирішення
Організаційний	Обмежена участь соціальних педагогів у формуванні політики безпеки освітнього середовища Неефективні дії щодо впровадження інклюзивної політики і практики
Регуляторний	Неузгодженість ролей та обов'язків в рамках процесів управління ризиками в закладі середньої освіти, відсутність протоколів безпеки
Компетентнісний	Відсутність стандартів поведінки вчителів, допоміжного персоналу школи, батьків у частині забезпечення політики безпеки
Технологічний	Відсутність моніторингу стану безпечного освітнього середовища

Розглянемо результати дослідження на основі отриманих відповідей на запитання блоку анкети «Взаємодія та відносини». З'ясувалося, що 78,13% респондентів оцінюють їх на високому рівні, що свідчить про активну співпрацю, яка існує між учасниками освітнього процесу. Такий результат створює позитивну атмосферу в школах. Проте 15,63% респондентів вважають, що рівень взаємодії є середнім, 6,25% – низьким (рис. 2.5).

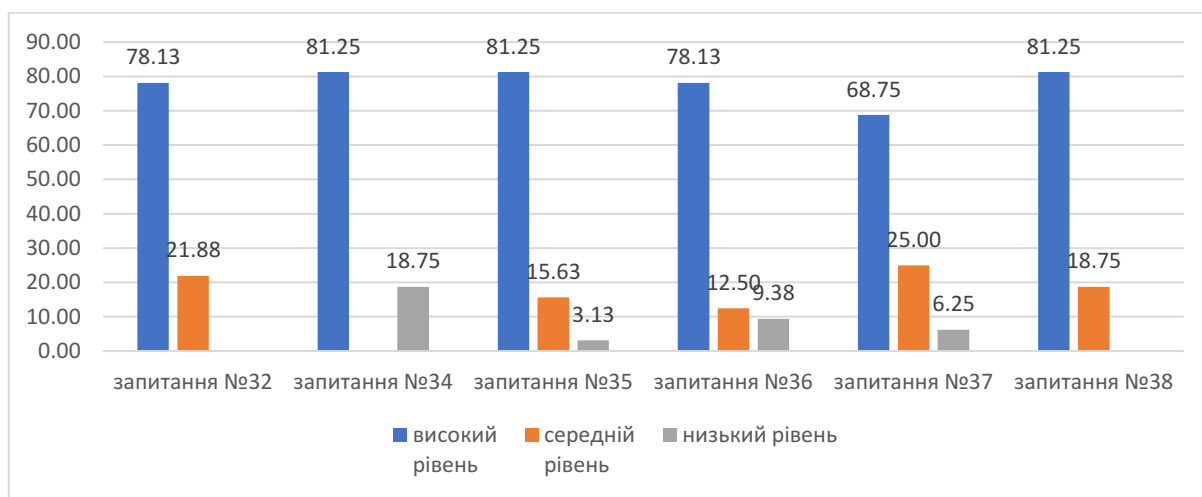

Рис. 2.5. Результати оцінки безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти за параметром «Взаємодія та відносини» (закриті запитання), у%

Як видно із рис. 2.5, найбільш високими за рівнем прояву є наступні аспекти. Чи ознайомлені Ви з алгоритмами дій, правами та обов'язками соціального педагога в практиці захисту прав дитини? 81,25% респондентів визнали наявність встановлених алгоритмів вирішення конфліктів, зазначених у документах, 18,75% зазначили, що такі алгоритми є відсутніми.

Наскільки відкритою і оперативною є комунікація між адміністрацією школи, вчителями та учнями щодо питань безпеки? 81,25% респондентів вказують на наявність налагодженої комунікації між адміністрацією, педагогами та учнями з питань безпеки; частково налагодженою вважають 15,63% респондентів.

Чи ознайомлені Ви з алгоритмами дій, правами та обов'язками соціального педагога в практиці захисту прав дитини? Щодо ознайомлення з алгоритмами дій, правами та обов'язками соціального педагога 81,25% респондентів відповіли позитивно, що доводить, наскільки важливо володіти інформацією щодо особливостей роботи соціального педагога з питань охорони дитинства.

Чи існують у школі відкриті і доступні канали комунікації між батьками та адміністрацією школи? 78,13% респондентів вважають, що школа має відкриті та доступні канали спілкування між батьками та адміністрацією. 21,88% з них вважають, що наявні канали не є переконливим, що є показником потреби у покращенні зазначеної сфери, шляхом створення нових засобів комунікації або системи спільних заходів.

Наскільки високим, на Вашу думку, є рівень партнерської взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, як умови створення доброзичливого та безпечного середовища за 5-бальною шкалою? Рівень партнерської взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу виявився високим, 78,13% з них охарактеризували її як дружню, а отже, безпечну. Проте 12,5 % вважають середнім, а 9,4 % низьким.

Чи мають місце спеціальні соціально-педагогічні практики спрямовані на адаптацію новоприбулих учнів (зокрема, дітей з сімей ВПО)? Щодо соціально-педагогічних заходів з адаптації новоприбулих учнів, 68,75% респондентів відзначили повноцінне виконання, 25% – часткове.

Відповіді на відкриті запитання про комунікаційний процес за участю вчителів (адміністрації) та батьків закладу освіти (*Чи існують у школі відкриті і доступні канали комунікації між батьками та адміністрацією школи?*) говорять про широкий набір інструментів, які забезпечують ефективну взаємодію та співпрацю між усіма учасниками освітнього процесу. *Назвіть існуючі у Вашій школі канали комунікації між вчителями (адміністрацією) з батьками?* Найбільш поширеними формами спілкування педагогічного колективу, керівників і батьків є батьківські збори та педагогічна рада. Зустрічі, на яких обговорюються теми навчання та виховання, використовуються для досягнення домовленостей щодо групових підходів до процесу навчання. Такі зустрічі слугують для отримання інформації та налагодження міжособистісної комунікації.

Нові канали, такі як приватний чат і соціальні мережі, команди в месенджерах Viber та Telegram, значно розширюють можливості спілкування. З'являється можливість швидко отримати інформацію, поділитися ідеями та поставити питання, які виникли під час підготовки і важливі для батьків. Використання серед

соціальних мереж Facebook та Instagram, також доводять, що адміністрація ЗЗСО змінює способи подання інформації таким чином, щоб вона ставала цікавою та актуальною для великої кількості людей. Батьки отримують інформацію про розклад уроків та шкільні заходи електронною поштою та на шкільному порталі. Шкільні сайти та офіційні платформи закладів освіти є джерелом офіційної інформації, а також дають можливість долучитися до життя школи.

Однією з ключових особливостей комунікації є наявність інструментів для збору відгуків, наприклад, опитування, вікторина або Trustbox, що дозволить батькам анонімно коментувати та пропонувати вдосконалення, допомагаючи керівництву отримати повне уявлення того, чого очікує батьківська спільнота.

Аналізуючи відповіді респондентів за блоком 4 «Взаємодія та відносини», узагальнимо виявлені проблеми цього рівня, усунення яких сприятиме виробленню ефективної політики безпеки освітнього середовища закладу середньої освіти, за виробленими критеріями (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Виявлені проблеми блоку 4 «Взаємодія та відносини».

Критерії	Виявлені проблеми, що потребують вирішення
Організаційний	Обмежена кількість і якість каналів взаємодії між усіма суб'єктами освітнього середовища
Регуляторний	Неузгодженість комунікаційних стратегій у роботі з батьками (опікунами) та сім'ями дітей
Компетентнісний	Відсутність урегульованих алгоритмів дій, чітко визначених прав та обов'язків соціального педагога з питань охорони дитинства
Технологічний	Відсутність попереджувальних практик розвитку явища соціальної ексклюзії щодо дітей, із групи соціально вразливих груп населення

Розглянемо результати дослідження на основі отриманих відповідей на запитання блоку анкети «Зв'язок школи з громадськістю». 71,88% респондентів вказали на високоякісне партнерство – краща комунікація з державними установами та залучення громадськості до вирішення питань безпеки та розвитку школи (рис. 2.6).

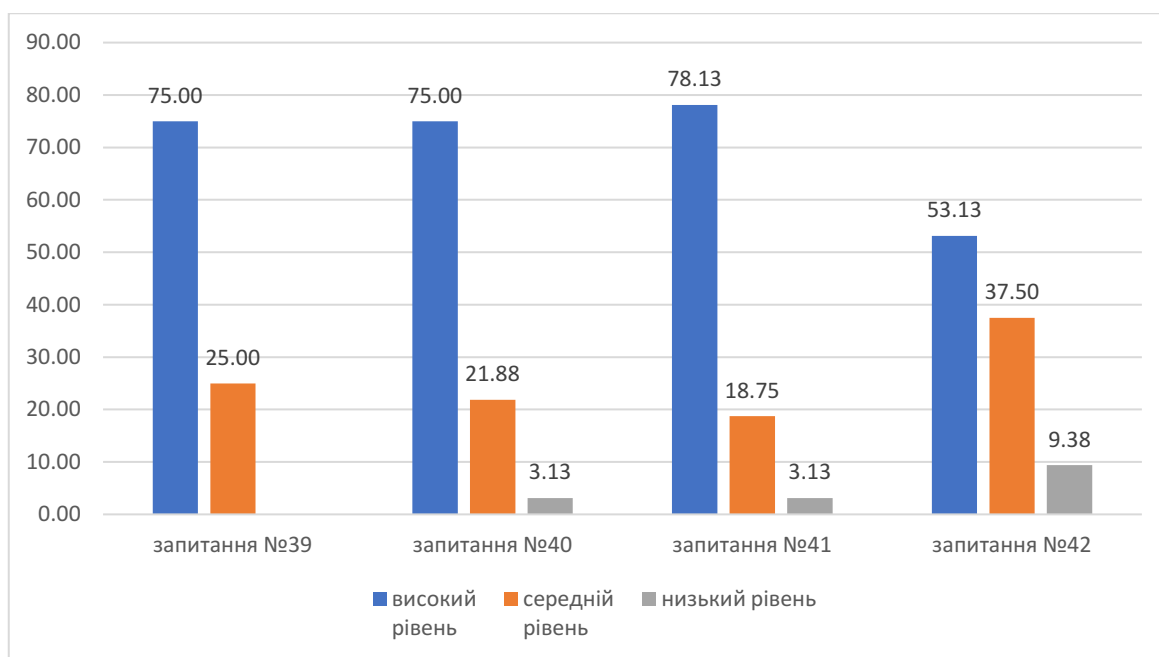

Рис. 2.6. Результати оцінки безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти за параметром «Зв'язок школи з громадськістю» (закриті запитання), у%

Як видно із рис. 2.6, зазначені показники знаходяться на високому рівні. Чи залучаються учні освітнього процесу до громадських ініціатив та соціальних акцій (волонтерська діяльність, благодійні заходи, екологічні проєкти тощо)? 78,13% респондентів підтверджують активну участь у подальших ініціативах, оскільки школа сприяє розвитку громадянської активності учнів. Це є важливою умовою їх соціалізації та виховання. При цьому 18,75% респондентів вказали на часткову участь.

Наскільки ефективно Ваш заклад освіти співпрацює з місцевими організаціями та службами у питаннях впровадження політики безпеки в закладі освіти? Результати показують, що 75% респондентів вважають співпрацю з місцевими організаціями ефективною, від такої взаємодії помітні позитивні результати. Лише 25% респондентів відзначили, що співпраця є, хоча ефективність не гарантована.

Як часто у школі організуються заходи, які сприяють взаємодії з громадою (наприклад, культурні або спортивні заходи)? 75% опитаних відзначили, що події освітньої спільноти проходять регулярно, оскільки регулярна взаємодія

між школою та місцевими організаціями значною мірою сприяє зміцненню взаємин, формує активну позицію учнів.

На середньому рівні відзначено наявність партнерства. *Чи налагоджено партнерську взаємодію Вашого закладу з іншими закладами освіти для обміну досвідом і ресурсами?* 53,13%, респондентів ствердно вказали, що партнерство активно підтримується, тоді як у 37,50% випадків респонденти вважали, що таке партнерство існує, але не є розвиненим. Відсутність будь-якого партнерства відзначили 9,38% респондентів.

Відповіді на питання (*Чи надає громада фінансову, матеріальну, кадрову, організаційну чи іншу допомогу, що сприяє створенню більш безпечних умов функціонування Вашого освітнього закладу?*) партнерства школи з громадськістю, зокрема щодо надання грошової чи матеріальної допомоги з боку громади, кадрової, організаційної чи будь-якої іншої підтримки для створення умов безпеки, свідчать про різні способи співпраці шкіл зі своїми найближчими громадами. Перший, це виділення матеріальної допомоги органами місцевого самоврядування (кошти, використані на ремонт будівлі школи, покращення інфраструктури, закупівлю навчальних матеріалів, придбання технічного обладнання та інструментів, а також на всі інші ресурси, які забезпечують безпеку та комфорт учнів і вчителів). Матеріальна підтримка є важливою, оскільки допомагає швидко реалізовувати нові вимоги безпеки, наприклад, відеоспостереження чи модернізацію системи пожежної сигналізації.

Другий – організаційна підтримка громади, що проявляється у формі участі в організації заходів, які проводять представники громади для покращення безпеки у школі, зокрема навчання з безпеки для вчителів, учнів та батьків. Важливим джерелом залучення додаткових ресурсів і знань, є також співпраця з громадськими організаціями та іншими соціальними партнерами.

Кадрова допомога, зазначена в деяких відповідях, передбачає залучення фахівців до навчання та семінарів з техніки безпеки, психологічну роботу як з учнями, так і з педагогами, або різні нові підходи до навчання. Наприклад, фахівці можуть навчити вчителів діям у надзвичайних ситуаціях або проводити

консультативні уроки для учнів щодо стійкості до стресу. Матеріальна підтримка, що включає надання обладнання, технологій або будь-яких інших ресурсів, є ключовою для забезпечення безпеки освітнього середовища (надання аптечок першої допомоги, засобів захисту або створення безпечних зон у школі).

Слід зазначити, що в деяких відповідях не згадувалися явні форми допомоги, що свідчить про недостатню обізнаність соціальних педагогів про можливості, які надає громада, або про їхнє пасивне невиконання. Це підтверджує той факт, що важливим є налагодження комунікації на місцях, що допоможе максимізувати доступні ресурси для створення політики безпечного освітнього середовища.

Аналізуючи відповіді респондентів за блоком 5 «Зв'язок школи з громадськістю», узагальнено виявлені проблеми цього рівня, усунення яких сприятиме виробленню ефективної політики безпеки освітнього середовища закладу середньої освіти, за виробленими критеріями (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Виявлені проблеми блоку 5 «Зв'язок школи з громадськістю».

Критерії	Виявлені проблеми, що потребують вирішення
Організаційний	Відсутність чітко врегульованих механізмів співпраці з інституційними суб'єктами громади, відповідальними за безпекові політики
Регуляторний	Неузгодженість виконавчих і контролюючих функцій у забезпеченні політики безпеки на рівні громади
Компетентнісний	Слабка обізнаність із навичками безпечного керівництва і лідерства в управлінні безпекою
Технологічний	Відсутність стратегії упровадження культури безпеки за допомогою системи управління безпекою у закладі освіти

Таким чином, отримані результати опитування дозволяють зробити припущення про існуючу тенденцію щодо «перших кроків» у розбудові політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти в Україні, та існуючі проблеми організаційного, регулятивного, компетентнісного та технологічного рівнів, усунення яких доводить цю діяльність оптимізувати. Водночас, на нашу думку, ефективність упровадження політики безпеки на організаційному рівні суттєво залежить від упровадженого в освітньому закладі «лідерства в безпеці». Суть лідерства у сфері безпеки полягає у створенні культури безпеки в організації, де пріоритет безпеки у робочому середовищі є головним, а встановлені та

впроваджені політики, процедури і правила є так само необхідними, як і створення середовища, у якому безпечно висловлювати свою думку, вбачати недоліки, усувати ризики і небезпеки.

Висновки до розділу 2

Результати емпіричного дослідження соціально-педагогічних засад упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти засвідчили необхідність системного підходу до формування та реалізації відповідних заходів на всіх рівнях. Комплексний аналіз отриманих даних надав змогу оцінити рівні ефективності складових політики безпеки, а також проблемних аспектів і протиріч, що потребують вирішення.

1. На основі розробленого методичного інструментарію проведено анкетування соціальних педагогів із семи регіонів України щодо оцінки рівня упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти. Результати продемонстрували суттєві відмінності в упровадженні політик безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти, засновані як на особливостях функціонування освітнього середовища, так і на ступені участі і включенню соціальних педагогів та інших агентів до упровадження політики безпеки. Виявлено, що якісна взаємодія між освітніми закладами, батьками та представниками громадськості сприяє покращенню упровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти.

Рівень фізичної безпеки освітнього середовища респонденти оцінюють як високий у випадках чіткої регламентації процедур реагування на надзвичайні ситуації, наявності комфортних шкільних приміщень, відповідність внутрішніх нормативних документів державним нормам (у тому числі кодексів охорони праці, інструкцій, місцевих правил життя). Середній рівень фізичної безпеки респонденти пов'язують із недостатнім або нерегулярним проведенням тренувань з евакуації, наявністю потенційних небезпек у ненавчальних приміщеннях (горища, сходи, туалети та ін.). Низький рівень фізичної безпеки фіксується у тих освітніх закладах, де існує значний брак ресурсів або відсутність належного контролю.

Рівень підтримки психічного здоров'я та психологічного благополуччя в закладі загальної середньої освіти оцінюється як високий у випадку ефективної діяльності соціально-психологічних служб, системних заходів щодо підтримки психологічного благополуччя учнів, власної обізнаності у методах самопідтримки. Середній рівень визначається недостатньою мірою участі батьків у побудові чи формуванні політики щодо психологічної безпеки та благополуччя дітей, а також недостатнім упровадженням практик ранньої ідентифікації та реагування на випадки психологічних труднощів в учнів (тривога, депресія, стрес). Низький рівень корелює із відсутністю впровадження програм збереження психічного здоров'я для шкільного персоналу.

Високий рівень навчальних практик та середовища визначають такі показники, як: налагоджені алгоритми реагування на випадки булінгу серед педагогів, регулярне залучення персоналу до програм соціально-емоційного навчання, постійне застосування методик, спрямованих на формування навичок безпечної поведінки учнів, наявність «безпечного місця» для дітей у закладах освіти. Середній рівень пов'язується із недостатньою ефективністю алгоритмів реагування на булінг, ступінь обізнаності персоналу щодо соціально-емоційного навчання, слабку імплементацію культури і політики інклюзивної освіти, ситуативний характер підвищення кваліфікації педагогів з питання забезпечення безпечного освітнього середовища. Низький рівень оцінено у контексті відсутності контролю і моніторингу створення політики безпечного середовища, неефективності заходів із запобігання булінгу та впровадження інклюзивних практик.

Високий показник взаємодії та взаємовідносин визначається співпрацею суб'єктів освітнього процесу між собою, чітко встановленими алгоритмами вирішення конфліктів, врегульованими правовими нормами захисту прав учнів. Середній рівень визначається наявністю бар'єрів у комунікації між адміністрацією, педагогами та учнями, слабкою організацією соціально-педагогічних заходів щодо адаптації дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб. Низький рівень корелює із

відсутністю алгоритмів дій соціального педагога щодо захисту прав дітей, неефективними каналами комунікації між адміністрацією школи та батьками.

Високий рівень взаємодії з громадськими організаціями та місцевими установами визначається якісною комунікацією та ефективною взаємодією в питаннях безпеки й розвитку закладу освіти, практиками залучення учнів до громадських ініціатив. Середній рівень визначається недостатніми практиками обміну досвідом та ресурсами. Низький рівень визначається слабкою фінансовою, матеріальною та кадровою підтримкою з боку громади.

Таким чином, результати дослідження довели, що запровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти має бути реалізовано як важливий фактор у створенні сприятливих умов для професійного та особистісного розвитку учасників освітнього процесу. Отримані дані дозволяють у подальшому розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо оптимізації запровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти, підвищення рівня інтегрованості в освітній процес, залучення всіх суб'єктів освітньої взаємодії до забезпечення комплексного підходу, створення сприятливих умов для запровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах середньої освіти.

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1 Лідерство в управлінні шкільною безпекою: результати інтерв'ювання директорів закладів середньої освіти

Сучасне управління освіти вимагає ефективного використання ресурсів для впровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти. Забезпечення безпеки освітнього середовища передбачає зменшення поширеності булінгу, підвищення психологічної стійкості учнів, забезпечення фізичного захисту закладів освіти, створення превентивних механізмів та залучення різноманітних партнерів на принципах міжсекторальної взаємодії. З концептуальної точки зору це відображає підхід до освіти як соціального блага, коли відповідальність за освіту розподіляється між державою, громадянським суспільством і батьківською громадою.

Виявлення актуальних проблем, пов'язаних із реалізацією політики безпеки в освітньому середовищі в цілому, є науково обґрунтованим і доцільним підходом до аналізу соціально-педагогічних проблем та управління освітнім процесом. З точки зору публічного управління, керівники закладів загальної середньої освіти є ключовим компонентом управління, що безпосередньо приймає участь у реалізації політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти. Як особи, залучені до управління освітнім процесом, вони володіють необхідною інформацією щодо нормативних, практичних, організаційних, кадрових та соціальних питань.

Завдяки принципу субсидіарності, який є основою сучасного управління освітою, саме керівники ЗЗСО на місцевому рівні мають практичні знання щодо перешкод і труднощів, пов'язаних із впровадженням політики безпеки освітнього середовища. Залучення директорів до дослідження дозволяє здійсненню фіксації фактичного стану дотримання різних положень політики безпеки, а також ідентифікацію тих аспектів, які не представлено в офіційних звітах або статистичних даних. Насамперед це стосується виховної спроможності шкіл у

протидії булінгу, впровадження інклюзивних підходів, ефективної комунікації з батьківською громадою, доступу до ресурсів під час криз (впровадження карантинних обмежень, запровадження воєнного стану), а також якості комунікування з громадськими організаціями та місцевими силовими структурами.

Залучення керівників ЗЗСО у дослідження забезпечує збір точної та практичної інформації, що описує складний характер практики управління безпекою освітнього середовища, а також сприяє створенню цілісного розуміння стану політики безпеки з урахуванням регіонального контексту. Це має значення в контексті децентралізації, коли кожен заклад освіти функціонує в унікальному середовищі, яке створює конкретні виклики безпеці та має конкретні рішення.

З метою розпізнавання і узагальнення актуальних практик упровадження політик безпеки освітнього середовища в закладі середньої освіти нами було обрано метод телефонного інтерв'ювання директорів.

Доцільність методу доцільно аргументувати наступним чином. По-перше, у сучасній науковій традиції соціально-педагогічних досліджень та досліджень у сфері публічного управління важливими є не лише кількісні дані, а й досвід окремих суб'єктів, які безпосередньо є відповідальними за реалізацію державної політики в конкретному соціокультурному середовищі. Керівники ЗЗСО володіють досвідом, необхідним для виконання офіційних документів і правил щодо безпеки, а також здатністю швидко реагувати на проблеми в контексті організації безпечного освітнього простору. Саме вони координують взаємодію з органами місцевого самоврядування, Державною службою з надзвичайних ситуацій, поліцією, соціальними службами, батьківською громадою та іншими представниками громадського суспільства, що сприяють формуванню унікального управлінського досвіду, який не завжди зафіксований у формалізованих звітах. Крім того, вибір керівників ЗЗСО з Київської, Житомирської, Чернігівської, Хмельницької, Рівненської областей виправданий необхідністю регіональної різноманітності та врахуванням особливостей мережі ЗЗСО, демографічного складу, ступеня децентралізації влади та специфіки взаємодії з громадою.

Перелік запитань, обраних для телефонного інтерв'ювання, має характер напівструктурованого інтерв'ю, що дозволяє отримати розширені дані. Зміст запитань розроблені згідно концептуальної моделі оцінки безпечного освітнього середовища (додаток Б), що забезпечує дотримання принципу валідності.

Розглянемо узагальнені відповіді респондентів в результаті проведення напівструктурованого інтерв'ю по кожному запитанню.

Запитання №1. Наскільки Ви вважаєте сьогодні є актуальними питання безпеки освітнього середовища? Кого це стосується?

У відповідях на запитання №1 керівників ЗЗСО спостерігається значна схожість у баченні безпеки освітнього середовища, так і певні відмінності, пов'язані з акцентами в управлінському підході до її забезпечення.

Респонденти визнають серйозність занепокоєння забезпечення безпеки освітнього середовища у сучасний час. Директор початкової школи (Київська область) відзначив: *«На даний час це саме важливе питання. Стосується всіх структур у державі, бо це майбутнє України»*. Представник Житомирської області зазначив: *«Питання безпеки освітнього середовища виявляється надзвичайно актуальним у наш час, зокрема через виклики з військовою агресією та кіберзагрозами, забезпечення фізичної, психологічної та інформаційної безпеки учасників освітнього процесу. Ця проблема стосується всіх тих, хто бере участь у викладанні та навчанні: учнів, педагогів, батьків, керівництво школи, відповідні державні та приватні організації»*. Керівник ЗЗСО з Чернігівської області відповів: *«Питання безпеки сьогодні є надзвичайно актуальним, з огляду на загрози воєнного характеру, кіберризиків та психологічні виклики. Це стосується кожного учасника освітнього процесу – дітей, батьків, педагогів, технічного персоналу»*.

Їхні позиції впливають із розуміння багатовимірності поняття безпеки, яке включає фізичну, психологічну, соціальну та інформаційну складові. Директори виокремлюють комплекс суб'єктів, яких безпека безпосередньо стосується: учні, педагогічний колектив, батьки та адміністрація школи а також громада, місцева влада, правоохоронні органи й інші інституції, залучені до освітнього процесу.

Обидва керівники відстоюють необхідність міжгалузевої комунікації для ефективного упровадження політики безпеки.

У відповідях варто відзначити наявність спільної ідеї щодо необхідності проактивного підходу до ризиків: директор із Рівненської області наголошує на важливості дій на випередження в умовах динамічної зміни викликів, при цьому респондент з Хмельницької області акцентує увагу на конкретних проявах ризиків – зокрема, повітряні тривоги, кіберзагрози, булінг, деструктивний контент, відзначає необхідність системного підходу до реагування на них.

Водночас у відповідях на запитання варто відзначити певні відмінності у змістовому наповненні та визначенні управлінських акцентів. Керівник ЗЗСО з Хмельницької області акцентує увагу на нормативно-інфраструктурному контексті, що включає облаштування сховищ, запровадження системи відеоспостереження, підвищення цифрової грамотності, залучення представників правоохоронних органів. Це відображає орієнтацію управління на безпеку освітнього середовища та оновлення матеріально-технічної та регуляторної бази. Натомість директор із Рівненщини зосереджується на соціально-педагогічних аспектах – емоційному комфорті, дотриманні прав, здоров'ї учасників освітнього процесу, формуванні безпечного середовища як спільної відповідальності, що вказує на більш глибоку інтеграцію ціннісних підходів у практику освітнього менеджменту. Директор школи з Київської області наголошує на загальнонаціональному вимірі безпеки, керівник зі Житомирської області виокремлює актуальність безпеки в умовах воєнної агресії та зростання кіберзагроз, акцентуючи на фізичному, психологічному та інформаційному захисті всіх учасників освітнього процесу. Керівник ЗЗСО з Чернігівської області у своєму коментарі додатково підкреслює вагу питань безпеки в умовах загроз воєнного характеру, кіберризиків і психологічних викликів, вказуючи на охоплення всіх категорій учасників навчального процесу – дітей, педагогів, батьків та технічного персоналу.

Таким чином, отримані відповіді на запитання №1 демонструють високий ступінь розуміння актуальності забезпечення безпеки освітнього середовища і

мають спільне концептуальне розуміння даного підходу. Відповідно різниця полягає у фокусі керівництва: один надає перевагу технологічному та інфраструктурному контексту забезпечення політики безпеки, а інший акцентує увагу на формуванні партнерської культури та відповідального ставлення до безпеки. Ця розбіжність є корисною для дослідження, оскільки демонструє різні підходи до політики безпеки в українському освітньому середовищі.

Запитання №2. Оцініть, наскільки безпечним середовищем у Вашому закладі освіти? Якими критеріями Ви керувались, коли визначали його?

У відповідях на запитання №2 директорів Київської, Житомирської, Чернігівської, Хмельницької, Рівненської областей простежується суттєва схожість при оцінюванні рівня безпеки освітнього середовища ЗЗСО. Керівники демонструють комплексне уявлення безпеки як багатовимірного конструкту, що включає фізичні, психологічні, санітарно-гігієнічні, соціальні та інституційні складові. Вони зазначають, що безпека – це не окреме досягнення, а активний процес, що потребує постійного моніторингу, з метою вдосконалення методів управління.

Однією з яскравих характеристик є визнання пріоритету фізичної безпеки: директори визнають наявність відеоспостереження, обмеження доступу на територію ЗЗСО та функціонування комплексу заходів цивільного захисту.

Директор школи (Київська область) зазначив: *«Основний критерій – збереження життя та здоров'я учасників освітнього процесу. А саме: фізична безпека, психологічна безпека, соціальна безпека, кібербезпека (цифрова безпека), залучення батьків, учнів та вчителів до прийняття рішень, контролювання. В межах компетентності і можливості закладу робимо все можливе і неможливе. Багато залежить від освітянської політики на рівні держави»*. Керівник з Житомирської області відповів: *«Середовище я оцінюю як достатньо безпечне. Брали до уваги технічний стан укриттів, наявність інструкцій, рівень тривожності учасників освітнього процесу та результати внутрішнього моніторингу»*. Директор з Чернігівської області відзначив: *«Середовище в нашому закладі я оцінюю як відносно безпечне. Ми керуємося оцінкою фізичної*

інфраструктури, психологічного клімату, наявності процедур реагування на надзвичайні ситуації та дотриманням правил поведінки».

Респонденти вважають психологічну безпеку рівноцінним компонентом – акцентують увагу на важливості попередження булінгу в учнівському та педагогічному колективах, створенні атмосфери довіри та забезпеченні можливості звернення за психологічною допомогою. Також спільною є позиція щодо важливості співпраці із зовнішніми структурами – поліцією, екстреними службами, медичними закладами та місцевими громадськими організаціями, що приймають активну участь у забезпеченні безпеки в сучасному освітньому просторі.

Крім того, існують невеликі відмінності в ступені деталізації управлінських рішень, інституційного характеру заходів безпеки. Директор з Хмельницької області подає вичерпну, структуровану й концептуалізовану характеристику критеріїв оцінки безпеки, чітко виокремлюючи фізичну, психологічну, цифрову, санітарно-медичну безпеку. Його відповідь відображає інтеграцію положень нормативної бази й стратегії превентивного менеджменту. Особливістю є включення категорії цифрової безпеки як окремого критерію, що є важливою інноваційною управлінською практикою.

Натомість респондент з Рівненської області дотримується більш узагальненого підходу до визначення критеріїв, об'єднуючи їх у цілісну систему оцінювання. Його відповідь є похідною від практично-орієнтованого стилю управління, що зосереджується на важливості співпраці громади для забезпечення довгострокової життєздатності політики безпеки. Водночас менш структурована форма відповіді свідчить про те, що підхід до оцінювання є більш інтуїтивним, ніж формальним.

Разом із тим, інші керівники з різних регіонів підкреслюють додаткові аспекти, що відображають різноманітність управлінських підходів. Підхід директор школи з Київської області демонструє широту бачення безпеки як багатокомпонентної категорії, що ґрунтується на залученні всіх учасників процесу та співвіднесенні локального й національного рівнів відповідальності. Керівник із Житомирської області, оцінюючи середовище як достатньо безпечне, орієнтується

на технічний стан укриттів, наявність інструкцій, рівень тривожності учасників освітнього процесу та результати внутрішнього моніторингу. Це свідчить про домінування операційно-аналітичного підходу, що передбачає використання конкретних індикаторів для оцінки стану безпеки. У свою чергу, директор із Чернігівської області акцентує на поєднанні фізичних і процедурних критеріїв.

Таким чином, керівники базові підходи до розуміння змістовного наповнення та важливості безпеки в закладі освіти, проте реалізують їх у межах різних управлінських моделей: один – орієнтований на нормативно-структурне управління безпекою, другий – на соціально-інтерактивне.

Запитання №3. Є 2 поняття: безпека освітнього середовища і політика безпеки освітнього середовища. На Вашу думку, чи існує різниця між ними? В чому вона проявляється?

У відповідях на запитання №3 директорів закладів середньої освіти Київської, Житомирської, Чернігівської, Хмельницької, Рівненської областей є однозначне розуміння різниці між поняттями «безпека освітнього середовища» та «політика безпеки освітнього середовища», що містить концептуальний та практичний вимір. Респонденти визнають, що перше поняття використовується для позначення фактичного стану освітнього простору, при цьому друге відображає нормативно-організаційний механізм досягнення цього стану. Відповідно спільним є трактування безпеки як результату, а політики – як інструменту для її забезпечення.

Директор школи (Київська область) відповів: *«Різниця існує. Безпека освітнього середовища – це стан, фактична ситуація у школі. Політика безпеки освітнього середовища – це офіційний документ, який регламентує, як досягти безпеки в школі, містить правила поведінки, алгоритми реагування та відповідальних осіб. Проявляється в розбіжності реалій з теорією політики безпеки освітнього середовища на рівні держави»*. Директор з Житомирської області зазначив: *«Так, різниця є. Безпека – це те, як є на практиці. Політика – це те, як ми організовано до цього йдемо, тобто набір правил, рішень і дій»*. Керівник ЗЗСО з Чернігівської області наголосив: *«Так, різниця є. Безпека – це фактичний*

стан, а політика – це комплекс заходів і правил, що забезпечують цей стан. Політика – це інструмент досягнення безпеки».

Відповіді керівників свідчать про загальне бачення того, що безпека освітнього середовища – це комплексна система, яка включає фізичний захист, психологічний комфорт, інформаційну безпеку, дотримання правил та підтримку позитивного психосоціального клімату. Вони надають пріоритет практичній важливості безпеки як щоденної практики учнів та педагогічних працівників, що залежить від якості реалізованих стратегій управління безпекою. Директор школи з Київської області чітко формулює розмежування. Така позиція демонструє усвідомлення необхідності чіткої нормативної рамки для впорядкування безпекових процесів. Керівник з Житомирської області погоджується з наявністю відмінностей між поняттями. Аналогічну позицію висловлює директор з Чернігівської області.

Водночас у змістовій площині відповідей наявні певні стилістичні та концептуальні відмінності. Керівники ЗЗСО з Хмельниччини насамперед хвилює політика безпеки як документально закріплений інструмент управління, підкреслюючи його регламентуючу функцію. Його відповідь зосереджується на структурі політики: правилах, процедурах, алгоритмах дій, системі освіти та визначенні ресурсів, що вважається невід’ємною частиною нормативної культури освітнього закладу.

Натомість директор з Рівненської області, хоча розглядає політику як систему правил і заходів, значною мірою акцентує увагу на соціальній динаміці впровадження політики безпеки. У його відповіді відстежується важливість відповідальності суб’єктів, на практичній організації превентивних заходів, важливості підтримки та забезпечення емоційного благополуччя. Відповідь містить емоційно-орієнтовану аргументацію, що відображає важливість інклюзивності політики та участі всієї спільноти в її реалізації.

Таким чином, відмінності у відповідях полягають не у принциповому розумінні змісту понять, а у здійснених акцентах: у першому випадку домінує інституціональний підхід, орієнтований на структуру та регламентацію політики

безпеки, в іншому – гуманістично-орієнтований, з акцентом на важливості соціального контексту реалізації політики безпеки освітнього середовища. Обидва підходи взаємодоповнюють одне одного. У поєднанні забезпечують нормативну стійкість та соціальну чутливість політики безпеки в закладах освіти.

Запитання №4. Чи вважаєте Ви, що формування політики безпеки у Вашому закладі освіти є актуальним питанням? Чи існує вона?

Високий ступінь концептуальної узгодженості спостерігається у відповідях директорів ЗЗСО Київської, Житомирської, Чернігівської, Хмельницької, Рівненської областей на питання №4 про важливість формування політики безпеки та її доступності. Респонденти вважають формування та реалізацію політики безпеки освітнього середовища не лише актуальним, але й важливим завданням сучасної школи, що зумовлено складною безпековою ситуацією в державі та необхідністю гарантувати якісний освітній процес за наявності загроз. Вони погоджуються, що політика безпеки у процесі впровадження в їхніх закладах, водночас відзначаючи, що вона постійно розвивається, і це свідчить про динамізм та гнучкість стратегій управління в цій сфері.

Директор школи з Київської області зазначив: *«В нашому закладі є сформована політика безпеки освітнього середовища. Це одне з найважливіших питань на разі»*. Директор з Житомирської області вказав: *«Формування політики безпеки вважаю обов'язковим кроком. У нас вона вже є, документально оформлена і поетапно впроваджується»*. Керівник з Чернігівської області відповів: *«Так, це дуже актуальне питання. Політика безпеки у нас існує, вона документально оформлена й поступово впроваджується через практичні дії та навчання»*.

Загальною темою у відповідях є також пріоритетність удосконалення політики безпеки як комплексного напрямку управлінської роботи, що передбачає залучення різноманітних суб'єктів освітнього процесу: від адміністрації школи до учнів, батьків, учителів та інших партнерів, зокрема правоохоронних органів. Відповіді підтверджують домінування стратегічного підходу до політики безпеки,

необхідної для ефективного освітнього процесу, емоційної стабільності учасників освітнього процесу та сталого інституційного розвитку.

Відповіді інших керівників поглиблюють розуміння системності підходів до безпекової політики. Директор школи з Київської області акцентував на актуальності та необхідності безпеки. Аналогічну позицію озвучив керівник з Житомирської області. Директор з Чернігівської області доповнив, вказуючи на поєднання нормативного та операційного підходів.

У підсумку, респонденти демонструють комплексне розуміння фундаментальних принципів політики безпеки як стратегічного, регуляторного та практичного інструменту. Водночас увага керівника з Хмельницької області зосереджена передусім на стратегічній парадигмі управління, а керівника з Рівненської області – на практичному втіленні принципів політики через активну взаємодію. Узгодженість стратегічного й операційного рівнів, підтверджена й у відповідях директорів з Київської, Житомирської та Чернігівської областей, дозволяє сформувати комплексну картину ефективної освітньої політики у сфері безпеки, засновану на принципах інституційної сталості, нормативної визначеності та соціальної взаємодії.

Запитання № 5. Хто розробляє (або хто може розробляти) політику безпеки в школі? Як це здійснюється?

Аналіз відповідей директорів ЗЗСО на запитання №5 щодо розробки політики безпеки для шкіл показує велику кількість однотипних компонентів, які присутні в управлінні безпечним освітнім середовищем. Відповідям характерна схожість у визнанні колективного характеру розробки політики безпеки.

Директор школи (Київська область) відповів: *«Адміністрація школи – ініціюють та організовують, педагогічна рада – ухвалює та погоджує документи, юридичний консультант, якщо він є – забезпечує відповідність політики чинному законодавству; батьківський комітет – залучається.*

Розробка та впровадження: 1. Аналіз ситуації – вивчення потреб, ризиків, безпеки; 2. Розробка політики – створення документації; 3. Обговорення і затвердження, ознайомлення та моніторинг і оновлення».

Директор ЗЗСО з Житомирської області зазначив: *«Розробляє адміністрація спільно з педагогами, представниками батьків і громади. Це командна робота з урахуванням реальної ситуації в школі»*. Керівник з Чернігівської області відзначив: *«Політику безпеки розробляє адміністрація закладу спільно з педагогами, психологом, батьківською громадою. Ми аналізуємо ризики, прописуємо правила та затверджуємо порядок дій»*.

Респонденти зазначають, що до цього процесу залучені: адміністрація школи, педагогічний колектив, батьки та сторонні спеціалісти, зокрема представники поліції, ДСНС, психологічної служби, інклюзивно-ресурсного центру. Такий підхід демонструє усвідомлене ставлення до реалізації міждисциплінарного та міжгалузевого співробітництва, що є необхідним для розробки ефективних інструментів політики безпеки. Крім того, керівники визнають, що розробка політики безпеки базується на попередньому аналізі ризиків, що окреслює наявні небезпеки для учасників освітнього процесу. Вони актуалізують важливість обговорення змісту політики безпеки з батьківською спільнотою та учнями. Це є відображенням демократичного підходу та врахування інтересів усіх сторін. Директор школи з Київської області описує поетапний алгоритм розроблення політики. Особливу увагу він приділяє розподілу ролей: адміністрація ініціює й організовує процес, педагогічна рада ухвалює рішення, а за наявності – юридичний консультант перевіряє відповідність політики законодавству. Також залучається батьківський комітет, що посилює принцип відкритості та участі.

Керівник із Житомирської області наголошує на командному характері роботи: розроблення здійснюється спільно адміністрацією, педагогами, представниками батьків і громади з урахуванням реального стану справ у школі. Аналогічний підхід простежується і у відповіді керівника з Чернігівської області. При цьому ключовими етапами визначаються аналіз ризиків, формулювання правил і затвердження порядку дій.

У результаті всі наведені відповіді демонструють високий рівень управлінської культури та свідоме ставлення до процесу створення політики безпеки як інструменту забезпечення цілісного освітнього простору. Розбіжності

між підходами проявляються насамперед у ступені формалізації процесу (Хмельницька область) та його прагматично-гуманістичному, партнерському характері (Рівненська область), а також у способах реалізації принципу колегіальності та участі, про що свідчать практики, описані керівниками з Київської, Житомирської та Чернігівської областей. Усі зазначені підходи органічно вписуються в єдину парадигму політики безпеки як системного, інтегрованого процесу, що поєднує нормативну визначеність, інституційну сталість та соціальну залученість.

Запитання № 6. Хто має керувати (бути відповідальним за упровадження політики безпеки в школі)?

Відповіді директорів закладів загальної середньої освіти Київської, Житомирської, Чернігівської, Хмельницької, Рівненської областей на запитання №6 про відповідальність за реалізацію політики безпеки в школі демонструють як суттєві спільні аспекти, так і відмінності, що відображають управлінський контроль та стилі керівництва.

Директор школи (Київська область) зазначив: *«Директор школи, педагогічна рада, служба соціально-психологічної підтримки закладу, батьки та учні»*. Керівник ЗЗСО з Житомирської області відповів: *«За впровадження відповідає директор, бо саме він має організаційні і розпорядчі повноваження»*. Директор з Чернігівської області: *«Відповідальність за впровадження політики безпеки покладається на директора, який координує дії усіх учасників і контролює виконання процедур»*.

Відповіді мають схожість у тому, що всі зацікавлені сторони чітко транслюють, що директор є головною особою, яка не лише координує, але й організовує реалізацію політики безпеки шляхом забезпечення загальної готовності закладу дотримуватись і відповідати правилам і вимогам щодо безпеки. У той же час директори підкреслюють необхідність командної роботи в цілому. Успішне формування культури безпеки освітнього середовища може бути досягнуто лише завдяки злагодженій роботі всіх учасників освітнього процесу: заступників керівників, педагогів, психологів, соціальних педагогів.

Керівники наголошують на ролі батьків та учнів у забезпеченні безпечного середовища. Це входить до плану реалізації політики безпеки, оскільки можуть впливати на дотримання правил разом із забезпеченням безпеки в закладі, де батьки залучені до процесу забезпечення безпеки освітнього середовища. Співпраця з місцевими органами, такими як поліція та служби надзвичайних ситуацій, також визнається важливою для успішного реагування на виклики безпеки. Директор школи з Київської області називає суб'єктами впровадження політики директора школи, педагогічну раду, службу соціально-психологічної підтримки, а також батьків і учнів, що демонструє орієнтацію на багатокomпонентну модель співпраці. Керівник ЗЗСО з Житомирської області наголошує на визначальній ролі директора, який, маючи розпорядчі та організаційні повноваження, несе основну відповідальність за впровадження політики. Аналогічну позицію висловлює й директор із Чернігівської області.

Таким чином, у представлених відповідях спостерігається як деталізований функціональний підхід до розподілу ролей (Хмельницька область), так і орієнтація на загальний координаційний та партнерський формат взаємодії (Рівненська, Київська, Житомирська, Чернігівська області). Це свідчить про наявність різноманітних управлінських стратегій, які, зберігаючи ключову роль керівника закладу, відображають варіативність моделей впровадження політики безпеки в закладах загальної середньої освіти.

Запитання № 7. З ким має співпрацювати школа, щоб розробляти відповідні політики в громаді, в якій знаходиться школа?

Відповіді директорів на запитання №7 щодо співпраці школи в процесі розробки політики безпеки виявляють, у значній схожості, деякі помітні відмінності, які підкреслюють їхні управлінські підходи та практичний досвід.

Директор школи (Київська область) відзначив: «*Органи місцевого самоврядування, поліція (ювенальна служба), ДСНС, медичні установи, центри соціальних служб, психологічні служби*». Керівник ЗЗСО з Житомирської області відповів: «*Співпрацюємо з поліцією, службою з надзвичайних ситуацій, медиками та органами місцевої влади. Саме вони допомагають зробити політику дієвою, а*

не формальною». Директор з Чернігівської області зазначив: «Ми співпрацюємо з поліцією, органами місцевого самоврядування, медичними та соціальними службами. Наприклад, спільно з ювенальною превенцією проводимо тренінги для учнів».

Подібності виявляються у визнанні важливості комплексного підходу до співпраці зі сторонніми організаціями та інституціями для ефективної розробки та реалізації політики безпеки. Директори наголошують на важливості залучення місцевої влади та органів управління освітою, які здійснюють методичне та ресурсне забезпечення. Також наголошують на необхідності співпраці з правоохоронними органами і, зокрема, поліцією, з метою вирішення поточних проблем з питань безпеки на території школи, а також проведення просвітницької роботи та підвищення рівня обізнаності учнів з питань безпеки.

Директор школи з Київської області відзначив залучення до партнерств органів місцевого самоврядування, поліції (зокрема ювенальної превенції), ДСНС, медичних установ, центрів соціальних служб і психологічних служб, що демонструє системність взаємодії. Керівник ЗЗСО з Житомирської області вказав на постійну співпрацю з поліцією, службою з надзвичайних ситуацій, медичними працівниками та представниками органів місцевої влади, підкреслюючи, що саме ці інституції допомагають зробити політику безпеки дієвою, а не декларативною. Директор з Чернігівської області навів приклад спільного проведення тренінгів із ювенальною поліцією, акцентуючи на інтеграції профілактичної та просвітницької діяльності у щоденну роботу закладу.

Таким чином, хоча керівники демонструють розуміння важливості партнерства у впровадженні політики безпеки, їхній акцент на організаційних структурах і практичних прикладах відрізняється, демонструючи тим самим різноманітні підходи до політики безпеки в освітньому середовищі.

Запитання №8. Чи потрібні якісь спеціальні знання, навички для того щоб упроваджувати політику безпеки в школах?

Відповіді директорів ЗЗСО Київської, Житомирської, Чернігівської, Хмельницької, Рівненської областей на запитання №8 свідчать про ступінь

подібності концептуального розуміння безпеки, а також про необхідність спеціальних знань і навичок для реалізації політики безпеки в школах, що виявило певні відмінності в акцентах і деталізації відповіді.

Директор школи (Київська область) відзначив: *«Так. Правове регулювання, кризовий менеджмент, комунікація і лідерство, психологічна компетентність, інклюзія та недискримінація, навички оцінювання ризиків»*. Керівник ЗЗСО з Житомирської області відповів: *«Так, обов'язково потрібні. Це і правові знання, і навички кризової комунікації, і вміння діяти в екстрених умовах»*. Директор ЗЗСО зі Чернігівської області зазначив: *«Так, потрібні. Це і знання нормативної бази, і навички кризового реагування, комунікації, роботи з дітьми в стресових ситуаціях. Ми постійно навчаємо персонал»*.

Подібності можна знайти у визнанні того, що ефективна реалізація політики безпеки вимагає спеціальних знань і навичок. До них відносять знання актуальних нормативно-правових документів, необхідного мінімуму знань з цивільного захисту з врахуванням специфіку займаної посади, психологічних основ. Директори наголошують на важливості розуміння основ безпеки життєдіяльності, законодавства про освіту та безпеку, а також розуміння кризових ситуацій. Вони також наголошують на необхідності таких комунікативних навичок, які б дозволили директору та адміністрації комунікувати з учнями, батьками, педагогами, а також із зовнішніми партнерами, включаючи представників правоохоронних органів та служби безпеки. Також наголошують на важливості підготовки педагогічного колективу, засвідчуючи тим самим усвідомлення актуальності додаткового навчання в окресленій ситуації.

Водночас існують відмінності в деталізації та специфіці підходів. Директор закладу в Хмельницькій області більше говорить про загальні знання та навички, важливість аналізу ризиків, що дозволить вчасно виявити будь-які загрози та заходи, які доцільно вжити. Він підкреслює, що, хоча відповідальність за безпеку покладено на адміністрацію закладу, важливо, щоб всі учасники освітнього процесу володіли базовими знаннями, що дозволяють їм ефективно виконувати окреслені ролі.

Директор із Рівненської області, однак, наголошує на особливостях знань та умінь вчителів, наприклад, необхідних для створення у класі інклюзивного середовища у відповідності до актуальних вимог. Більш детально зупинився на практичній частині реалізації політики, оскільки вона потребує набагато більшої уваги до рівня системності роботи з громадськістю та спільних навчань, які має проводити поліція та інші профільні служби. Управлінський підхід більш орієнтований на практичні знання, що демонструє перевагу в реальному впровадженні політики безпеки в повсякденне життя закладу освіти. Директор школи з Київської області окреслив коло необхідних міждисциплінарних знань. Керівник ЗЗСО з Житомирської області виокремив правові знання, навички кризової комунікації та вміння діяти в екстрених умовах як критично важливі. Директор із Чернігівської області, зі свого боку, наголосив на знанні нормативної бази, уміннях кризового реагування та роботі з дітьми у стресових ситуаціях, підкресливши важливість постійного навчання персоналу.

Директори демонструють, що усвідомлюють важливість знань і навичок для забезпечення безпеки школи. Їхні відповіді висвітлюють різні аспекти; один – на загальні знання та аналітичні здібності, інший – на конкретні дії та практичні навички. Це може вказувати на стилі управління та переваги щодо організації безпеки освітнього середовища.

Запитання №9. У який спосіб Ви зрозумієте, що політика безпеки в школі сформована і дає свої позитивні результати?

У відповідях директорів на запитання №9 виявлено як суттєві схожості, так і відмінності. Схожості виявлено у їхньому трактуванні важливості реальних змін у поведінці учнів і педагогів як критерію ефективності політики безпеки.

Директор школи (Київська область) відзначив: *«Зменшення кількості інцидентів, покращення клімату в школі, зворотній зв'язок (позитивні відгуки від учасників освітнього процесу), чітке реагування за планом, постійна підтримка і оновлення політики безпеки, адаптація до змін»*. Керівник ЗЗСО з Житомирської області відповів: *«Побачу результат, коли діти й педагоги почуватимуться впевнено, знатимуть, як діяти у різних ситуаціях, і коли зменшиться кількість*

ризикових випадків». Директор з Чернігівської області зазначив: *«Це буде помітно, коли учні, батьки та працівники почуватимуться спокійно, знатимуть, як діяти у небезпеці, а кількість інцидентів і тривожних звернень зменшиться».*

Респонденти акцентують увагу на важливості створення комфортної та безпечної атмосфери в закладі, в якій учні та працівники відчують себе захищено і впевнено. Вони підкреслюють важливість зменшення випадків булінгу, конфліктів і травм, а також позитивних відгуків від батьків, що свідчить про їхню довіру до адміністрації.

Додатково директори визнають важливість участі всіх учасників освітнього процесу в оцінюванні та вдосконаленні політики безпеки. Вони вважають, що залучення учнів, вчителів і батьків до обговорення питання безпеки є показником успішності політики, оскільки це підвищує відповідальність та усвідомленість усіх сторін.

Водночас виявляються певні відмінності у відповідях, які стосуються акцентів на конкретних показниках успішності політики безпеки. Директор із Хмельницької області наголошує на важливості проведення регулярного моніторингу безпеки, що дозволяє системно аналізувати ситуацію та своєчасно реагувати на нові виклики. Він акцентує увагу на активній участі вчителів у впровадженні безпекових практик у освітній процес, що свідчить про інституційно-структурований підхід до формування безпечного середовища.

Натомість директор з Рівненської області зосереджується на практичних аспектах, таких як готовність учасників освітнього процесу діяти в надзвичайних ситуаціях, вміння педагогів надавати першу допомогу і знання учнів про правила поведінки при небезпеці. Він також наголошує на аналізі статистики порушень дисципліни та звернень до психолога як важливих показниках успіху політики. Цей акцент демонструє більш оперативний підхід до оцінки результатів.

Директор школи з Київської області відзначає як індикатори успішності зменшення кількості інцидентів, покращення психологічного клімату в закладі, наявність позитивного зворотного зв'язку від усіх учасників освітнього процесу, ефективне та чітке реагування відповідно до затверджених планів, постійну

підтримку і оновлення політики безпеки з урахуванням змін у середовищі. Керівник ЗЗСО з Житомирської області вважає ключовим показником ситуацію, за якої і учні, і педагоги почуваються впевнено й безпечно, мають знання й навички дій у кризових обставинах, а кількість ризикових випадків суттєво зменшується. Аналогічну позицію займає і директор із Чернігівської області.

Отже, директори визнають важливість створення безпечного освітнього середовища та оцінювання результатів політики безпеки, але акценти їх відповідей розкривають різні управлінські підходи: один директор акцентує на інституційній структурі та системному моніторингу, інший – на практичній готовності та аналізі конкретних показників. Це підкреслює різноманітність стратегій управління безпекою в школах і важливість інтеграції обох підходів для досягнення позитивних результатів.

На основі аналізу відповідей керівників ЗЗСО Київської, Житомирської, Чернігівської, Хмельницької, Рівненської областей, виявлено проблеми впровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти, що потребують вирішення:

1. Відсутність інтегрованої, збалансованої моделі безпеки, яка б поєднувала нормативно-інфраструктурні механізми із соціально-педагогічними підходами в єдину управлінську систему. Такий стан обумовлює нерівномірність реалізації політики безпеки, залежність її ефективності від суб'єктивного бачення керівника закладу, наявності ресурсів або підтримки з боку місцевих органів влади. Проблема також посилюється недосконалістю координації міжгалузевої співпраці, яка є критично важливою для формування стійкого безпечного середовища в умовах системних трансформацій.

2. Відсутність уніфікованої системи критеріїв оцінювання ефективності політики впровадження безпеки освітнього середовища, що ускладнює формалізоване вимірювання ефективності управлінських рішень у сфері безпеки та створює простір для суб'єктивного трактування досягнень у цій сфері.

Отримані результати свідчать про наявність невідповідності між нормативним забезпеченням політики безпеки та її практичним впровадженням на

рівні прийняття управлінських рішень. У ситуації, коли не існує єдиних підходів до оцінки ефективності впровадженої політики, виникає небезпека фрагментарності, неузгодженості дій і нерівномірності рівня безпеки в різних закладах освіти. Така проблема набуває особливої актуальності в умовах системної трансформації української освітньої системи, коли зростає потреба у формуванні національних стандартів безпеки та впровадженні адаптивних, об'єктивно верифікованих методик моніторингу.

3. Інституційна та практична неузгодженість між нормативно-регламентованим підходом до політики безпеки та її гуманістично-соціальною реалізацією в освітньому середовищі.

Дихотомія в підходах до реалізації політики безпеки вказує на дефіцит інтеграційного механізму, що повинен поєднувати інституційну (нормативну, структурну) та соціальну (комунікативну, ціннісну, психоемоційну) складові політики в єдину, системно орієнтовану модель безпечного середовища. За умов різного домінування одного з векторів у практиках шкільного управління виникає ризик формальної або декларативної реалізації політики без належної ефективності: інституційна жорсткість без соціальної підтримки призводить до відчуження, натомість надмірна гнучкість без опори на нормативну базу загрожує фрагментацією управлінських рішень.

4. Відсутність чітко скоординованого механізму поєднання стратегічного управління змінами з повсякденною практикою реалізації політики безпеки, орієнтованої на суб'єктну активність учасників освітнього процесу, що обумовлює ризик появи невідповідності між декларативною частиною політики (стратегії, документи, регламенти) та її фактичним втіленням у щоденних взаємодіях, стосунках, превентивних заходах і соціальній поведінці всіх суб'єктів освітнього процесу.

5. Недостатня уніфікованість процедур формування та впровадження політики безпеки за умов декларованої міжсекторальної співпраці та колективної участі. У разі відсутності чіткого алгоритму інтеграції міжгалузевого співробітництва та демократичних процедур у формалізовану політику, існує ризик

фрагментарності впровадження, нерівномірності ефективності заходів безпеки та зниження загального рівня захищеності учасників освітнього процесу.

6. Неузгодженість формалізації розподілу відповідальності між учасниками освітнього процесу, що ускладнює ефективну реалізацію політики безпеки як системної управлінської практики. За таких умов постає потреба у створенні типових функціональних матриць або стандартів внутрішнього розподілу обов'язків, що сприяли б уніфікації практик управління безпекою на загальнонаціональному рівні та забезпечували єдиний підхід до реалізації політики безпеки у школах.

7. Відсутність усталеної моделі координації між освітніми закладами та зовнішніми партнерами, що унеможлиблює уніфіковане планування, регламентування та моніторинг результатів співпраці. Як наслідок, реалізація політики безпеки втрачає передбачуваність, довготривалість та масштабованість, а її ефективність часто залежить від ініціативності окремих керівників чи наявності конкретних проєктів, а не від системного державного чи регіонального підходу.

8. Відсутність цілісної, стандартизованої та адаптивної системи професійного розвитку фахівців освіти в частині політики безпеки, яка би поєднувала стратегічні знання, нормативну грамотність, практичні навички, а також інтерсекторальні компетентності. На рівні інституцій це призводить до неоднорідності реалізації політики безпеки – від декларативно-теоретичного підходу до практико-орієнтованої діяльності, що залежить від індивідуальної ініціативи та управлінського стилю керівника.

9. Відсутність єдиної, стандартизованої системи оцінювання ефективності політики безпеки, яка б поєднувала стратегічні, поведінкові та індикативно-операційні показники з урахуванням реального стану безпеки в закладі.

Таким чином, аналіз проведеного інтерв'ювання керівників закладів загальної середньої освіти з Київської, Житомирської, Чернігівської, Хмельницької, Рівненської областей демонструє, що проблема розбудови політики освітнього середовища є достатньо актуалізованою і усвідомленою в освітянській спільноті, наявними є практики упровадження політики безпеки в освітній процес,

водночас, важливим чинником розбудови ефективної безпекової політики є упровадження керівниками шкіл проактивного підходу у розбудові середовища, підготовленого до зустрічі із будь-якими ситуаціями, де є загроза і ризику фізичному і ментальному здоров'ю дітей.

3.2. Розробка і апробація моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти

У сучасних умовах трансформації освітньої політики в Україні формування політики безпечного освітнього середовища стає ключовим для закладу загальної середньої освіти з огляду на необхідність дотримання прав дитини та ефективного функціонування системи освіти в цілому. Трактування безпечного середовища передбачає не лише умови фізичної, психологічної та соціальної безпеки учасників освітнього процесу, але й сприймає його як системну конструкцію контролю, яка передбачає законодавчу базу, організаційні інструменти, педагогічні практики та інституційну культуру.

Хоча оцінка ефективності реалізації політики безпеки в ЗЗСО виявив деякі суттєві проблеми, спостерігалася фрагментарність підходів, інституційна неузгодженість, відсутність єдиних критеріїв оцінки діяльності та нерозвиненість механізмів секторальної взаємодії. Також спостерігався низький рівень інтеграції стратегії безпеки в щоденну діяльність закладів освіти. Тому існує об'єктивна необхідність перегляду управлінських підходів до реалізації політики безпеки з послідовним удосконаленням відповідно до сучасних викликів

Ефективність функціонування політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти забезпечується завдяки досягненню балансу між потребами усіх учасників, інституціональному забезпеченню політики безпеки та оптимальному співвідношенню між результативністю діяльності політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти.

З цією метою розроблена Модель упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти (рис.3.1).

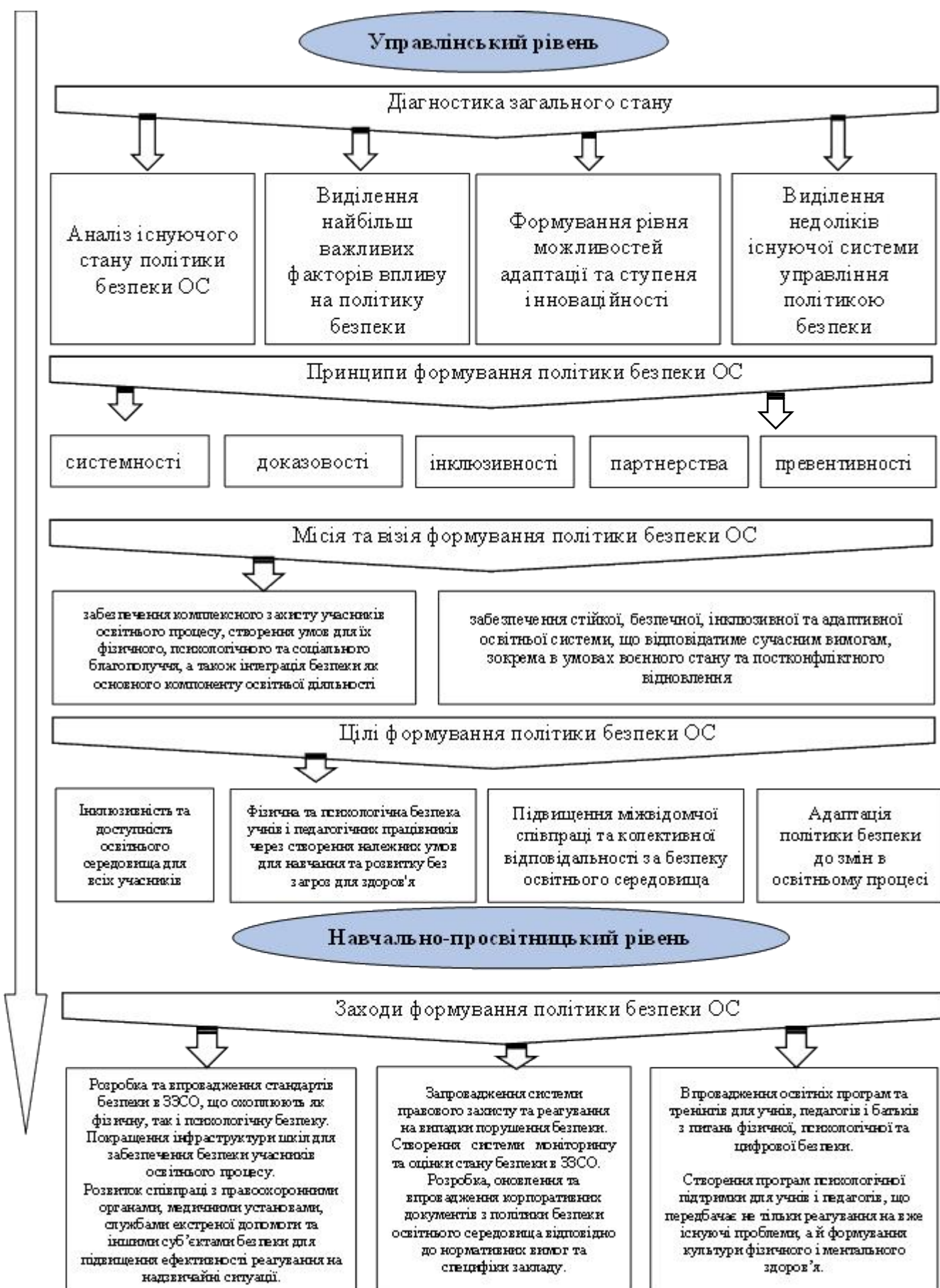

Рис. 3.1. Модель упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти

Як видно із рис.3.1 Модель упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти складається із двох рівнів: управлінського та навчально-просвітницького.

Управлінський рівень – загальне керівництво політикою безпеки в закладі середньої освіти, що передбачає компетентне виконання управлінських дій, які зазвичай делегуються директору школи та шкільній керівній команді.

До структури управлінських дій відноситься *діагностичний* (спрямований на аналіз і виявлення існуючого стану політики безпеки в школі, оцінки ресурсів щодо розбудови політики безпеки, моніторингу стану); *нормотворчий* (спрямований на вироблення загальних принципів, місії та візії політики безпеки у закладі освіти, які визначають ідентичність і напрям діяльності організації у цьому напрямі); *регулятивний* (спрямований на забезпечення поставлених цілей та задач у розбудові ефективної політики безпеки через створення належних для цього умов).

Навчально-просвітницький рівень – передбачає упровадження практичних заходів з підвищення рівня обізнаності учнів і шкільного персоналу з питань безпекової політики, формування безпекових компетентностей, проведення навчальних тренувань для перевірки процедур та протоколів, відпрацювання механізмів взаємодії з поліцією, місцевою владою, медичними установами та іншими членами спільноти, дотичними до питань, пов'язаних з безпекою.

На етапі вирішення задач практичної реалізації розбудови політики безпечного середовища у закладах освіти нами було апробовано і проведено серію воркшопів та тренінгів для працівників закладу середньої освіти: для керівного складу ЗЗСО (25 учасників), для педагогічного складу ЗЗСО (65 учасників), для соціальних педагогів (25 осіб). Проведені практичні заняття були організовані на базі Всеукраїнського семінару-практикуму "Біологізація освіти та методи впровадження елементів соціально-реабілітаційної, валеологічної роботи у освітній процес" (лютий, 2025), у рамках проведення навчального курсу за програмою: «Базові навички соціальної підтримки сімей з дітьми у складних життєвих обставинах» для регіональних волонтерів та інших фахівців соціальної

сфери (соціальних робітників, соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів, юристів, медичних працівників) (липень-серпень, 2024).

Вибір формату воркшопу як способу сприяння вдосконаленню реалізації політики безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти обумовлений доцільністю системного аналізу управлінських, педагогічних та міжінституційних аспектів безпеки освітнього середовища.

Воркшоп, як інтерактивна форма професійної взаємодії, дозволяє ефективно поєднати теоретичну складову – ознайомлення з нормативними, стратегічними та методичними засадами політики безпеки – з практичним рівнем реалізації – моделювання кейсів, аналіз конкретних управлінських ситуацій, вироблення спільних рішень. Це відповідає актуальному запиту на подолання величезного розриву між декларативною та реальною реалізацією політики безпеки в повсякденній освітній практиці, яка була визначена як одна з ключових проблем у системі ЗЗСО.

Розглянемо на конкретному прикладі авторський воркшоп *«Реалізація політики безпеки освітнього середовища в ЗЗСО»*.

Мета воркшопу: розвиток у представників адміністрації ЗЗСО управлінські компетентності, спрямовані на формування здатностей до розробки, запровадження та моніторингу політики безпеки освітнього середовища, ознайомлення з основними нормативними положеннями, представленими у нормативно-правових документах, інструментами оцінки ризиків та реагування на загрози.

Формат: дистанційний (із використанням інтерактивних цифрових платформ: Zoom, Miro, Google Jamboard)

Тривалість: 4 години.

Очікувані результати. Учасники сформулюють комплексне уявлення про нормативну та концептуальну основу безпечного освітнього середовища; отримають інструменти для оцінки рівня безпеки освітнього середовища; здобудуть можливість для обміну кейсами з практики формування культури безпеки в освітньому колективі.

Детальну структуру проведеного заходу можна розглянути у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Структура воркшопу «Реалізація політики безпеки освітнього середовища в ЗЗСО»

Назва блоку	Час	Форма роботи	Зміст / Деталі	Цільова аудиторія
<i>Вступ</i>	30 хвилин	Міні-лекція, онлайн-опитування (Google Forms)	Визначення поняття безпечного освітнього середовища, основні принципи (превентивність, інклюзивність, прозорість, довіра, партнерство), нормативно-правова база (законодавство України, міжнародні рекомендації), роль керівника у формуванні культури безпеки. Інтерактив через Google Forms з візуалізацією у формі хмари слів для стимулювання дискусії.	Керівники та заступники директорів ЗЗСО, представники органів управління освітою
<i>Практична частина 1: Аудит безпечного середовища</i>	60 хвилин	Робота в групах, аналіз кейсів	Ознайомлення з індикаторами безпеки (інфраструктурна, соціально-психологічна, нормативна). Самооцінка освітнього середовища, виявлення проблемних аспектів, заповнення чек-листа, формування переліку ризиків та загроз.	Керівники та заступники директорів ЗЗСО, представники органів управління освітою

<i>Практична частина 2: Розробка фрагменту політики безпеки</i>	60 хвилин	Робота в парах, обговорення, створення документа	Опрацювання проблемних аспектів політики безпеки: булінг, цифрова безпека, надзвичайні ситуації, захист персональних даних. Розробка одного розділу політики із зазначенням цілей, принципів та механізмів реалізації. Презентація результатів.	Керівники та заступники директорів ЗЗСО, представники органів управління освітою
<i>Розбір кейсів: «Безпечне середовище як управлінський виклик»</i>	40 хвилин	Модерована дискусія за методом «4 кути»	Глибокий аналіз складних управлінських ситуацій: агресія в онлайн-просторі, конфлікти, публічні інциденти, турбота про психоемоційний стан вчителів. Формування управлінських стратегій реагування.	Керівники та заступники директорів ЗЗСО, представники органів управління освітою
<i>Завершення та підсумки</i>	30 хвилин	Рефлексія, робота з шаблоном плану дій	Узагальнення здобутого досвіду, визначення трьох головних інсайтів кожного учасника. Розробка персонального стратегічного плану управлінських дій для вдосконалення політики безпеки в освітньому закладі на основі отриманих знань та контексту своєї школи.	Керівники та заступники директорів ЗЗСО, представники органів управління освітою

Усі супровідні матеріали до проведення воркшопу, включно із шаблонами розробки політики безпеки освітнього середовища, інструментами для проведення аудиту безпечності закладу освіти, чек-листами самооцінки, орієнтовними

протоколами дій у надзвичайних ситуаціях та прикладами міжвідомчої взаємодії, наведені у Додатку В.

Варто зазначити, що під час рефлексії учасниками відзначено практичну цінність отриманих знань, інтегрований підхід до безпеки та можливість застосування інструментів у власній управлінській діяльності.

Продовженням розвитку управлінської компетентності є впровадження комплексної системи воркшопів, які охоплюють ширший спектр управлінських навичок та забезпечують стратегічний підхід до політики безпеки в освітніх закладах (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Система воркшопів для управлінців ЗЗСО
(керівники, заступники, управлінці ОМС / ОІППО)**

Назва воркшопу	Цільова компетентність	Змістові модулі	Практична складова	Очікувані результати	Вирішені проблеми (п. 3.1)
Формування інтегрованої політики безпеки в ЗЗСО	Системне управління політикою безпеки	Інфраструктурна, регламентна, соціально-педагогічна складові	Робота з шаблоном моделі політики: аудит, адаптація, інтеграція	Готовий драфт локальної політики безпеки	1, 3, 4
Критерії ефективності та моніторинг реалізації політики безпеки	Управлінська аналітика, побудова KPI	Стандартизація оцінювання, SMART-критерії, індикатори ризику	Створення індикаторної карти, аналіз кейсів за критеріями	Уніфікована система оцінки впровадження безпеки	2, 4
Розподіл відповідальності та управлінська суб'єктність	Відповідальне лідерство, делегування	Модель спільної відповідальності, карти ролей, міжвідомча координація	Побудова карти відповідальностей : внутрішній та зовнішній рівень	Чітко регламентована на управлінська структура реалізації політики	5, 6
Стратегія і щоденна практика: як подолати декларативність	Управління змінами, стратегічне бачення	Бар'єри впровадження, ризику декларативності, суб'єктна участь	Сценарне моделювання «впровадження на практиці»	Створення дорожньої карти переходу до практичної реалізації	4, 6
Міжвідомча взаємодія: як вибудувати ефективне партнерство	Кооперативне управління, партнерство	Суб'єкти взаємодії, механізми залучення, інструменти координації	Розробка дорожньої карти взаємодії (ролі, ресурси, ризику)	Формалізований механізм зовнішньої співпраці	7
Професійна траєкторія управлінця у сфері безпеки	Професійний розвиток, стандартизація компетентностей	Компетентнісний профіль, моделі CPD, інституційні вимоги	Розробка індивідуальної траєкторії підвищення кваліфікації	Уніфікована модель професійного розвитку управлінців	8

Воркшоп створює основу для фахового діалогу щодо управлінських підходів до реалізації політики безпеки, активізує професійну рефлексію учасників та формує бачення ролі керівника як фасилітатора змін у освітньому середовищі. Водночас для забезпечення стійкості та системності цих змін, необхідне розширення цільової аудиторії, а також поглиблення міжвідомчої взаємодії та компетентнісної готовності інших ключових учасників освітнього процесу. З цією метою було розроблено та проведено тренінг (як форма короткострокового інтенсивного навчання, спрямованого на розвиток прикладних навичок) – *«Інтегрована політика безпеки освітнього середовища: міжвідомча взаємодія та колективна відповідальність»*.

Цільова аудиторія: адміністрація ЗЗСО, соціальні педагоги, батьки, представники громадських організацій, працівники служб у справах дітей, ювенальна поліція.

Форма проведення: модульний тренінг з інтерактивними елементами.

Формат проведення: дистанційно (із використанням інтерактивних цифрових платформ)

Тривалість: 6 годин (2 модулі по 3 години).

Мета тренінгу: сприяння формуванню інтегрованої, дієвої, уніфікованої системи реалізації політики безпеки освітнього середовища через спільну міжвідомчу участь, практикоорієнтоване осмислення, уніфікацію критеріїв ефективності, розвиток професійних та соціальних компетентностей.

Очікувані результати для учасників. У результаті участі в тренінгу очікується, що учасники повинні отримати більш глибоке розуміння комплексного підходу до політики безпеки освітнього середовища, в якому регуляторні та інфраструктурні компоненти ефективно поєднуються з соціально-педагогічними механізмами. Учасники також зможуть реалізувати взаємодію всіх учасників освітнього процесу як від внутрішніх, так і від зовнішніх представників партнерських організацій. Крім того, повинні вміти застосовувати стандартизовані критерії для об'єктивної оцінки ефективності реалізації політики безпеки.

Підвищена свідомість верховенства права, здатність бачити стратегічне управління та підвищення соціальної чутливості призведе до виваженого прийняття рішень у складних обставинах. Розвиток культури спільної відповідальності є основою діяльності у ЗЗСО, що виражається через фактичні щоденні практики спільної роботи, допомоги один одному та прояву поваги один до одного.

Розглянемо детальну структуру проведеного тренінгу (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Структура тренінгу «Інтегрована політика безпеки освітнього середовища: міжвідомча взаємодія та колективна відповідальність»

Назва модуля / етапу	Тривалість	Зміст (опис проведеного)	Форма роботи	Результати
<i>Модуль 1. Цілісна модель безпеки: від нормативу до повсякденності</i>	3 години	Аналіз проблем безпеки через карту ризиків, розгляд із різних суб'єктних позицій. Побудова узагальненої моделі політики безпеки.	Інтерактивна мапа ризиків, робота в групах, загальна презентація	Формування системного бачення ризиків, спільної відповідальності
<i>Дискусійна частина</i>	45 хвилин	Обговорення розривів між нормативністю та гуманістикою, побудова карти відповідальності, моделювання політики.	Дискусія, аналітика, моделювання	Побудова спільної архітектури політики безпеки
<i>Практикум</i>	60 хвилин	Аналіз кейсів порушень політики безпеки, виявлення дисфункцій, формування пропозицій.	Кейсовий аналіз у групах	Розуміння критичних точок збою, вироблення рекомендацій
<i>Рефлексія і підсумки</i>	45 хвилин	Вправа «Шкала узгодженості», обговорення розривів між формулюваннями і практикою, план дій.	Індивідуальне оцінювання, групова рефлексія	Усвідомлення змін, початок планування змін у ЗЗСО

<i>Модуль 2. Система управлінських рішень і координація</i>	3 години	Конструктор політики безпеки, критичне оцінювання практик, проектування змін, координація з партнерами.	Інтерактивні вправи, мікрогрупи	Побудова системи ухвалення та впровадження управлінських рішень
<i>Фокус-проблеми та аналітика</i>	60 хвилин	Робота над декларативністю, виявлення прогалин в координації, формулювання інструментів дії.	Групова аналітика, проектування	Чітка структура реалізації політики, дорожня карта
<i>Модель міжвідомчої взаємодії</i>	45 хвилин	Розробка карти співпраці, визначення партнерських обов'язків, процедур взаємодії.	Групове планування, фасилітація	Стратегія співпраці з зовнішніми суб'єктами
<i>Професійний розвиток і стандартизація</i>	30 хвилин	Побудова компетентнісного профілю відповідального управлінця.	Структурування профілю, аналіз потреб	Узагальнений портрет фахівця у сфері безпеки
<i>Завершення та планування</i>	15 хвилин	Планування перших практичних кроків, формування маніфесту змін.	Вправа «Моя дія з понеділка», колективна резолюція	Орієнтованість на дії, мотивація до впровадження

Матеріали для тренінгу представлено у додатку В.

У процесі підсумкової рефлексії учасники відзначили, що тренінг став не лише джерелом нових знань, а й простором для усвідомлення власної ролі в системі безпеки освітнього середовища. Було чітко окреслено можливість розглянути проблематику з позицій різних суб'єктів, обмінятися досвідом, критично оцінити існуючі підходи та спільно виробити інструменти практичних змін. Зміст і формат тренінгу учасники визнали релевантними реальним викликам, з якими щоденно стикаються освітні спільноти.

У межах подальшого розвитку ключових аспектів політики безпеки освітнього середовища, а також з метою системного охоплення всіх категорій

учасників освітнього процесу, нами розроблена модульна тренінгова програма, орієнтована на педагогів, батьків, соціальних педагогів і представників громади.

Структура цієї програми безпосередньо корелює з проблемними зонами, викладеними у пункті 3.1 дослідження, та є відповіддю на виявлені виклики в організації безпечного освітнього простору. Її зміст подано нижче у форматі структурованої таблиці.

Таблиця 3.4

Тренінгова програма для педагогів, соціальних педагогів, батьків, громади

Назва тренінгу	Цільова група	Тематичний фокус	Практична частина	Очікувані результати	Вирішені проблеми (п. 3.1)
Безпечне освітнє середовище очима педагога	Педагоги ЗЗСО	Психологічна безпека, реагування на булінг, емоційна компетентність	Рольові ігри, розбір кейсів, алгоритми дій	Володіння алгоритмами превенції та реагування	3, 4
Партнерство з родинами як основа культури безпеки	Батьки, соціальні педагоги	Превенція конфліктів, етика спілкування, медіація	Вирішення кейсів «Школа-Батьки», створення угоди про співпрацю	Посилення партнерської участі батьків у політиці безпеки	5, 6
Цифрова безпека: нові виклики і роль школи	Усі учасники	Медіаграмотність, кібербулінг, інформаційні атаки	Кібер-кейс вправи, аудит цифрового середовища, чек-листи	Здатність до реагування на ризики цифрового середовища	3, 4, 6
Вчимо дітей діяти безпечно: надзвичайні ситуації	Вчителі, батьки	Алгоритми дій під час обстрілів, евакуація, психологічна підтримка	Робота з картами ризику, симуляції ситуацій, плани евакуації	Готовність діяти в критичних умовах згідно з алгоритмами	3, 4, 6
Взаємодія з громадою: створюємо простір безпеки разом	Представники громади, освітяни, ОМС	Колективна відповідальність, ресурси, спільні ініціативи	Форум-театр, проектування безпечного простору, SWOT	Створення мережевої моделі залучення громади	5, 7
Компетентності для безпечного освітнього середовища	Педагоги, соціальні педагоги	Стандарти професійної безпекової компетентності	Самооцінка компетенцій, профіль розвитку, маршрут успіху	Здатність формувати власну траєкторію розвитку	8

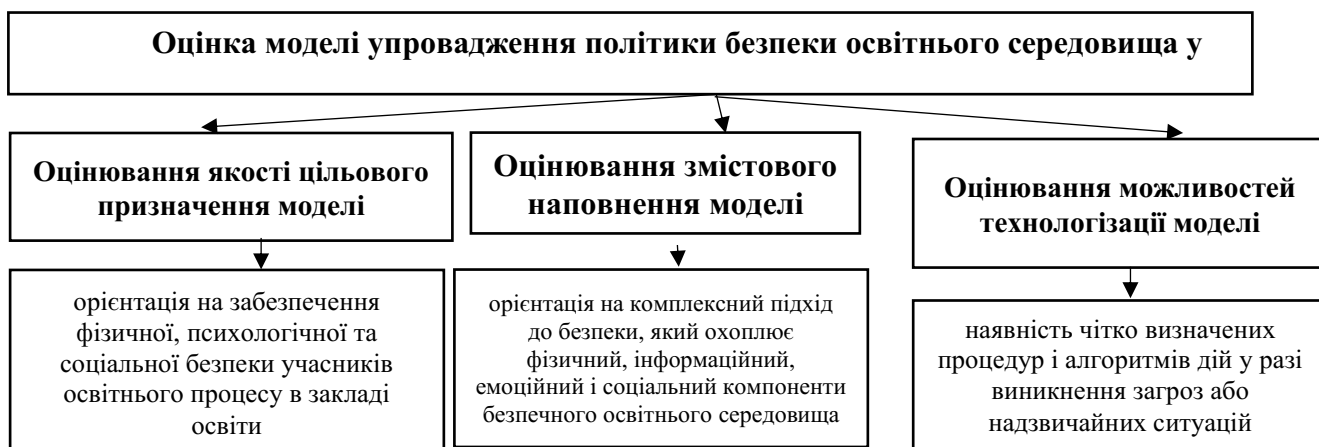
Воркшоп «Реалізація політики безпеки освітнього середовища в ЗЗСО: управлінські інструменти та практики» та тренінг «Інтегрована політика безпеки освітнього середовища: міжвідомча взаємодія та колективна відповідальність» дали змогу представити модель практичної реалізації управлінських рішень у сфері безпеки шляхом активного залучення групи фахівців та батьків.

Забезпечення політики безпеки в системі закладів загальної середньої освіти України потребує суттєво оновленої стратегічної рефлексії для подолання виявленої інституційної роздробленості та формалізму управлінських підходів. У цьому сенсі слід констатувати необхідність розробки цілісної, адаптивної, стандартизованої системи безперервного навчання на вирішальному рівні для керівників ЗЗСО, соціальних педагогів, учителів та батьків. Система повинна забезпечувати отримання регуляторних і правових знань, а також стратегічних управлінських, комунікативних і міждисциплінарних компетентностей, щоб забезпечити ефективне впровадження політики безпеки як цілісної практики управління. Лише за цих умов, коли стратегічне планування узгоджується з повсякденною реалізацією, яка, у свою чергу, пов'язана з міжінституційною координацією, також стосується педагогічної суб'єктності на всіх рівнях освітнього процесу, лише за цих умов виникає сприятливе, безпечне та інклюзивне освітнє середовище, що відповідає імперативам моменту сталого розвитку української школи.

3.3 Експертне оцінювання упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти

З метою отримання комплексної характеристики досліджуваного явища, розроблена модель упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО, підлягала процедурі експертного оцінювання.

У якості інструменту оцінювання було обрано анкету (google form), в якій було запропоновано критерії та параметри оцінювання моделі. Зокрема, було виділено 3 критерії і 10 параметрів оцінювання (рис. 3.2).

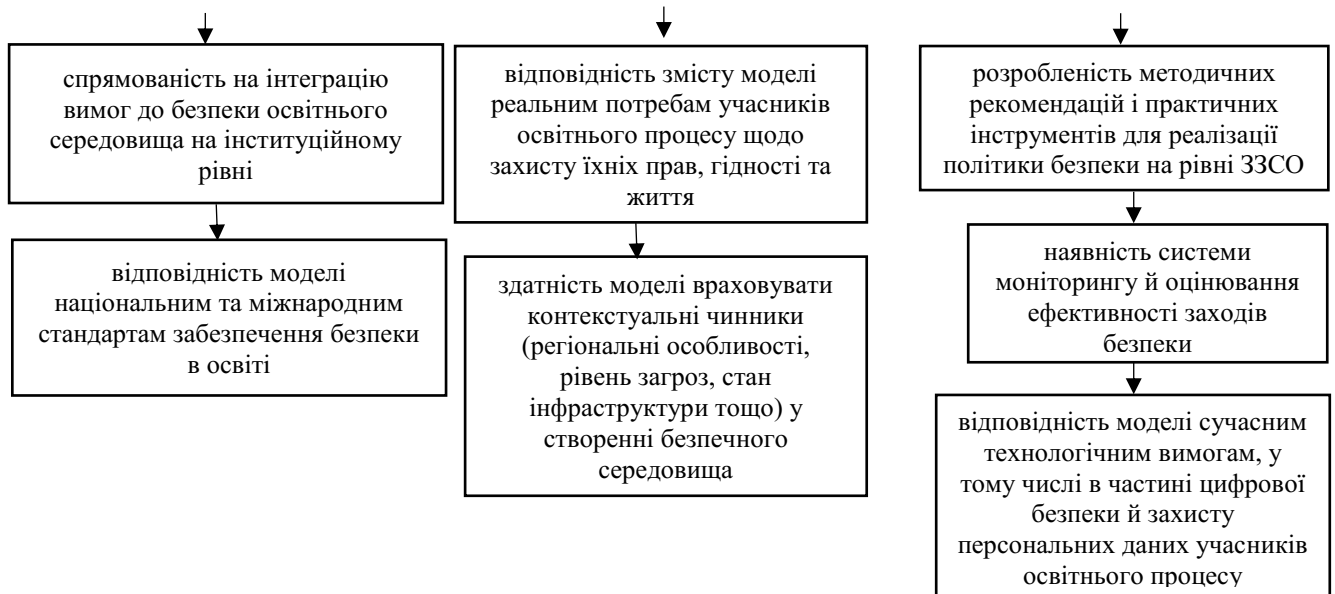

Рис. 3.2 Критерії оцінки моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО

Відповідно до рис. 3.2, система критеріїв оцінки моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО має наступну структуру.

Критерій 1. Оцінювання якості цільового призначення моделі:

1.1. орієнтація на забезпечення фізичної, психологічної та соціальної безпеки учасників освітнього процесу в закладі освіти;

1.2. спрямованість на інтеграцію вимог до безпеки освітнього середовища на інституційному рівні;

1.3. відповідність моделі національним та міжнародним стандартам забезпечення безпеки в освіті.

Критерій 2. Оцінювання змістового наповнення моделі:

2.1. орієнтація на комплексний підхід до безпеки, який охоплює фізичний, інформаційний, емоційний і соціальний компоненти безпечного освітнього середовища;

2.2. відповідність змісту моделі реальним потребам учасників освітнього процесу щодо захисту їхніх прав, гідності та життя;

2.3. здатність моделі враховувати контекстуальні чинники (регіональні особливості, рівень загроз, стан інфраструктури тощо) у створенні безпечного

середовища.

Критерій 3. Оцінювання можливостей технологізації моделі:

3.1. наявність чітко визначених процедур і алгоритмів дій у разі виникнення загроз або надзвичайних ситуацій;

3.2. розробленість методичних рекомендацій і практичних інструментів для реалізації політики безпеки на рівні ЗЗСО;

3.3. наявність системи моніторингу й оцінювання ефективності заходів безпеки;

3.4. відповідність моделі сучасним технологічним вимогам, у тому числі в частині цифрової безпеки й захисту персональних даних учасників освітнього процесу.

У оцінюванні моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО у форматі анкетуванні взяло участь 5 експертів (керівники ЗЗСО), які були залучені до телефонного інтерв'ювання у п. 3.1 дисертаційного дослідження. Оцінювання здійснювалось за 10 – бальною шкалою по кожному параметру відповідного критерію. Текст анкети та алгоритм розрахунку інтегрованого показника оцінки представлено у додатках Г-Г.

Розглянемо отримані результати експертної оцінки окремо за кожним критерієм (таблиці 3.5–3.7).

Таблиця 3.5

Результати експертного оцінювання моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО за критерієм «Оцінювання якості цільового призначення моделі»

Параметри оцінювання	Територіальне представництво експертів				
	Київська обл.	Житомирська обл.	Чернігівська обл.	Хмельницька обл.	Рівненська обл.
Орієнтація на забезпечення фізичної, психологічної та соціальної безпеки учасників	5	5	5	4	5
Спрямованість на інтеграцію вимог до безпеки на	5	4	4	4	5

інституційному рівні					
Відповідність національним та міжнародним стандартам безпеки в освіті	4	4	4	3	4

Отримані результати експертного оцінювання за критерієм «Оцінювання якості цільового призначення моделі» дозволяють відзначити загальну позитивну оцінку представленої у пункті 3.2 дисертаційного дослідження моделі політики безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти, при цьому виявлено окремі аспекти, що потребують подальшого вдосконалення та підвищеної уваги при використанні.

Відповідно до оцінки параметра «Орієнтація на забезпечення фізичної, психологічної та соціальної безпеки учасників освітнього процесу», експерти з усіх регіонів відзначили високий рівень задоволеності, що підтверджується оцінкою у 5 балів експертами з Київської, Житомирської, Чернігівської та Рівненської областях та нижчою оцінкою (4 бали) експерта з Хмельницької області. Даний результат свідчить про те, що при розробці моделі враховано поточні актуальні потреби у процесі упровадження політики безпеки освітнього середовища з врахуванням забезпечення фізичного захисту, надання психологічної підтримки учасників освітнього процесу та забезпечення соціальної захищеності здобувачів освітніх послуг.

За параметром «Спрямованість на інтеграцію вимог до безпеки на інституційному рівні» експертні оцінки варіюють. Максимальні 5 балів виставлено експертами з Київської та Рівненської областей, що свідчить про ефективне включення вимог безпеки до освітньої політики і процедур закладів освіти до змістовного наповнення представленої моделі. При цьому експерти з Житомирської, Чернігівської та Хмельницької областей оцінили цей параметр у 4 бали, що акцентує увагу на наявну потребу в деталізованій розробці механізмів інтеграції безпекових вимог, у тому числі в контексті здійснення організаційної діяльності, документаційного забезпечення управлінських процесів.

Параметр «Відповідність національним та міжнародним стандартам безпеки в освіті» отримав найнижчі порівняно з іншими параметрами оцінки: 4 бали

виставили експерти з Київської, Житомирської, Чернігівської та Рівненської областей і 3 бали експерт з Хмельницької області. Це дозволило відзначити, що, незважаючи на загальну орієнтованість моделі на відповідність актуальним регламентуючим нормам, існують суттєві зауваження щодо повноти та глибини інтеграції міжнародних стандартів у змістовне наповнення запропонованої моделі. Найбільш суттєві зауваження зафіксовані у експерта з Хмельницької області, при цьому відзначив наявність розбіжностей між положеннями моделі та вимогами, зафіксованими у міжнародних актах.

Узагальнюючи отримані результати, доцільно відзначити, що представлена модель упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО загалом успішно виконує цільове призначення в контексті забезпечення фізичної, психологічної та соціальної безпеки учасників освітнього процесу. Проте потребують подальшого удосконалення механізмів інституціоналізації безпекових практик, а також розширення відповідності моделі міжнародним стандартам, зокрема шляхом більш детальної адаптації положень міжнародного права до внутрішніх політик безпеки у ЗЗСО. Доцільно відзначити, що даний напрямок виходить за межі напрямку спеціалізації даного дослідження та потребує залучення фахівців у сферах правознавства та публічного управління.

Таблиця 3.6

Результати експертного оцінювання моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО за критерієм «Оцінювання змістового наповнення моделі»

Параметри оцінювання	Територіальне представництво експертів				
	Київська обл.	Житомирська обл.	Чернігівська обл.	Хмельницька обл.	Рівненська обл.
Орієнтація на комплексний підхід до безпеки (фізичний, інформаційний, емоційний, соціальний компоненти)	5	4	5	4	5
Відповідність потребам учасників освітнього процесу	5	4	5	4	5
Врахування контекстуальних	4	4	4	3	4

чинників (регіональні особливості, рівень загроз тощо)					
--	--	--	--	--	--

Результати експертного оцінювання за критерієм «Оцінювання змістового наповнення моделі» підтверджують загальну високу якість моделі змістового забезпечення реалізації політики безпеки освітнього середовища закладів загальної середньої освіти. Водночас він окреслює окремі зони ризику та напрямки майбутнього вдосконалення.

Аналіз оцінок за параметром «Орієнтація на комплексний підхід до безпеки (фізичний, інформаційний, емоційний, соціальний компоненти)» демонструє позитивну відзнаку респондентів Київської, Чернігівської та Рівненської областей, які поставили 5 максимальних балів. Цей факт відображає правильну інтеграцію всіх основних аспектів безпеки в закладі освіти та чіткий баланс вищезазначених компонентів, таких як фізична та інформаційна безпека, емоційне благополуччя та соціальні стосунки. Оцінки експертів Житомирської та Хмельницької областей (4 бали) мають певні застереження, що формують неузгоджену позицію щодо запропонованої інновації – можливості, складність реалізації в конкретних умовах чи дефіцит з'ясування окремих механізмів емоційної та інформаційної безпеки.

Параметр «Відповідність потребам учасників освітнього процесу» також отримав найвищі бали: 5 балів від експертів з Київської, Чернігівської та Рівненської областей та 4 бали з Житомирської та Хмельницької областей. Такий результат демонструє, що модель добре орієнтована на реальні запити здобувачів освіти, педагогічних працівників та інших учасників. Однак у регіонах експерти відзначили певні недоліки; наприклад, те, що модель недостатньо гнучка або не відповідає конкретним потребам окремих груп учасників освітнього середовища.

Щодо параметра «Врахування контекстуальних чинників (регіональні особливості, рівень загроз тощо)» оцінки експертів були дещо нижчими. Найвищі 4 бали поставили експерт Київської, Житомирської, Чернігівської та Рівненської областей, а 3 бали – експерт з Хмельницької області. Ця тенденція показує недостатню адаптивність моделі до зміни ризику та регіонального контексту, у тому числі соціально-економічного статусу або характеру конкретних

регіональних потенційних небезпек.

Отже, результати оцінювання дозволяють зробити висновок, що модель у цілому забезпечує високу якість змістового наповнення за ключовими напрямками безпеки й орієнтації на потреби учасників освітнього процесу, однак потребує доопрацювання в частині гнучкості та адаптації до контекстуальних чинників регіонального рівня. Це має стати одним із пріоритетних векторів її подальшої модернізації. Проте варто відзначити, що її доцільно використовувати як шаблон моделі при розробці регіональних аналогів, вносячи безпосередні корегування у процесі адаптації.

Таблиця 3.7

Результати експертного оцінювання моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО за критерієм «Оцінювання можливостей технологізації моделі»

Параметри оцінювання	Територіальне представництво експертів				
	Київська обл.	Житомирська обл.	Чернігівська обл.	Хмельницька обл.	Рівненська обл.
Чіткість процедур і алгоритмів дій у разі загроз	5	4	5	4	5
Розробленість методичних рекомендацій і практичних інструментів	5	4	5	4	5
Наявність системи моніторингу й оцінювання ефективності заходів безпеки	4	4	5	3	4
Відповідність сучасним технологічним вимогам (цифрова безпека, захист даних)	4	3	4	3	4

Результати експертного оцінювання за критерієм «Оцінювання можливостей технологізації моделі» демонструють загалом високий рівень готовності моделі до практичного впровадження в системі закладів загальної середньої освіти, проте експертами також визначено окремі аспекти, що потребують подальшого

вдосконалення з врахуванням постійно оновлюваних сучасних технологічних викликів.

Аналіз оцінок за параметром «Чіткість процедур і алгоритмів дій у разі загроз» свідчить про переважання високих оцінок: експерти з Київської, Чернігівської та Рівненської областей обрали максимальні 5 балів, при цьому експерти з Житомирської та Хмельницької областей оцінили даний критерій у 4 бали. Це дозволяє відзначити, що модель має достатньо зрозумілі, структуровані і конкретизовані алгоритми реагування на потенційні загрози для безпеки учасників освітнього процесу. Водночас оцінки 4 балів вказують на потребу в посиленні деталізації або у врахуванні специфічних сценаріїв розвитку надзвичайних ситуацій у залежності від регіональних умов.

Параметр «Розробленість методичних рекомендацій і практичних інструментів» оцінено експертами практично ідентично попередньому, підтверджуючи високий ступінь методичної забезпеченості моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО. Максимальні оцінки експертів із Київської, Чернігівської та Рівненської областей дозволяють відзначити наявність чітких, зрозумілих для практичного застосування рекомендацій та інструментів, що сприяють реалізації політики безпеки у щоденній діяльності закладів освіти. Водночас дещо нижчі оцінки експертів Житомирської та Хмельницької областей свідчать про можливі обмеження універсальності цих матеріалів або їхню потребу в адаптації до регіональних особливостей.

Оцінювання за параметром «Наявність системи моніторингу й оцінювання ефективності заходів безпеки» дозволило відзначити помітну варіативність: експерт з Чернігівської області обрав 5 балів, експерти з Київської, Житомирської та Рівненської областей – 4 бали, а експерт з Хмельницької області – 3 бали. Дані результати свідчать загальне розуміння та формалізованість представлених механізмів моніторингу, при цьому відзначають недоліки у повноті, системності, ефективності процедури оцінювання заходів політики безпеки. Вибір оцінки (3 балів) експертом з Хмельницької області свідчить про недопрацьованість механізмів регулярного аналізу безпекових процесів та відсутність належного

зворотного зв'язку.

Параметр «Відповідність сучасним технологічним вимогам (цифрова безпека, захист даних)» отримав найнижчі бали серед інших критеріїв. Експерти з Київської, Чернігівської та Рівненської областей поставили 4 бали, при цьому експерти з Житомирської та Хмельницької областей – 3 бали. Це дозволяє вказати на наявну проблему недостатнього врахування або практичної реалізації положень щодо цифрової безпеки, включаючи захист персональних даних учасників освітнього процесу. В сучасних умовах стрімкої цифровізації освітнього середовища саме цей компонент є одним із найбільш важливих чинників ефективності політики безпеки в закладах освіти, що вимагає невідкладного вдосконалення.

Водночас варто відзначити, що дослідження здійснюється в межах соціальної педагогіки, що за змістовним наповненням і предметом вивчення має опосередковане відношення до спеціалізованої сфери цифрової безпеки та захисту персональних даних. Враховуючи міждисциплінарний характер проблематики, питання забезпечення цифрової безпеки виходить за межі компетентнісного поля традиційної соціально-педагогічної науки і передбачає необхідність залучення до подальшої розробки моделі фахівців у галузі інформаційних технологій, кібербезпеки, права у сфері захисту персональних даних та цифрової етики.

Таким чином, виявлені недоліки в аспекті цифрової безпеки обумовлюють об'єктивну потребу в міждисциплінарному підході до вдосконалення моделі, що має бути реалізовано шляхом залучення відповідних експертів для забезпечення належного рівня технологічної відповідності політики безпеки освітнього середовища сучасним викликам цифрової доби.

Отже, комплексний аналіз отриманих результатів свідчить, що модель має високий потенціал для практичного застосування завдяки чітко структурованим алгоритмам реагування на загрози і належній методичній підтримці. Проте найбільш вразливими аспектами залишаються забезпечення сталого й ефективного моніторингу реалізації заходів безпеки та інтеграції положень цифрової безпеки в інституційну практику ЗЗСО, що має бути враховано при подальшій оптимізації

моделі.

Розглянемо узагальнені результати експертного оцінювання моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища в ЗЗСО (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Узагальнені результати експертного оцінювання моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища в ЗЗСО

Параметри оцінювання	середній показник
Критерій 1. Оцінювання якості цільового призначення моделі	4,33
1.1 Орієнтація на забезпечення фізичної, психологічної та соціальної безпеки учасників освітнього процесу	4,8
1.2 Спрямованість на інтеграцію вимог до безпеки освітнього середовища на інституційному рівні	4,4
1.3 Відповідність моделі національним та міжнародним стандартам забезпечення безпеки в освіті	3,8
Критерій 2. Оцінювання змістового наповнення моделі	4,33
2.1. Орієнтація на комплексний підхід до безпеки, який охоплює фізичний, інформаційний, емоційний і соціальний компоненти безпечного середовища	4,6
2.2. Відповідність змісту моделі реальним потребам учасників освітнього процесу щодо захисту їхніх прав, гідності та життя	4,6
2.3. Здатність моделі враховувати контекстуальні чинники у створенні безпечного середовища	3,8
Критерій 3. Оцінювання можливостей технологізації моделі:	4,2
3.1 Наявність чітко визначених процедур і алгоритмів дій у разі виникнення загроз або надзвичайних ситуацій	4,6
3.2. Розробленість методичних рекомендацій і практичних інструментів для реалізації політики безпеки на рівні ЗЗСО	4,6
3.3. Наявність системи моніторингу й оцінювання ефективності заходів безпеки	4
3.4. Відповідність моделі сучасним технологічним вимогам, у тому числі в частині цифрової безпеки й захисту персональних даних	3,6
Інтегральний показник	4,30

Отримані узагальнені результати експертного оцінювання моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти дозволяють здійснити комплексну характеристику рівня її розробленості, відповідності сучасним вимогам та перспективності для впровадження.

Інтегральний показник оцінювання моделі становить 4,3, що за встановленою шкалою свідчить про те, що модель загалом перебуває у діапазоні значень, який

вказує на потребу часткової корекції й доопрацювання. При цьому демонструє наближення до високого рівня якості й придатності до практичного застосування, що підтверджується стабільно високими оцінками за окремими критеріями.

Аналіз результатів за критерієм «Оцінювання якості цільового призначення моделі» із середнім показником 4,33 свідчить про достатньо чітке формулювання основної мети моделі – забезпечення фізичної, психологічної та соціальної безпеки учасників освітнього процесу. Підпараметр «Орієнтація на забезпечення фізичної, психологічної та соціальної безпеки» отримав найвищу оцінку у межах цього критерію (4,8), що вказує на відзначення експертами пріоритетності цих аспектів у концепції моделі. Дещо нижча оцінка за параметром «Спрямованість на інтеграцію вимог до безпеки освітнього середовища на інституційному рівні» (4,4) сигналізує про те, що хоча питання інтеграції враховано належним чином, усе ж існують окремі недоопрацьовані аспекти в інституційному забезпеченні безпеки. Найнижчу оцінку в межах першого критерію отримано за параметром «Відповідність моделі національним та міжнародним стандартам забезпечення безпеки в освіті» (3,8), що свідчить про необхідність глибшого урахування та інтеграції норм міжнародного права й національного законодавства у формування моделі.

За критерієм «Оцінювання змістового наповнення моделі» середній показник також становить 4,33, що засвідчує комплексність змісту розробленої моделі. Оцінки за параметрами «Орієнтація на комплексний підхід до безпеки» та «Відповідність змісту моделі реальним потребам учасників освітнього процесу» однаково високі й дорівнюють 4,6, що підкреслює високий ступінь врахування багатовимірності поняття безпеки та орієнтацію на захист прав, гідності та життя учасників освітнього процесу. Водночас оцінка 3,8 за параметром «Врахування контекстуальних чинників» демонструє, що модель потребує посилення адаптивності до різноманітних регіональних особливостей, різного рівня загроз і стану інфраструктури освітніх закладів, що є особливо актуальним в умовах сучасної безпекової ситуації в Україні.

Оцінювання за критерієм «Оцінювання можливостей технологізації моделі» виявило дещо нижчий середній показник 4,2, що підтверджує загальну достатню

готовність моделі до впровадження в практику за наявності мінімальної корекції окремих елементів. Найвищі оцінки тут отримали параметри «Наявність чітко визначених процедур і алгоритмів дій у разі виникнення загроз або надзвичайних ситуацій» та «Розробленість методичних рекомендацій і практичних інструментів», кожен із яких оцінено в 4,6 бали. Це підтверджує високу структурованість і наявність необхідного інструментарію для практичної реалізації моделі в закладах освіти. Параметр «Наявність системи моніторингу й оцінювання ефективності заходів безпеки» отримав оцінку 4 бали, що свідчить про недостатню повноту, деталізацію запропонованої системи моніторингу, потребуючи певного посилення її механізмів у напрямі постійного зворотного зв'язку та оперативного реагування на зміни рівня безпеки. Параметр «Відповідність моделі сучасним технологічним вимогам, у тому числі в частині цифрової безпеки й захисту персональних даних» набрав найнижчу оцінку серед усіх розглянутих параметрів (3,6), що вказує на критичну необхідність суттєвого вдосконалення елементів цифрової безпеки, врахування вимог до захисту даних відповідно до кращих міжнародних практик.

Модель упровадження політики безпеки освітнього середовища в ЗЗСО характеризується високим рівнем цільового, змістового й технологічного опрацювання. Вона відповідає базовим національним вимогам до безпечного освітнього середовища та здатна забезпечити фізичну, психологічну, соціальну та інформаційну безпеку учасників освітнього процесу.

Інтерпретація сильних сторін моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО

Модель впровадження політики безпеки освітнього середовища в ЗЗСО продемонструвала високий рівень оцінювання за всіма критеріями, що свідчить про її відповідність як реальним запитам учасників освітнього процесу, так і сучасним вимогам національної освітньої політики. Високі середні бали за першим та другим критеріями вказують на те, що експерти відзначили правильну орієнтацію моделі на фізичну, психологічну та соціальну безпеку, а також врахування реальних потреб закладів освіти щодо комплексного забезпечення безпеки.

Оцінка за третім критерієм підтверджує, що модель має чітко сформульовані механізми реалізації безпекової політики, містить інструменти моніторингу, розроблені процедури реагування на загрози і враховує цифрову безпеку, що є надзвичайно актуальним в умовах сучасних викликів.

Позитивною ознакою є те, що керівники ЗЗСО з різних регіонів України (Київська, Чернігівська, Рівненська області) здійснили однаково високу оцінку моделі, що свідчить про її універсальність, гнучкість і адаптивність до регіональних особливостей.

Інтерпретація слабких сторін моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО

Нижчі оцінки, які були надані керівниками Хмельницької та Житомирської областей, вказують на певні недоліки моделі в контексті її практичної реалізації. Це свідчить про недостатню деталізацію інструктивних матеріалів для практичного впровадження безпосередньо у ЗЗСО або про необхідність посилення роз'яснювальної роботи, підвищення кваліфікації управлінських кадрів у регіонах з менш розвиненою інфраструктурою.

Найнижчі оцінки були зафіксовані за параметрами «відповідність національним і міжнародним стандартам» та «врахування контекстуальних чинників», що вказує на потребу вдосконалення моделі у напрямі глибшої інтеграції міжнародних норм безпеки в освіті та гнучкішого врахування специфіки регіонального середовища.

Також у рамках третього критерію окремі експерти (зокрема з Хмельницької області) відзначили недосконалість технологічних аспектів цифрової безпеки й захисту персональних даних, що може свідчити про необхідність модернізації інформаційних систем безпеки в ЗЗСО.

З метою формування об'єктивної оцінки запропонованої моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО важливо наголосити, що представлені критерії виходять за межі напрямку спеціалізації дисертаційного дослідження і потребують залучення фахівців у сферах правознавства та публічного управління для комплексного опрацювання

відповідних аспектів. Окремо варто відзначити, що, незважаючи на загалом високі оцінки технологічної складової моделі, параметр відповідності сучасним технологічним вимогам, зокрема в частині цифрової безпеки та захисту персональних даних, отримав найнижчі бали серед усіх оцінюваних параметрів, що вказує на необхідність суттєвого вдосконалення даного компонента. Враховуючи міждисциплінарний характер проблематики, питання цифрової безпеки також потребує залучення до подальшого удосконалення моделі фахівців у галузях інформаційних технологій, кібернетичної безпеки, права у сфері захисту персональних даних та цифрової етики.

Таким чином, незважаючи на високий рівень розробленості базових елементів моделі, її подальше вдосконалення має відбуватися шляхом мультидисциплінарної інтеграції знань і практик суміжних галузей, що сприятиме підвищенню її ефективності, відповідності сучасним викликам та стійкості імплементації в українських ЗЗСО.

Структурована дорожня карта удосконалення моделі впровадження політики безпеки освітнього середовища в ЗЗСО, сформована на основі виявлених сильних і слабких сторін за експертним оцінюванням (таблиця 3.9).

Таблиця 3.9

Дорожня карта удосконалення моделі впровадження політики безпеки
освітнього середовища в ЗЗСО

№	Напрямок удосконалення	Конкретні заходи	Очікуваний результат	Термін реалізації
1	Адаптація моделі до національних і міжнародних стандартів	Перегляд нормативної бази моделі із залученням фахівців у сфері права; імплементація положень міжнародного права у внутрішні політики ЗЗСО	Підвищення відповідності міжнародним стандартам, правова обґрунтованість заходів безпеки	6 місяців
2	Урахування регіональних контекстуальних особливостей	Розробка діагностичних інструментів для аналізу безпекового стану в регіонах; створення адаптивних пакетів заходів із урахуванням специфіки регіональних ризиків та загроз	Підвищення гнучкості моделі та її ефективності в різних регіонах України	4 місяці

3	Розширення цифрової безпеки та захисту даних	Оновлення вимог до захисту персональних даних за участю експертів із кібербезпеки; розробка правил використання цифрових платформ; створення програм підвищення кваліфікації для працівників ЗЗСО щодо цифрової безпеки і захисту даних	Посилення захисту цифрового середовища закладів освіти, мінімізація кіберзагроз	5 місяців
4	Практикоорієнтоване впровадження безпекових практик	Створення чек-листів щоденного контролю, типових алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях, шаблонів планів безпеки; проведення тренінгів для персоналу за участю практиків у сфері кризового управління	Підвищення готовності працівників до реальних дій у кризових ситуаціях та оперативного реагування	3 місяці
5	Розвиток внутрішньої комунікації та інституційної культури безпеки	Створення захищених каналів обміну інформацією для учасників освітнього процесу; регулярні розсилки, оновлені протоколи комунікації; тренінги з безпечної комунікації за участю фахівців із цифрової етики та інформаційної безпеки	Підвищення обізнаності, розвиток культури безпеки, зміцнення довіри у системі управління безпекою	4 місяці

Усі заходи спрямовані на мінімізацію виявлених слабких сторін та закріплення сильних сторін моделі. Реалізація дорожньої карти дозволить підвищити ефективність впровадження політики безпеки освітнього середовища, адаптувати її до реальних викликів і підвищити стійкість закладів середньої освіти до потенційних ризиків.

Висновки до розділу 3

1. За результатами проведеного телефонного інтерв'ю з керівниками закладів загальної середньої освіти було з'ясовано і розширено уявлення про особливості упровадження політики безпеки освітнього середовища в освітніх закладах, та виявлено проблеми, організаційні та психологічні бар'єри, які стоять на заваді досягнення ефективних результатів. Керівники закладів середньої освіти Хмельницької, Рівненської, Київської, Черкаської, Волинської, Житомирської, Тернопільської областей підтвердили необхідність продовження стратегії на розбудову політики безпеки освітнього середовища, визнавши її актуальність та затребуваність часом.

2. Серед виявлених проблем визначено відсутність інтегрованої моделі, яка б системно поєднувала нормативно-правові вимоги, інфраструктурні заходи та соціально-педагогічні практики у рамках єдиної управлінської системи. Відсутність такої моделі обумовлює фрагментарність впровадження політики безпеки, відсутність «індикаторів» її результативності та ефективності, «розмитість» механізмів взаємодії з органами місцевого самоврядування, правоохоронними структурами, соціальними службами та громадськими організаціями. Відсутність налагоджених процедур партнерства та чітких механізмів координації спільних дій призводить до фрагментарності заходів із забезпечення безпеки та знижує ефективність реагування на надзвичайні ситуації. Актуальною є задача розбудови культури безпекової поведінки в освітньому середовищі, і водночас системне підвищення кваліфікації керівників, вчителів і допоміжного персоналу у закладі освіти, батьків і громадськості в цілому, включно із забезпеченням доступу до сучасних освітніх програм, тренінгів і ресурсів.

3. Розроблено і апробовано модель упровадження політики безпеки в закладах середньої освіти через проведення серії воркшопів та тренінгів для різних категорій персоналу закладів середньої освіти. Проведення навчальних сесій посилило розуміння необхідності упровадження навчально-інформаційних кампаній у напрямі підвищення рівня обізнаності та формування компетентностей з розбудови політики шкільної безпеки.

4. На основі аналізу даних експертного оцінювання, проведеного за трьома визначальними критеріями – оцінювання якості цільового призначення моделі, оцінювання змістового наповнення моделі та оцінювання можливостей технологізації моделі – встановлено загальний інтегральний показник ефективності моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти.

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що розроблена модель упровадження політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО є науково обґрунтованою, доцільною до практичного впровадження, гнучкою й перспективною для подальшого розвитку в умовах трансформацій освітньої системи України. Її подальше вдосконалення з урахуванням виявлених недоліків та шляхом імплементації міждисциплінарного підходу дозволить забезпечити її ефективне функціонування в закладах середньої освіти.

ВИСНОВКИ

У результаті комплексного аналізу за темою дисертаційного дослідження та у відповідності до поставлених завдань зроблено наступні висновки:

1. На основі теоретичного аналізу сучасних зарубіжних і вітчизняних концепцій безпеки освітнього середовища у вітчизняній та зарубіжній літературі було виокремлено і конкретизовано поняття «політика безпечного освітнього середовища», яке розширює і поглиблює розуміння взаємозв'язку людини і соціального середовища у якому фактор безпеки є ключовим у визначенні засад збереження психічного здоров'я і психологічного благополуччя її суб'єктів. Освітнє середовище є сукупністю умов, в якому відбувається становлення і розвиток людини впродовж життя, водночас серед усіх інших середовищ, в якому відбувається соціалізація особистості (сімейне, вуличне, середовище ЗМІ, позашкільне, тощо) лише освітнє середовище і його безпека створюється професійно навченим шкільним персоналом, має повний соціальний контроль з боку суспільства і забезпечується взаємодією суб'єктів на макро-, мезо- і мікрорівнях соціальної системи. Основними компонентами політики безпеки освітнього середовища у закладі середньої освіти визначено: фізичну безпеку, психічне здоров'я та благополуччя, різні аспекти навчальної практики, взаємодію між учнями та педагогічними працівниками, а також партнерство зі спільнотами та сім'ями. Кожен із цих компонентів відіграє важливу роль у створенні безпечного середовища, що має фундаментальне значення для академічного та соціально-емоційного розвитку дітей.

2. У сучасній соціальній роботі проблематика політики безпечного середовища є складовою соціально-педагогічної та управлінської практик, зорієнтованих на створення максимально комфортних і безпечних умов перебування дитини в спеціально організованому середовищі закладу середньої освіти, який забезпечує фізичну цілісність, психологічний та емоційний комфорт, здорові стосунки, розвиток здібностей та соціально-правову захищеність. Політика безпечного освітнього середовища в закладі середньої освіти відображає комплекс

заходів щодо усіх складових безпеки, що виражається у розробці відповідних норм, стратегій та технологій управління безпекою в освітньому процесі і представленою у документальному вигляді.

3. Встановлено, що питання формування політик безпеки освітнього середовища є достатньо актуалізованим в українському соціумі, водночас військові дії на території України впродовж останніх трьох років, значно посилили необхідність розробки та імплементації безпекових політик у кожному закладі освіти, який потенційно чи явно переживає ризики і небезпеки військового часу. У цьому сенсі, розробка політики безпеки повинна бути комплексною, і спрямованою на формування здорового освітнього середовища, в якому функціонують умови, правила, заходи, які гарантують розвиток знань, умінь, навичок та цінностей, як усвідомленої потреби щодо збереження психічного здоров'я і культивування культури безпекової поведінки усіх учасників освітнього процесу.

4. Виявлено соціально-педагогічні засади створення політики безпеки у освітньому середовищі закладу середньої освіти, в якому центральну роль відіграє управлінська команда шкільного персоналу, яку очолює керівник закладу. Головним завданням управлінської команди, є формування позитивної культури безпеки в освітній організації на принципах залучення та участі кожної особи, що працює в організації, до розробки політики безпеки, щоб проактивно розвивати та підтримувати її зсередини організації. Створення, підтримка та розвиток культури безпеки повинні розглядатися як динамічний та безперервний процес, а не статичний результат.

5. До складу управлінської команди має входити соціальний педагог закладу середньої освіти. Реалізація і ефективне упровадження політики безпечного середовища може бути доповненою або розширеною за рахунок уведення соціально-педагогічних професійних функцій: управлінсько-організаційної (як члена команди, відповідального за розробку політики безпеки освітнього закладу і здійснюючих координацію її упровадження), проєктної (як розробника стратегії і тактики упровадження політики безпеки), інформаційно-профілактичної (як носія ефективних навчально-виховних практик, здатних

забезпечувати психологічний і емоційний комфорт, попереджувати загрози і ризики на усіх рівнях безпеки).

6. Здійснено експерименту оцінку політики безпеки освітнього середовища на вибірці закладів середньої освіти із 7 областей України (усього 32 освітні заклади). Визначено високий, середній і низький рівні функціонування політик освітнього середовища у закладах середньої освіти, водночас сегменти «взаємодія та відносини» (78,13%), «зв'язок школи з громадськістю» (71,88%) виявлені як найбільш ефективні, що вказує на важливість організації і управління комунікаціями з боку лідерів у сфері безпеки (керівників шкіл), створення простору обміну думок, поглядів і вироблення спільних стратегій у розбудові політики безпеки між усіма суб'єктами, залученими до розбудови безпечного освітнього середовища в громаді.

Встановлено критерії оцінки розбудови політики безпеки освітнього середовища (організаційний, регуляторний, компетентнісний, технологічний), які дозволяють виокремити «проблемні зони» і «розриви» у її побудові і визначити стратегію на розвиток побудови політики безпечного середовища у закладі середньої освіти.

6. Розроблено, апробовано і проведено експертну оцінку Моделі упровадження політики безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти, яка розглядається як цілісна, системно організована сукупність взаємопов'язаних структурних компонентів (управлінський та навчально-просвітницький), які її інтегрують.

Розроблена модель пройшла експертне оцінювання, здійснене експертами в числа керівників закладів загальної середньої освіти, і отримала позитивні характеристики, та може бути рекомендованою для апробації в реальних умовах функціонування політики безпечного освітнього середовища в закладах середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Авшенюк, Н. М., Десятов, Т. М., Дяченко, Л. М., Постригач, Н. О., Пуховська, Л. П., & Сулима, О. В. (2014). *Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика* (с. 212). Кіровоград: Імекс-ЛТД.

Алексєєва, Т. В. (2023). *Психологічна характеристика освітнього середовища як чинника розвитку відповідальності майбутнього фахівця*. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія, *10(25)*, 26–37.

Андрющенко, Т.К. (2013). Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку. *Освіта регіону*, (2), 211–215.

Анненкова, І. П. (2021). *Основи педагогічних вимірювань*. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.

Аносов, І. П., Яремчук, С. В., & Молодиченко, В. В. (2019). *Психологічні основи педагогічного спілкування* (с. 1–140). Київ: Інститут сучасного підручника.

Арцимеєва, Д., Терентьєва, Г., Зав'ялова, Т., & Паньків, Н. (2023). Коли світ на межі змін: школа, чутлива до психічного здоров'я. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/04/13/GG-posibnyk.web.2.13.04.2023.pdf>

Астахова, М. С. (2023). Система створення безпечного освітнього середовища: від теорії до практичної реалізації. У *Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення* (с. 32–38). Тернопіль: Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Бабовал, Н. Р., & Бабовал, Д. С. (2023). Нові реалії функціонування системи освіти України в умовах війни. У *Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення* (с. 44–47). Тернопіль: Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Барліт О. Особливості розбудови безпечного освітнього середовища. URL: <https://znayshov.com/FR/16168/714-58-64.pdf> (дата звернення: 12.04.2025)

Безпалько, О. В., Зверева, І. Д., Кияниця, З. П., Кузьмінський, В. О., та ін. (Автор.-упоряд.). (2007). *Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: навч.-метод. комплекс*. За заг. ред. І. Д. Зверєвої та Ж. В. Петровича. Київ: Фенікс. 528 с.

Безпечне освітнє середовище в умовах воєнного стану: на що звернути увагу директору школи. *Державна служба якості освіти України*: веб-сайт. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-v-umovakh/>

Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. *Державна служба якості освіти України*: веб-сайт. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>

Березюк, Н. Р. (2023). Безпечне освітнє середовище в реаліях сьогодення: психологічний, екологічний, інформаційний аспекти. У *Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення* (с. 63–66). Тернопіль: Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Береснева, З. І. (2006). Організація освітнього простору та розвивального середовища в ДНЗ. *Управління ДООП*, (2), 60.

Бех, В. П., Капська, А. Й., Пінчук, І. М., Толстоухова, С. В., & Шум, І. О. (2007). *Соціальна робота в Україні: теорія і практика* (с. 1–352). Київ: Прапор.

Беляєва, Н. П. (2024). *Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі* (дис. канд. пед. наук: 13.00.04). Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

Биков, В. Ю. (2010). Моделі системи освіти і освітнього середовища. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*, (27)(1)(31), 39–47.

Блінов, О. А. (2016). *Психологія бойової психічної травми* (с. 1–250). Київ: Талком.

Бондарчук, О. І. (2018). Психологічна безпека освітнього середовища закладів загальної середньої освіти та її вплив на мотивацію інноваційної діяльності вчителів. *Вісник післядипломної освіти: збірник наукових праць НАПН України. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*, 4/5(33/34), 17–28.

Боровець, О. (2019). Освітнє середовище початкової школи: сучасні підходи та вимоги. *Інноватика у вихованні: збірник наукових праць*, (9), 114–120.

Брайченко, Т. В., & Якухіна, Н. О. (2019). Соціальна адаптація дітей із родин внутрішньо переміщених осіб. *Педагогічний вісник*, (3)(97), 77–80.

Братко, М. В. (2015). Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*, (135), 67–72.

Братко, М. В. (2016). Управління професійною підготовкою фахівців в умовах Університетського коледжу: теоретичний аспект. *ScienceRise: Pedagogical Education*, (7)(3), 9–16.

Братко, М.В. (2018). Моніторинг стану освітнього середовища університетського коледжу: підходи та параметри. *Virtus*, (1), 90–94.

Буйницька, О. П. (2021). *Система педагогічного проєктування інформаційно-освітнього середовища для здійснення підготовки майбутніх соціальних педагогів* (с. 1–214). Київ: Ун-т ім. Б. Грінченка.

Бурдун Н.В., Тернопільська В.І. (2019) Теоретичні основи формування культури взаємин батьків і дітей. *Problems and achievements of modern science. Volume 4.82-84*.

Булатевич Н., Лук'янець В. (2023) Особливості батьківського вигорання матерів в часи війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Соціальна робота. №1(9) С.44-50*.

В Україні стартував пілотний проєкт «Вихователь безпеки». *Міністерство внутрішніх справ України*: веб-сайт. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/v-ukrayini-startuvav-pilotnii-projekt-vixovatel-bezpeki>

Важинський, С. Е., & Щербак, Т. І. (2016). *Методика та організація*

наукових досліджень (с. 1–145). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Варга, В., & Ямчук, Т. Надання першої психологічної допомоги сім'ям з дітьми, що перебувають в умовах воєнних дій. *Inforum. Science for the future*: веб-сайт. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/28/97/751>

Васянович, Г. (2017). Роль педагога у формуванні безпечного освітнього середовища у вищому навчальному закладі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 4. <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/6794/1/роль%20педагога.pdf>.

Верховна Рада України. (2001). *Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. Редакція від 05.10.2023.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

Верховна Рада України. (2015). *Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 10.11.2015 р. №766-VIII.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Верховна Рада України. (2017). *Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Редакція від 04.01.2024.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Верховна Рада України. (2018). *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>

Верховна Рада України. (2020). *Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. Редакція від 01.01.2024.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

Верховна Рада України. (2022). *Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»:* Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>

Вишньовський, В. (2022) Психологічна адаптація вимушено переміщених осіб, жертв воєнних конфліктів. *Збірник тез II Міжнародної наукової конференції «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки», 21–22 квітня. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 3–5.*

Власенко, О. (2014) Особливості формування освітньо-виховних систем.

Тенденції модернізації національних освітніх систем: збірник наукових праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

Власова, О. І. (2005). *Педагогічна психологія: навч. посіб.* (с. 1–400). Київ: Либідь.

Водолазська, Т. (2020) Інструменти оцінки шкільного освітнього середовища. *Шкільна родина, 1 (190), 93–97.*

Водолазська, Т. В. (2012) Модель доброзичливого до дітей освітнього середовища. *Постметодика, 5, 13–17.*

Водолазська, Т. В. (2013). *Моделювання шкільного освітнього середовища: навчально-методичний посібник* (с. 1–104). Полтава: АСМІ.

Волкова, Н. П. (2007). *Педагогіка: навч. посіб.* (2-ге вид., переробл. і доповн.) (с. 1–615). Київ: Академвидав.

Волошин М. (2024) Скільки закладів освіти понищили росіяни в Україні. URL: https://24tv.ua/education/skilki-zakladiv-osviti-ponishhili-rosiyani-ukrayini_n2626819.

Волошин, М. Навчання в очному режимі: в Україні ухвалили Концепцію закладів освіти. *Освіта:* веб-сайт. URL: https://24tv.ua/education/osvita-pid-chas-viyni-ukrayini-uhvalili-kontseptsiyu-zakladiv_n2290395

Волошин, С. М. (2019) Особливості змісту соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал, 9, 73–76.*

Габа, І. М. (2010) Освітнє середовище: соціально-психологічна парадигма. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 8 (22), 27–31.*

Габа, І. М. (2018) Соціально-психологічні складові розвивального потенціалу освітнього середовища вищого навчального закладу: дис. канд. психол. наук: 19.00.05. Київ.

Газізова, О. (2019) Шляхи подолання соціокультурних конфліктів у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові територіальні громади.

Українознавчий альманах, 25, 44–48.

Галів, М., & Свйонтик, О. (2023) Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, досвід і завдання. *Молодь і ринок*, 3 (211), 25–31.

Галян, О. І., & Галян, І. М. (2012). *Експериментальна психологія: навч. посіб.* (с. 1–400). Київ: Академвидав.

Гладишко, Є. В. (2021). Особливості соціальної роботи в освітньому середовищі. У *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень: Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 18–19 листопада 2021 р., с. 15–17). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка.

Гладишко, Є. В. (2022). Безпечне освітнє середовище як сфера становлення особистості. У *Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21–22 квітня 2022 р., с. 62–64). Київ: Ліра-К.

Гладишко, Є. В. (2022). Складові безпечного освітнього середовища в умовах воєнного часу. О. Чуйко (Ред.), *Актуальні виклики в сучасній соціально-педагогічній практиці: Збірник тез* (17 листопада 2022 року, Київ, с. 14–17). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка.

Гладишко, Є. В. (2023). Професійні компетентності соціального педагога як соціально-педагогічна проблема. У І. В. Данилюк & С. Ю. Пашенко (Ред.), *Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження: Матеріали XXV Міжнародної конференції молодих науковців* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р., с. 62–65). Київ: Видавництво Ліра-К.

Гладишко, Є. В. (2023). Роль соціального педагога як медіатора в організації безпечного освітнього середовища (німецький досвід). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Соціальна робота»*, 1(9), 11–17. <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2023/9-1/2>

Гладишко, Є. В. (2024). Безпечне освітнє середовище в закладах середньої освіти: результати оцінювання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Соціальна робота»*, 1(10), 16–24.

<https://doi.org/10.17721/2616-7786.2024/10-1/2>

Головні підсумки реалізації національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. *Міністерство освіти і науки України*: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/golovni-pidsumki-realizaciyi-nacionalnoyi-programi-psihichnogo-zdorovya-ta-psihosocialnoyi-pidtrimki>

Голубова, Г. В. (2011) Сутність та структурні компоненти освітньо-виховного простору педагогічного вишу як запоруки організації НДР. *Наука і освіта: наук. – практ. Журнал*, 8, 37–41.

Гонтаровська, Н. (2010). *Освітнє середовище як фактор особистості дитини* (с. 1–623). Київ: Дніпро – VAL.

Гопкало, Ю. (2022) Генеза проблем психологічної безпеки особистості в освітньому середовищі: теоретичний аналіз. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*, 20 (65), 5–14.

Горащук, В. П. (2004) Теоретичні і методологічні засади формування культури здоров'я школярів: дис. д-ра пед. наук: 13.00.01. Харків.

Гриб, Т. О., & Клименченко, Т. Г. (2020) Інноваційне освітнє середовище навчального закладу вищої освіти як об'єкт наукового аналізу. *Матеріали I. I. Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта та наука у манливому світі: проблеми та перспективи розвитку»*, (Дніпро, 27–28 березня 2020 р.). URL: <http://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/8014>

Грига, І. М., & Семигіна, Т. В. (ред.). (2006). *Соціальні служби – родині: розвиток нових підходів в Україні* (128 с.). Київ: Дата Банк Україна.

Грушевенчук, О. М., Богданович, Л. М., Мулько, О. Г., & Сарай, С. М. (2022). *Методичні рекомендації «Організація безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану»* (49 с.). Луцьк: Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Волинської області.

Гузь, Н. В., Гузь, В. В. (2014). Особливості ставлення молодших школярів до навчання. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*, (6), 35–41.

Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних

життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю від 03.10.2018 р. №800: Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2018-%D0%BF>

Діброва, В. (2023) Особистісне майбутнє внутрішньо переміщених осіб: стратегії конструювання. *Проблеми політичної психології*, 13 (27), 65–76.

Долинська, Л. В., Капська, А. Й., & Карпенко, О. Г. (2003) Комуникативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом. Київ: ДЦССМ.

Дубасенюк, О. А. (2016) Методи науково-педагогічного дослідження у загальній системі методологічного становлення молодих дослідників. *Нові технології навчання: наук. метод. зб.*, 89 (2), 21–26.

Дука, В. (2021) Поняття структурно-функціональної моделі освітнього середовища у педагогічній літературі. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 1 (19), 53–68.

Духневич, В. (2022) Створення безпечного освітнього середовища: «Шість кроків до безпеки». *Проблеми політичної психології*, 12 (26), 266–278.

Єжова, О. О. (2011). *Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія* (с. 1–412). Суми: Вид-во «МакДен». ISBN 978-966-2305-34-0.

Жданович, Ю. М. (2017) Особливості адаптації дітей вимушених переселенців. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 21 (1), 204–214.

Журба, К. О. (2022). Війна як чинник впливу на смисложиттєву сферу сучасних підлітків. *Нова педагогічна думка*, (2)110, 105–109.

Журба, К. О. (ред.), Бех, І. Д., Докукіна, О. М., Федоренко, С. В., & Шкільна, І. М. (2022). *Смисложиттєві цінності сучасних підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України* (155 с.). Кропивницький: Імекс-ЛТД.

Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану: матеріали науково-практичної конференції (1 липня 2022 р., Кропивницький). (2022). Кропивницький.

Зінченко, О. С. (2015) Теоретичні засади дослідження соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*, 4 (29), 47–53.

Злишков, В. Л., Лукомська, С. О., & Федан, О. В. (2016). *Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях* (219 с.). Київ: Педагогічна думка. ISBN 978-966-644-426-7.

Зозуляк, О. В., & Башурин, Н. Я. (2023) Управлінсько-правові механізми забезпечення безпеки освітнього процесу в умовах дії воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*, 63, 163–181.

Інститут модернізації змісту освіти. (2024, травень 20). *Створення безпечного освітнього середовища у закладі загальної середньої освіти в умовах воєнного стану*. URL: <https://imzo.gov.ua/2024/05/20/stvorennia-bezpechnoho-osvitnoho-seredovyshcha-u-zakladi-zahal-noi-seredn-oi-osvity-v-umovakh-voiennoho-stanu-obhovoryly-pid-chas-provedennia-mizhnarodnoi-naukovo-praktychnoi-konferentsii/>

Кабінет Міністрів України. (2013). *Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: Постанова від 26.06.2013 № 444*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF#Text>

Кабінет Міністрів України. (2023). *Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-p#Text>

Каменщук, Т. (2022) Роль і місце психологічної допомоги для внутрішньо переміщених сімей в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*, 1. 21–27.

Капська, А. Й., & Пеша, І. В. (2012). Соціальний супровід різних категорій сімей і дітей. У *Соціальний супровід сімей і дітей: проблеми та перспективи* (с. 241–257). Київ: Центр учбової літератури.

Капська, А. Й., Пінчук, І. М., & Толстоухова, С. В. (Eds.). (2000). *Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників*. Київ: Вид-во. 260 с.

Караман О., Степаненко В. (2023) Механізми критичного мислення у фокусі безпеки громадян. *Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 66, том 2*. 201-2017.

Католик, Т. В., & Корнієнко, І. О. (2003) Техногенні катастрофи: психологічна допомога очевидцям та постраждалим. *Практична психологія та соціальна робота*, 6, 30–51.

Кердивар, В. (2021) Психологічні особливості агресивності у внутрішньо переміщених осіб зі східних областей України. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, 2 (2), 18–25.

Кириленко, Н. М. (2012). Проблеми інформаційної безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: третя міжнар. наук. – практ. конф. Ч. 1* (с. 149–151). Львів: ЛДУ БЖД.

Кияниця, З. П., & Петрочко, Ж. В. (2017). *Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посібник у 2-х ч.; Сучасні орієнтири та ключові технології* (с. 1–256). Київ: Обнова Компані.

Кісарчук, З. Г. (2015) Психологічна допомога постраждалим унаслідок травматичних подій: досвід, узагальнення, висновки. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*, 11 (3), 7–20.

Князькіна, Д. В., & Подтикан, І. В. (2019) Психолого-педагогічний супровід процесу формування безпечного освітнього середовища. *Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка здоров'я»*, 100–103.

Ковалів, М. В., & Іваха, В. О. (2015) Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*, 813, 245–250.

Коваль, Л. (2018) Організація інклюзивного середовища у закладі освіти. *Інклюзивне навчання в Новій українській школі. Терехівля – Київ: Інтерсервіс*, 46–49.

Ковальова, О. А. (2014) Модель соціально-комунікативної компетентності. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 11, 27–33.

Ковальчук, В. А. (2017) Творче освітньо-виховне середовище навчального

закладу – важлива умова розвитку та самовдосконалення особистості. *Креативна педагогіка*, 12, 57–62.

Колупаєва, А. А., & Савчук, Л. О. (2011). Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. (Вид. доповн. та перероблене). Київ: Видавнича група «АТОПОЛ». – 274 с.

Комар, І. (2011) Зміст поняття «опіка» в українських та зарубіжних соціально-педагогічних дослідженнях. *Гуманізація навчального процесу: збірник наукових праць*, 1, 8 (2), 54–61.

Концепція безпеки закладів освіти: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 р. №301-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-p#Text>

Косенко, Д. Ю. (2019). *Новий освітній простір. Мотивуючий простір: інформаційний посібник*. Київ: Міністерство освіти і науки України. – 255 с.

Косенко, Д. Ю. (2019). Якість освітнього простору: підходи, критерії, інструменти оцінювання. *Освітня політика: портал громадських експертів*. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1339-yakist-osvitnogo-prostoru-pidkhodi-kriteriji-instrumenti-otsinyuvannya>.

Косенчук, О. Г., & Стягунова, О. О. (2023) Безпека освітнього простору закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 1 (105), 90–101.

Костюк, Г. С. (1966). *Дослідження з проблем психології навчання і виховання*. Психологія: республіканський науково-методичний збірник, 2, 3–12.

Костюк, М. (2012) Формування особистості безпечного типу поведінки. *Zrównoważony rozwój – Debiut naukowy 2011*, 269–276.

Кравченко, В. М. (2012) Феномен освітньо-професійного середовища в теоретико-педагогічних дослідженнях. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 25 (78), 204–216.

Кравченко, Т. В. (2009). *Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи*. Київ: Фенікс. 416 с.

Кубанов, (2013) Р. А. Якість освіти: суть поняття та особливості

оцінювання. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 13 (2), 25–31.

Курач, М. В. (2022) Безпечне освітнє середовище як умова збереження психічного здоров'я дітей. *Магістерські студії. Альманах Херсонського державного університету*, 22, 199–201.

Кух, А. М. (2008) Освітнє середовище в структурі інноваційної системи фахової підготовки майбутніх учителів фізики. *Предметні дидактики в контексті формування компетентнісно-світоглядних професійних якостей майбутнього фахівця*, 2, 73–76.

Левченко, К. Б., Панок, В. Г., & Трубавіна, І. М. (ред.). (2015). *Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник*. Київ: Агенство «Україна».

Лехолетова, М. М. (2018) Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних педагогів у процесі професійної підготовки: дис. канд. пед. наук: 13.00.05. Київ.

Лещенко, О. Г. (2017) Профілактика соціального сирітства як актуальна потреба сьогодення. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*, 1, 18–25.

Литвиненко, І. С., & Богдан, Л. С. (2020) Психологічна діагностика безпеки освітнього середовища навчального закладу. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*, 1, 17–21.

Лісовецька, І. М. (2019) Формування безпечного освітнього середовища. Чернігів: ОППО імені К. Д. Ушинського.

Логвінова, Є. В. (2018) Підготовка майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Харків.

Маківчук, Р. (2020) Психологічні особливості навчання англійської мови. *Вісник ВНТУ*, 1, 4–5.

Максименко, С. Д., & Носенко, Е. Л. (2008). *Експериментальна психологія*.

К.: Центр учбової літератури. 360 с. ISBN 978-966-364-756-2.

Манохіна, І. В. (2012). *Соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування: навчальний посібник*. Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля. 276 с. ISBN 978-966-434-231-2.

Марухина, І. (2020) Психологічна безпека освітнього середовища як умова збереження психологічного здоров'я здобувачів освіти. *Здоров'я як особистий, освітній і суспільний феномен: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, м. Суми, 26 листопада 2020 р., 171–176*.

Марченко, О. Г. (2020) Теоретичні і методичні засади формування освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах авіаційного профілю: дис. д-ра пед. наук: 13.00.04. Харків.

Махія, Т. А. (2015) Визначення сильних і слабких сторін діяльності навчального закладу у процесі дослідження його внутрішнього середовища. *Народна освіта. Науково-методичний електронний педагогічний журнал*, 3 (27). URL: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/>

Мелешко, В. (2014) Особливості формування навчально-виховного середовища у сільській школі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, 15, 68–75.

Мельник, А. (2023) Соціально-психологічні особливості формування конструктивної взаємодії учасників освітнього процесу, як умови безпеки комунікативного середовища. *Наукові перспективи*, 12 (31), 188–201.

Мешко, Г. М., & Мешко, О. І. (2020) Формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2 (47), 100–104.

Міністерство освіти і науки України. (2016). *Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки): Наказ від 21.11.2016 № 1400*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1623-16#Text>

Міністерство освіти і науки України. (2016). *Про затвердження Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України: Наказ від 15.08.2016 № 974*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1229-16#Text>

Міністерство освіти і науки України. (2018). *Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України: Наказ від 22.05.2018 № 509*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>

Міністерство освіти і науки України. (р. д.). *Уряд ухвалив концепцію безпеки закладів освіти*. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-uhvaliv-konceptsiyu-bezpeki-zakladiv-osviti>

Мішкулинець, О., & Мельник, А. (2023) Дослідження психологічних механізмів навчання, мотивації учнів та факторів, що впливають на успішність освітнього процесу. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина», 13 (31), 524–533.*

Міщенко, А. Про мовні «конфлікти» у львівських школах. *Бомок*. URL: <https://bomok.com.ua/novyny/pro-movni-konflikty-u-lvivskyh-shkolah/>

Мосійчук, Т. Є., & Крапива, І. В. (2018) Особливості розробки системи емпіричних показників рівня соціальної безпеки освітнього середовища. *Габітус, 6, 77–84.*

Мостова, Я. Про мову, Фаріон та булінг. Як допомогти дитині-переселенцю влитися в україномовний простір. *Сєверодонецьк онлайн*. URL: <https://sd.ua/news/17716>

Наугольник, Л. Б. (2015). *Психологія стресу: підручник (324 с.)*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ.

Нечипор, Н. М. (2015) Вплив безпечного освітнього середовища на якість професійної підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України. *Освіта та розвиток обдарованої особистості, 8 (39), 13–16.*

Нечипор, Н. М. (2015) Структура безпечного освітнього середовища у вищому військовому навчальному закладі. *Науковий огляд, 6 (16)*. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/515/691>

Освіта під загрозою – Міністерство освіти і науки України. URL: <https://>

saveschools.in.ua/

Панченко, Л. Ф. (2011) Теоретико-методологічні засади розвитку інформаційно-освітнього середовища університету: автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.10. Луганськ.

Педько, К. В. (2019) Психологічні чинники відновлення соціального капіталу внутрішньо переміщених осіб: дис. к. психол. наук: 19.00.05. Київ.

Петренко, О. Б. (2018) Дефініція і сутнісне наповнення поняття «освітнє середовище» у контексті сучасної освітньої парадигми. *Інноватика у вихованні*, 7 (2), 6–16.

Петрова, І. Л. (2013). *Стратегічне управління людськими ресурсами: навч. посіб.* (с. 1–466). Київ: КНЕУ. ISBN 978-966-483-647-7.

Петровський, О. М., Мисик, В. С., Вітенко, І. М., Когут, О. І., Шайнюк, Ю. Ч., Магера, Т. В., Полянський, Ф. І., Стрийвус, Н. Б., Герасимчук, Г. І. (Ред.). (2023). *Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення* (м. Тернопіль, Україна, 03 березня 2023 року). Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (с. 1–416). Тернопіль: ТОКІППО.

Половенко, О. В. *Сучасні підходи до організації освітнього процесу: управлінський аспект*. Статті в службі Академія, 290–300. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://znaayshov.com/FR/15704/mv_58-290-300.pdf

Потапова, В. (2022) Аналітичний огляд ««Шість+» серйозних порушень проти дітей: виклики та наслідки 9 місяців російсько-української війни. *Центр громадянської просвіти «Альменда»*. URL: <https://almenda.org/analytical-report-six-plus-grave-violations-committed-against-children>.

Починок, Є. А., & Слинько, Н. (2019) Освітнє середовище як фактор збереження і розвитку здоров'я молодшого школяра. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів*, 6, 186–188.

Президент України. (2020). *Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: Указ*

Президента України від 25.05.2020 р. № 195/2020. <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>

Пріма, Р. М. (2009). *Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія*. Дніпропетровськ: ІМА-ПРЕС. 367 с.

Рейпольська, О. Д., Гудим, І. М., Зайцева, Л. І., Луценко, І. В., Луценко, В. О., & Цветкова, Г. Г. (2021). *Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування: навч.-метод. посібник* (за ред. О. Д. Рейпольської, с. 1–222). Імекс-ЛТД. ISBN 978-966-189-611-5

Рисинець, Т. П., Потоцька, І. С., & Лойко, Л. С. (2016) Психологічний аналіз категорій життєвої ситуації та складної життєвої ситуації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 1, 2, 69–73.

Рощина, С. (2011) Розвивальне освітнє середовище навчального закладу як умова особистісного розвитку учнів. *Педагогічний альманах*, 12, 1, 34–38.

Рябовол, Л. Т. (2022) Створення безпечного шкільного середовища в умовах збройних конфліктів як вимога / рекомендація ООН. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право*, 12, 164–170.

Серед жахів війни. У 75% дітей України травмована психіка. *GRmedia*. URL: <https://gromada.Group/news/statti/23944-sered-zhahiv-vijni-u-75-ditej-ukrayini-travmovana-psihika>.

Совгіра, С. В. Екологічно безпечне освітнє середовище: категоріальна специфіка понять. *Електронний інституційний інструментарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3670/1/Sovgira_Uman.Pdf

Совгіра, С. В., & Гончаренко, Г. Є. (2015) Проблеми екологічної безпеки як основи життєдіяльності особистості в освітньому середовищі. *IV Всеукраїнські наукові читання пам'яті Сергія Терещука: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Миколаїв, 23–24 квітня 2015 р.)*, 205–208.

Спринська, З. В. (2018) Психологічні особливості внутрішньо переміщених осіб. *Теорія і практика сучасної психології*, 6, 50–56.

Стоссел, С. Г. (2023) Епоха тривожності. Страх, надії, неврози і пошуки душевного спокою. Київ: Центр навчальної літератури (ЦУЛ).

Сухомлинський, В. О. (1976) Сто порад учителеві. *Вибрані твори: в 5 т. Київ: Радянська школа*, 2, 419–654.

Сухомлинський, В. О. (1977). *Розмова з молодим директором. У Вибрані твори: В 5 т. (Т. 4)*. Київ: Рад. шк.

Тарасенко, Н. (2016) Педагогічні умови формування безпечного освітнього середовища у вищому військовому закладі. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*, 4, 207–219.

Ткач, Т.В. (2008). *Освітній простір особистості: психологічний аспект* (монографія). Інститут ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ: Запоріжжя. 272 с.

Токарева, Л. Д. (2014) Емоційний комфорт сім'ї як важливий чинник становлення творчої особистості в працях Кульчицької О. І. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Т. XII. Психологія творчості*, 19, 330–336.

Трифонов, О. М. (2018) Реалізація ідей В. О. Сухомлинського про освітнє середовище в умовах розвитку сучасного техногенно-інформаційного суспільства. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 171, 229–232.

Тюріна, В. О., & Солохіна, Л. О. (2022) Вплив військових конфліктів на психічне здоров'я людини: короткий огляд зарубіжних досліджень. *Особистість, суспільство, війна: тези доп. Учасників міжнар. Психол. форуму (м. Харків, 15 квіт. 2022 р.)*, 116–118.

Федун, О., & Мельник, І. (2020) Сутнісна характеристика освітнього середовища в контексті дошкільної освіти. *Молодий вчений*, 11 (87), 93–97.

Філоненко, В. М. (2022) Психологічні ресурси особистості в умовах війни. *Особистість, суспільство, війна: тези доп. учасників міжнар. психол. форуму (м.*

Харків, 15 квіт. 2022 р.), 119–121.

Фокша, С. Освітнє середовище нової української школи (базова середня освіта). URL: <https://znayshov.com/FR/16171/714-84-90.Pdf>.

Харитоновна, С. М. (2023) Безпечне освітнє середовище в умовах сьогодення: психологічний аспект. *Педагогічний вісник*, 3 (113), 89–92.

Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15>.

Цимбалару, А. Д. (2016) Освітній простір: сутність, структура і механізми створення. *Український педагогічний журнал*, 1, 41–50.

Цюман, Т. П., & Бойчук, Н. І. (2018). *Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб.* (за заг. ред. Т. П. Цюмана). Київ. 56 с.

Чачко, С. Л., & Ярославський, Д. С. (2023) Гендерні особливості переживання тривалого травматичного стресу в умовах воєнних загроз в Україні. *Перспективи та інновації науки*, 15 (33), 916–927.

Чуйко, О. (2022) Вимушено переміщена дитина у закордонному освітньому середовищі: виклики і досвід. *Круглий стіл за міжнародної участі «Актуальні виклики в сучасній соціально-педагогічній практиці»*, 66–69.

Чуйко, О. В. (2019) Місія і роль соціального педагога в розбудові освітнього середовища закладу освіти. *Соціальна робота*, 1 (5), 41–46.

Чуйко, О. В. (2023) Соціальний педагог у контексті організації та підтримки безпечного освітнього середовища у закладі освіти. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології»*, 10–11 березня 2023 р., 138–141.

Чуйко, О. В., & Гладишко, Є. В. (2022). Зміна контексту педагогічної взаємодії як умова організації безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. *Соціальна робота*, 1(8), 57–61.

Шапар, В. Б. (2007). *Сучасний тлумачний психологічний словник* (640 с.). Харків: Прапор. ISBN 966-7880-85-0.

Швалб, Ю. М. (2004) До визначення понять середовища та простору у житті людини. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології імені*

Костюка Г. С., 7, 2, 182–194.

Шелевер, О. В., & Фізер, В. С. (2019) Психологічна безпека освітнього середовища: психолого-педагогічний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 67, 1, 87–91.

Шелегеда, Б. Г., Шарнопольська, О. М., & Василюшина, Л. М. (2013). *Основи управлінського консультування: навч. посіб.* (188 с.). Донецьк: ТОВ „ВРА „Епіцентр”.

Шиліна, Н. Є. (2023) Проблема емоційного стану біженців та переселенців за умов військового конфлікту в Україні на прикладі студентів 5 курсу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*, 34 (73), 2, 30–36.

Шкарлет, С. М. (Ред.). (2022). *Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник* (с. 1–140). Київ-Чернівці: Букрек. ISBN 978-966-997-111-1.

Школа безпечна для дитини. Дослідження рівня безпеки у школах Львівської громади (2024) https://drive.google.com/drive/folders/1sQQRnUyPqaDoR5fwJWLDf4rU0v0n3_NS

Удовенко Ю.М. Соціально-реабілітаційні практики для дітей в Україні // *Сучасні теорія і практика соціальної реабілітації: монографія* / О.В. Чуйко, А.В. Кунцевська, О.М. Тохтамиш та ін.; за ред.О.В. Чуйко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2021. – С. 228-269

Юрків, Я. І. & Луканов, Д. (2021) Труднощі в соціально-психологічній адаптації вразливих верств внутрішньо переміщених осіб до нових умов життя. *Науковий вісник Ужгородського університету: збірник наукових праць. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 1 (48), 469–472.

Яцюк, М. В. (2009) Соціально-психологічні умови розвитку автономності особистості в юнацькому віці: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Київ.

A Correlational Study of Organizational Key Behavior and Teachers' Competencies in Sapangdalaga District Division of Misamis Occidental Sy 2020–2021. *International Journal of Innovative Research in Engineering & Multidisciplinary Physical Sciences*, 9 (4). URL: <https://www.ijirmps.org/research-paper.php?id=1225>

Armstrong-Jones, R. (1917) Mental States and the War – The Psychological Effects of Fear. *The Journal of State Medicine (1912–1937)*, 25 (8), 238–249.

Astor, R. A., & Benbenishty, R. (2023) Integrating Policy into School Safety Theory and Research. *Research on Social Work Practice*, 33, 7, 715–727.

Attaran, M., Alias, N., & Siraj, S. (2012) Learning Culture in a Smart School: A Case Study. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 64, 417–423.

Bachman, R., Randolph, A., & Brown, B. L. (2011) Predicting perceptions of fear at school and going to and from school for African American and White students: The effects of school security measures. *Youth & Society*, 43, 705–726.

Bates, A. W. (2015) *Teaching in a Digital Age: Guidelines for designing teaching and learning*. Victoria: BCcampus.

Bolkan, S., Goodboy, A. K., & Griffin, D. J. (2011). Teacher leadership and intellectual stimulation: Improving students' approaches to studying through intrinsic motivation. *Communication Research Reports*, 28 (4), 337–346.

Borum, R., Cornell, D. G., Modzeleski, W., & Jimerson, S. R. (2010) What can be done about school shootings? A review of the evidence. *Educational Researcher*, 39, 27–37.

Brock, S. E. (2006) *Crisis intervention and recovery: The roles of school-based mental health professionals*. Bethesda M. D.: National Association of School Psychologists.

Bruns, E. J., Walrath, C., Glass-Siegel, M., & Weist, M. D. (2004) School-based mental health services in Baltimore: Association with school climate and special education referrals. *Behavior Modification*, 28, 491–512.

Caine, R. N., & Caine, G. (1997) *Education on the Edge of Possibility*. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD).

Comtesse, H., Powell, S., & Soldo, A. (2019) Long-term psychological distress of Bosnian war survivors: an 11-year follow-up of former displaced persons, returnees, and stayers. *BMC Psychiatry*, 19:1. URL: <https://bmcpsychiatry.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12888-018-1996-0>.

Eichsteller, G. (2010) The Notion of 'Haltung' in Social Pedagogy. *Children*

Webmag. URL: <https://thetcj.org/in-residence/the-notion-of-haltung-in-social-pedagogy>

Emergency Preparedness and School Safety

https://www.schoolsafety.gov/sites/default/files/2023-04/Five%20Preparedness%20Mission%20Areas_3.pdf

Executive Office of the President. Now is the time: The President's plan to protect our children and our communities by reducing gun violence (2013). Washington, DC, 1–15.

Fein, R. A., & Vossekuil, B. (2004) Threat assessment in schools: a guide to managing threatening situations and to creating safe school climates. *Washington, DC, 1–60.*

Frounfelker, R. L., Islam, N., Falcone, J., Farrar, J., Ra, C., Antonaccio, C. M., Betancourt, N. E., & Betancourt, T. S. (2019) Living through war: Mental health of children and youth in conflict-affected areas. *International Review of the Red Cross, 101 (911), 481–506.*

Fullan, M. (2004) Personal Action Guide and Workbook. Leading in a Culture of Change. San Francisco: Jossey Bass, 44–59.

Gray, L., & Lewis, L. U. S. (2015) Department of Education. Washington, DC: National Center for Education Statistics. Public School Safety and Discipline: 2013–2014. Washington, DC, 1–55.

Greenberg, M. T., Weissberg, R. P., O'Brien, M. U., Zins, J. E., Fredericks, L., Resnik, H., & Elias, M. J. (2003) Enhancing school-based prevention and youth development through coordinated social, emotional, and academic learning. *American Psychologist, 58, 6–7, 466–474.*

Hagedorn, O. (2005) Mediation – durch Konflikte lotsen: 58 Schüler- und handlungsorientierte Unterrichtsmethoden. Klett-Schulbuchverl.

Health and safety: responsibilities and duties for schools (2022). *Gov. Uk:* website. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/health-and-safety-advice-for-schools/responsibilities-and-duties-for-schools#the-law>.

Herzog, B. (2007) Unsere Schule streitet mit Gewinn. Alltagskonflikte und ihre

Mediation. Vandenhoeck & Ruprecht.

Hunley, S., & Schaller, M. (2006) *Assessing Learning Spaces*. Learning Spaces Paperback. New York: EDUCAUSE.

Hussey, D. L., & Guo, S. (2003) Measuring behavior change in young children receiving intensive school-based mental health services. *Journal of Community Psychology*, 31, 629–639.

IAEA – International Atomic Energy Agency. URL: <https://www.iaea.org/>

Kovacic, M., & Vodopivec, J. L. (2019) The role of mediation in school. *Наука, настава, учење – проблеми и перспективе*, 1, 149–164.

Krämer, S. (2015) *Die Haltung in der Beratung*. Katholische hochschule nordrhein-westfalen abteilung Köln.

Kubitary, A., & Alsaleh, M. A. (2018) Warexperiences, posttraumatic stress disorder, sleep disorders: Clinical effectiveness of treatment by repeating phrases of positive thoughts (TRPPT) of mental-war disorders in Syrian refugees' children and adolescents war victims – A new therapeutic trial. *Sleep and Hypnosis*, 20 (3), 210–226.

Lapan, R. T., Gysbers, N. C., & Petroski, G. F. (2001) Helping seventh graders be safe and successful: A statewide study of the impact of comprehensive guidance and counseling programs. *Journal of Counseling & Development*, 79, 320–330.

Leuschner, V. (2013) School shootings. International research, case studies and concepts of prevention. *Indicated prevention of targeted school violence: Networks against school shootings*, 401–420.

Litlte, R. B. (1987) Personality and the environment. *Handbook of environmental psychology*, 205–244.

Maslow, A. H. (1954) *Motivation and personality*. New York: Harper & Row Publishers.

Monitoring and Evaluation Guidance for School Health Programs. Appendices (2014). *UNESCO |Health and Education Resource Centre*. URL: https://healtheducationresources.unesco.org/sites/default/files/resources/FRESH_M%2026E_Appendices.Pdf.

Morrison, G. S. (2014) *Early Childhood Education Today*. 13th ed. Upper Saddle

River: Pearson Education.

National Institute of Justice (2018). The Comprehensive School Safety Initiative: Awards Made in Fiscal Year 2017, 1–13.

Nickerson, A. B., & Martens, M. R. (2008) School violence: Associations with control, security / enforcement, educational / therapeutic approaches, and demographic factors. *School Psychology Review*, 37, 228–243.

Oliver, A., Busemeyer, M., (2018) Forster U. Mediation, streitschlichtung in der schule. Pädagogisches Landesinstitut Rheinland-Pfalz.

Reeves, M. A., Kanan, L. M., & Plog, A. E. (2010) Comprehensive planning for safe learning environments: a school professional's guide to integrating physical and psychological safety, prevention through recovery». New York: Taylor and Francis Group, LLC.

Reeves, M. A., Nickerson, A. B., Conolly, C. N. – Wilson, S. M. K., Lazzaro, R., Jimerson, S. R., Pesce, R. C., & Bethesda, M. D. (2012) Crisis Prevention & Preparedness: Comprehensive school safety planning. National Association of School Psychologists.

Robers. S., Zhang J., & Truman, J. (2012) School Crime and Safety: 2011 (NCES 2012–002 / NCJ 236021). National Center for Education Statistics, Department U. S. of Education, and Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs, Department U. S. of Justice. Washington: DC.

Safe schools global programme. *Plat international*: website. URL: [https:// plan-international.org / uploads / 2021 / 11 / safe-schools-global-programme – 2016–1. Pdf](https://plan-international.org/uploads/2021/11/safe-schools-global-programme-2016-1.pdf)

Schreck, C. J., Miller, J. M., & Gibson, C. L. (2003) Trouble in the school yard: A study of the risk factors of victimization at school. *Crime & Delinquency*, 49, 460–484.

Sommer, R. (1960) Personal space. *Canadian architect*, 2, 78–80.

Surma, L. (2018) Principles of Mediation as the Basis of this Process. *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*, 3 (1), 38–41.

Teymur, N. (1982) Ecological discourse. London: Time.

Three Types of Learning Environments. *Western Governors University*: website. URL: [https:// www. wgu. edu / blog / 3types-learning-environments2111. Html](https://www.wgu.edu/blog/3types-learning-environments2111.html)

Torre, C. (2019) Psychological Support (PSS) in War-affected Countries: A Literature Review. *Politics of return working paper*, 3.

U. S. Department of Education, Guiding Principles: A Resource Guide for Improving School Climate and Discipline (2014). Washington, DC.

Ukraine-Russia War and Its Impact on Psychology and Mental Health Globally. Volunteer Fdip. Highly Reviewed Volunteer Abroad Programs. URL: [https:// www.volunteerfdip.org / ukraine-russia-war-and-its-impact-on-psychology-and-mental-health-globally](https://www.volunteerfdip.org/ukraine-russia-war-and-its-impact-on-psychology-and-mental-health-globally).

White, R. W. (1959) Motivation reconsidered: the concept of competence. *Psychological Review*, 66.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник для соціальних педагогів «Політика безпечного освітнього середовища»

Інструкція. Шановні соціальні педагоги, ця анкета призначена для визначення особливостей формування політики шкільної безпеки у вашому закладі загальної середньої освіти. Ваша участь допоможе виявити сильні та слабкі сторони в аспектах організації безпеки учнів. У більшості питань передбачено три варіанти відповіді, що характеризують стан розвитку політики шкільної безпеки у закладі за рівнями «Високий», «Середній», «Низький». Уважно відповідайте на відкриті питання, надаючи розгорнуті коментарі, якщо це необхідно. Заповніть анкету повністю. Ми гарантуємо конфіденційність і анонімність, результати опитування будуть використані лише для дослідницьких цілей.

Дякуємо за вашу участь і внесок у покращення політики шкільної безпеки!

Блок «Фізична безпека»

1. У Вашій школі є чітко прописані процедури реагування та поведінки у надзвичайних ситуаціях (пожежа, повітряна тривога, епідемія, стихійне лихо, аварія тощо)?

- так, усі процедури прописані;
- є частково прописані процедури (для окремих типів надзвичайних ситуацій);
- відсутні процедури.

2. Наскільки регулярно проводяться тренування з евакуації та інших оперативних дій під час надзвичайних ситуацій для учнів?

- регулярно проводяться;
- проводяться час від часу;
- не проводяться.

3. Наскільки регулярно проводяться тренування з евакуації та інших оперативних дій під час надзвичайних ситуацій для персоналу (включаючи педагогічний, допоміжний та технічний)?

- регулярно проводяться;
- проводяться час від часу;
- не проводяться.

4. Чи обізнані Ви з державними та місцевими нормативними документами, які регулюють питання фізичної безпеки у школі?

- так;
- частково;
- ні.

5. Якими державними та місцевими нормативними актами Ви керуєтесь у питаннях фізичної безпеки у школі? Напишіть їх.

6. Чи здійснюється постійне відеоспостереження та контроль доступу на територію Вашої школи?

- відеоспостереження й контроль доступу працюють постійно;
- частково забезпечено;
- відсутні.

7. Чи є безпечними для дітей, на Вашу думку, інші (не навчальні) шкільні приміщення для учнів (вбиральні, майстерні, їдальня, сходи, підвал, горище тощо)?

- повністю безпечні;
- частково безпечні;
- небезпечні.

8. Які нормативні документи регламентують вимоги до фізичної безпеки у Вашому закладі (інструкції, положення, накази, протоколи, Кодекс безпечного освітнього середовища тощо)?

9. Приміщення школи відповідають всім необхідним стандартам безпеки освітнього середовища (протипожежні засоби, аварійні виходи, перші медичні засоби)?

- повністю відповідають;
- частково відповідають;
- не відповідають.

10. Оцініть наскільки достатніми є ресурси (матеріальні, фінансові, інформаційні, кадрові), які залучаються для забезпечення фізичної безпеки в школі?

- є достатні ресурси;
- частково є необхідні ресурси;
- ресурси відсутні.

11. Які інструменти впливу на підвищення фізичної безпеки в школі Вам відомі (програми, методики, технології тощо)?

Блок «Психічне здоров'я та психологічне благополуччя»

12. У школі надаються систематичні послуги з підтримки психічного здоров'я учнів (консультації, тренінги, психоедукація тощо)?

- так, надаються регулярно;
- надаються частково;
- не надаються.

13. Чи існують у школі програми профілактики стресу та підтримки психологічного благополуччя для учнів?

- так, існують і активно впроваджуються (вказіть, будь ласка, які саме: _____)

- існують, але впроваджуються нерегулярно (вказіть, будь ласка, які саме: _____)

- такі програми відсутні.

14. Чи існують у школі програми профілактики стресу та емоційного вигорання серед персоналу? Якщо так, то для якої категорії персоналу вони передбачені? (підкреслити необхідне: педагогічного, допоміжного, технічного)?

- так, існують і активно впроваджуються (вказіть, будь ласка, які саме: _____)

- існують, але впроваджуються нерегулярно (вказіть, будь ласка, які саме: _____)

- такі програми відсутні.

15. Чи вважаєте Ви, що учні та персонал школи мають вільний доступ до соціальних і психологічних служб для підтримки психологічного благополуччя?

- доступність забезпечено повністю;

- доступність обмежена;

- доступність не забезпечено.

16. У закладі проводяться регулярні заходи для підвищення обізнаності учнів щодо підтримки власного психічного здоров'я?

- так, проводяться регулярно;

- проводяться, але не регулярно;

- такі заходи не проводяться.

17. Оцініть ефективність функціонування практики раннього виявлення та реагування на випадки психологічних труднощів у учнів (тривога, депресія, стрес) за 5-бальною шкалою (1 – система неефективна; 5 – система дуже ефективна)?

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

18. Які інструменти впливу на підтримку психічного здоров'я учнів Вам відомі (програми, методики, підходи тощо)?

19. Які інструменти впливу на підтримку психічного здоров'я персоналу школи Вам відомі (програми, методики, підходи тощо)?

20. Чи залучені батьки до формування політики безпеки в школі, вони є учасниками розробки нормативних документів та правил безпечної життєдіяльності школи?

- залучені;
- частково залучені;
- не залучені.

21. На Вашу думку, чи повинні батьки та інший персонал школи (окрім вчителів та адміністрації) бути включеними в процес вироблення та підтримки політики безпеки в школі?

- повинні бути залучені;
- в окремих ситуаціях повинні бути залучені;
- ні, не повинні залучатися.

Блок «Навчальна практика та середовище»

22. Наскільки регулярно в освітньому процесі застосовуються практики, спрямовані на розвиток навичок безпечної поведінки учнів (тренінги, заняття з безпеки тощо)?

- застосовуються регулярно;
- застосовуються частково або нерегулярно;
- не застосовуються.

23. Чи пов'язана Ваша діяльність як соціального педагога із упровадженням політики шкільної безпеки у Вашому закладі освіти?

- так, пов'язана;
- частково;
- ні, не пов'язана.

24. Чи берете Ви, як соціальний педагог, безпосередню участь у формуванні політики безпеки в школі та розробки нормативних документів і правил безпечної життєдіяльності школи?

- так, беру участь;
- частково;
- ні, не беру участі.

25. Педагоги школи проходять підвищення кваліфікації щодо організації безпечної навчальної практики та позитивного управління класом?

- так, регулярно проходять;
- проходять час від часу;
- не проходять.

26. У Вашому закладі розроблено ефективні алгоритми швидкого реагування на випадки булінгу?

- так, такі алгоритми є і ефективно впроваджуються;
- алгоритми є, але не завжди ефективні;
- алгоритми не розроблено.

27. Як часто адміністрацією (психологічною службою) здійснюється оцінка освітнього середовища щодо комфортності та безпеки для учнів?

- регулярно оцінюється;
- оцінюється час від часу;
- оцінка не проводиться.

28. Вчителі Вашої школи включають у навчальний матеріал елементи безпечної поведінки: навички ефективної комунікації, конструктивного вирішення конфліктів, управління емоціями?

- так, включають;
- частково включають;
- ні, не включають.

29. Чи ознайомлений персонал школи із програмами соціально-емоційного навчання?

- так, ознайомлений;
- частково ознайомлений;
- ні, не ознайомлений.

30. Чи облаштоване у Вашій школі «безпечне місце» для дітей, які можуть переміститися в нього під час ситуацій появи підвищеної тривоги, стресу, втрати контролю над емоціями тощо?

- так, облаштоване;

- ні, такого місця немає.

31. Чи створено у школі умови для упровадження інклюзивної освіти (доступність приміщень, навчальні матеріали, підтримка фахівців)?

-так, умови створені;

- умови частково створені;

- умови відсутні.

Блок «Взаємодія та відносини»

32. Чи існують у школі відкриті і доступні канали комунікації між батьками та адміністрацією школи?

- комунікація є відкритою та доступною;

- існують певні канали комунікації, але вони не завжди ефективні;

- джерела комунікації відсутні.

33. Назвіть існуючі у Вашій школі канали комунікації між вчителями (адміністрацією) з батьками?

34. Чи існують відпрацьовані алгоритми вирішення конфліктів у Вашій школі і чи прописані алгоритми вирішення конфліктів у відповідних документах?

- так;

- ні.

35. Наскільки відкритою і оперативною є комунікація між адміністрацією школи, вчителями та учнями щодо питань безпеки?

- комунікація повністю налагоджена;

- комунікація частково налагоджена;

- комунікація відсутня.

36. Наскільки високим, на Вашу думку, є рівень партнерської взаємодії між всіма учасниками освітнього процесу, як умови створення доброзичливого та безпечного середовища за 5-бальною шкалою?

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

37. Чи мають місце спеціальні соціально-педагогічні практики спрямовані на

адаптацію новоприбулих учнів (зокрема, дітей з сімей ВПО)?

- так, існують;
- частково;
- ні, таких практик немає.

38. Чи ознайомлені Ви з алгоритмами дій, правами та обов'язками соціального педагога в практиці захисту прав дитини?

- так;
- частково;
- ні.

Блок «Зв'язок школи з громадськістю»

39. Наскільки ефективно Ваш заклад освіти співпрацює з місцевими організаціями та службами у питаннях впровадження політики безпеки в закладі освіти?

- співпраця є ефективною і приносить позитивні результати;
- співпраця існує, але її ефективність обмежена;
- співпраця з місцевими організаціями не здійснюється.

40. Як часто у школі організуються заходи, які сприяють взаємодії з громадою (наприклад, культурні або спортивні заходи)?

- регулярно, принаймні раз на семестр (вказіть, будь ласка, про які саме заходи йде мова: _____)

- інколи, залежно від потреби (вказіть, будь ласка, про які саме заходи йде мова: _____)

- такі заходи не проводяться.

41. Чи залучаються учні освітнього процесу до громадських ініціатив та соціальних акцій (волонтерська діяльність, благодійні заходи, екологічні проєкти тощо)?

- так, залучаються (вказіть, будь ласка, до яких саме: _____)

_____)

- частково (вказіть, будь ласка, до яких саме: _____)

- ні, не залучаються.

42. Чи налагоджено партнерську взаємодію Вашого закладу з іншими закладами освіти для обміну досвідом і ресурсами?

- школа активно сприяє партнерству і обміну досвідом;

- партнерство є, але не на належному рівні;

- партнерство з іншими закладами відсутнє.

43. Чи надає громада фінансову, матеріальну, кадрову, організаційну чи іншу допомогу, що сприяє створенню більш безпечних умов функціонування Вашого освітнього закладу?

- так (уточніть, будь ласка, яка саме допомога надається? (підкреслити необхідне): фінансова, матеріальна, кадрова, організаційна, Ваш варіант: ____

_____)

- частково (уточніть, будь ласка, яка саме допомога надається? (підкреслити необхідне): фінансова, матеріальна, кадрова, організаційна, Ваш варіант: ____

_____)

- ні.

Дякуємо за участь!

**Перелік запитань для проведення телефонного опитування керівників
ЗЗСО**

1. Наскільки Ви вважаєте сьогодні є актуальними питання безпеки освітнього середовища? Кого це стосується?
2. Оцініть, наскільки безпечним середовище у Вашому закладі освіти? Якими критеріями Ви керувались, коли визначали його?
3. Є 2 поняття: безпека освітнього середовища і політика безпеки освітнього середовища. На Вашу думку, чи існує різниця між ними? В чому вона проявляється?
4. Чи вважаєте Ви, що формування політики безпеки у Вашому закладі освіти є актуальним питанням? Чи існує вона?
5. Хто розробляє (або хто може розробляти) політику безпеки в школі? Як це здійснюється?
6. Хто має керувати (бути відповідальним за упровадження політики безпеки в школі)?
7. З ким має співпрацювати школа, щоб розробляти відповідні політики в громаді, в якій знаходиться школа?
8. Чи потрібні якісь спеціальні знання, навички для того щоб упроваджувати політику безпеки в школах?
9. У який спосіб Ви зрозумієте, що політика безпеки в школі сформована і дає свої позитивні результати?

Матеріали для проведення воркшопу та тренінгу

Чек-лист для оцінювання ефективності реалізації політики безпеки в ЗЗСО

Призначення: використовується адміністрацією ЗЗСО, представниками внутрішніх моніторингових груп, а також зовнішніми аудиторами (громадськість, освітні експерти) для періодичної або підсумкової оцінки ефективності реалізації політики безпеки.

1. Загальна організація безпеки в ЗЗСО

Показник	Так / Ні / Частково	Коментар / джерело підтвердження
У закладі затверджено й оприлюднено локальні документи з питань безпеки (положення, інструкції, алгоритми дій)		
Існує координаційна група з питань політики безпеки		
Визначено відповідальних осіб за різні напрями політики безпеки		
Політика безпеки офіційно схвалена радою ЗЗСО / затверджена рішенням керівника		
Забезпечено доступність політики для всіх учасників освітнього процесу (учні, педагоги, батьки)		

2. Нормативно-правовий супровід

Показник	Так / Ні / Частково	Коментар / Джерело підтвердження
Документи приведено у відповідність до чинного законодавства та Державних стандартів		
Розроблено алгоритми дій на випадок надзвичайних ситуацій, булінгу, насильства		
Політика безпеки враховує принципи прав дитини та недискримінації		
Внутрішні документи проходять регулярне оновлення (щорічний перегляд)		

3. Інфраструктурна безпека

Показник	Так / Ні / Частково	Коментар / Джерело підтвердження
Приміщення відповідають вимогам безбар'єрності, протипожежної та санітарної безпеки		
Є система відеоспостереження / тривожної сигналізації (у разі потреби)		
Приміщення мають укриття / захисні споруди або алгоритми евакуації		
Проведено навчання / інструктажі для персоналу з дій у кризових ситуаціях		

4. Соціально-психологічна безпека

Показник	Так / Ні / Частково	Коментар / Джерело підтвердження
В освітньому середовищі діє система виявлення, попередження та реагування на булінг		
Забезпечено регулярну психологічну підтримку учнів і працівників		
Діє програма профілактики насильства, агресії, токсичних стосунків		
Проводиться анкетування для виявлення рівня суб'єктивного відчуття безпеки		

5. Взаємодія та участь

Показник	Так / Ні / Частково	Коментар / Джерело підтвердження
Батьки, учні, громадськість долучені до розробки або перегляду політики		
Налагоджено співпрацю з підрозділами поліції, Службою у справах дітей, соціальними службами		
Є чіткі канали повідомлення про загрози або інциденти (анонімні скриньки, платформи тощо)		
Участь громади та органів самоврядування у заходах з безпеки є системною		

6. Професійна підтримка та розвиток фахівців

Показник	Так / Ні / Частково	Коментар / Джерело підтвердження

Педагогічні працівники пройшли навчання / воркшопи з питань безпеки		
Соціальний педагог / психолог мають підвищення кваліфікації з теми		
Створено умови для міжсекторального обміну досвідом і практиками		
Існує підтримка молодих педагогів у впровадженні політики безпеки		

7. Моніторинг та вдосконалення

Показник	Так / Ні / Частково	Коментар / Джерело підтвердження
Проводиться щорічний аудит реалізації політики безпеки		
Є система індикаторів та показників для вимірювання ефективності		
Політика адаптується до змін у середовищі, ризиків, нових викликів		
Залучаються експерти/сторонні аудитори для оцінювання результатів		

Підсумок:

Загальна кількість позитивних відповідей: ___ з ___

Напрями, які потребують доопрацювання: _____

Заплановані дії за результатами оцінювання: _____

Шаблон фрагменту політики безпеки освітнього середовища

Назва розділу: «Алгоритм дій при виявленні випадків булінгу»

Мета: забезпечити чітку процедуру виявлення, фіксації, реагування та запобігання випадкам булінгу в освітньому середовищі.

Принципи: презумпція невинуватості, повна конфіденційність, превентивність, залучення усіх учасників освітнього процесу.

Алгоритм дій:

1. Отримання повідомлення про булінг (усне, письмове, анонімне).
2. Реєстрація випадку відповідальною особою (заступник директора/соціальний педагог).

3. Формування комісії з розгляду випадку (у складі: директор, психолог, класний керівник, батьки, представник служби).

4. Проведення бесід з учасниками, складання акту та висновку.

5. Повідомлення органів Нацполіції (у разі ознак правопорушення).

6. Розробка індивідуального плану супроводу (жертва / агресор).

7. Моніторинг та повторна оцінка через 1 місяць.

5. Контроль та моніторинг:

Щоквартальний перегляд ситуацій, ведення журналу випадків, аналіз на засіданнях педагогічної ради.

Шаблон плану управлінських дій

Рекомендовано використовувати для індивідуального планування або як основу для офіційного внутрішнього документу.

Назва документу. План управлінських дій з реалізації політики безпеки освітнього середовища у ЗЗСО.

Період реалізації: ___ (вказати рік/семестр)

№	Управлінська дія	Очікуваний результат	Відповідальний	Термін виконання	Форма контролю
1	Провести аудит безпеки освітнього середовища	Визначено рівень реалізації політики	Директор, заступники	Вересень	Акт, аналітична довідка
2	Актуалізувати політику безпеки ЗЗСО	Документ затверджено і оприлюднено	Юридична / профільна комісія, директор	Жовтень	Протокол, наказ
3	Провести інструктаж для працівників про дії в надзвичайних ситуаціях	Підвищено обізнаність і готовність колективу	Заступник директора, служба безпеки	Листопад	Журнал інструктажу
4	Організувати тренінг з цифрової безпеки для учнів	Формування навичок безпечної поведінки онлайн	Класні керівники, ІТ-педагог	Жовтень-грудень	Фотофіксація, відгуки
5	Розробити план реагування на випадки булінгу	Забезпечено превентивну модель втручання	Соціальний педагог, адміністрація	Постійно	Положення, алгоритми дій

Уніфікована система критеріїв оцінювання ефективності політики безпеки освітнього середовища в ЗЗСО

Структура оцінювання. Оцінювання базується на 6 ключових компонентах інтегрованої моделі політики безпеки, кожен з яких має індикатори ефективності та рівні реалізації. Загальний рівень реалізації визначається за шкалою: 0 – відсутній, 1 – реалізується частково / формально, 2 – реалізується системно, 3 – реалізується інноваційно/модельно.

1. Нормативно-правове забезпечення

Індикатори:

1. Наявність локальних актів щодо безпеки, що відповідають національним вимогам.
2. Актуальність і оновлення документів.
3. Участь різних стейкхолдерів у розробці регламентів.
4. Відповідність документів стратегії закладу.

2. Превентивна і просвітницька діяльність

Індикатори:

1. Наявність програми превенції ризикованої поведінки учнів.
2. Систематичність тренінгів / занять для учнів, батьків, педагогів.
3. Залучення партнерів (НГО, поліція) до превентивних заходів.
4. Відповідність заходів потребам конкретної спільноти.

3. Фізична і інформаційна безпека

Індикатори:

1. Оцінка фізичної безпеки приміщень (системи сповіщення, евакуаційні шляхи).
2. Реалізація політики безпеки в цифровому середовищі (кібербулінг, захист персональних даних).
3. Наявність інструкцій та планів реагування на надзвичайні ситуації.
4. Проведення навчальних евакуацій.

4. Координація та взаємодія із зовнішніми партнерами

Індикатори:

1. Наявність формалізованих угод про співпрацю (з поліцією, ССД, НГО).
2. Залучення партнерів до планування та реалізації політики.
3. Проведення спільного моніторингу безпеки.
4. Визначені канали комунікації та обміну інформацією.

5. Внутрішній менеджмент і розподіл відповідальності

Індикатори:

1. Прозорий розподіл ролей і відповідальності між учасниками процесу.
2. Наявність команд / робочих груп з питань безпеки.
3. Інклюзивність управлінських рішень (залучення учнівського, батьківського самоврядування).
4. Чіткість внутрішніх процедур реагування.

6. Моніторинг, самооцінювання, розвиток

Індикатори:

1. Регулярне проведення внутрішнього моніторингу стану безпеки.
2. Використання інструментів зворотного зв'язку (анкетування, інтерв'ювання, фокус-групи).
3. Адаптація політики за результатами аналізу.
4. Планування професійного розвитку працівників із фокусом на безпекову компетентність.

Чек-лист щоденного управлінського контролю за реалізацією політики безпеки в ЗЗСО

(інструмент для керівника закладу або відповідального з безпеки)

Чек-лист охоплює ключові аспекти щоденного моніторингу та дозволяє фіксувати відповідність дій освітнього середовища політиці безпеки. Може використовуватись як у паперовій, так і в електронній формі.

1. Фізичний простір і технічна безпека

- 1.1. Всі евакуаційні виходи відкриті, без перешкод.
- 1.2. Відеоспостереження функціонує (де передбачено).
- 1.3. Приміщення не мають потенційно небезпечних умов для учнів.

- 1.4. Охоронний режим працює згідно з вимогами.
- 1.5. Позначені маршрути евакуації оновлені та помітні.
- 1.6. Проведена щоденна перевірка доступності аптечки та вогнегасників.

2. Психоемоційна та соціальна безпека

- 2.1. Зафіксовані випадки порушень поведінки (у журналі подій / інцидентів).
- 2.2. Проведено бесіди/медіації у разі конфліктних ситуацій.
- 2.3. Соціальний педагог (або шкільний психолог) отримав інформацію про вразливих учнів.
- 2.4. Виявлено учнів з ознаками стресу / занепокоєння – інформовано класного керівника.
- 2.5. Педагоги повідомили про підозри щодо булінгу – ініційовано протокол реагування.
- 2.6. Реалізовано елементи щоденної превенції (ранкове коло, дружні 5 хвилин, тощо).

3. Цифрова безпека та інформаційна гігієна

- 3.1. Доступ до онлайн-середовищ контролюється (модерація, логіни, паролі).
- 3.2. Повідомлено про випадки кібербулінгу / онлайн-ризиків – реакція здійснена.
- 3.3. Під час уроків дотримано політики цифрової етики.
- 3.4. Учням надано інструктаж про безпечне використання технологій.

4. Комунікація та залучення учасників освітнього процесу

- 4.1. Є контакт з батьками / опікунами щодо проблемної поведінки / ризиків.
- 4.2. Команди/групи безпеки активні та виконують завдання.
- 4.3. Проведено або заплановано превентивний захід (інформаційна зустріч, класна година тощо).
- 4.4. Відповідальна особа інформує керівника про інциденти / превентивні дії.

5. Адміністративна фіксація і моніторинг

- 5.1. Записи в журналі інцидентів / порушень актуальні.
- 5.2. Документи про реагування на події оформлені належним чином.
- 5.3. Оновлено план реагування на надзвичайні ситуації (раз на 10 днів).

5.4. Заплановані наради / зустрічі з питань безпеки в найближчий тиждень.

Підпис відповідальної особи: _____

Дата: _____

Дорожня карта міжвідомчої взаємодії щодо забезпечення політики безпеки в ЗЗСО

(стратегічний інструмент координації дій між усіма суб'єктами, залученими до формування безпечного освітнього середовища)

Мета дорожньої карти: уніфікувати механізми міжсекторальної співпраці, визначити ролі, етапи, засоби комунікації та критерії результативності взаємодії між ЗЗСО та зовнішніми партнерами (службами, НГО, органами влади, поліцією, медичними установами, батьківською громадськістю тощо).

1. Суб'єкти міжвідомчої взаємодії

Категорія	Приклади залучених структур
Заклад освіти	Керівник, заступники, соціальний педагог, класні керівники, учнівське та батьківське самоврядування
Охоронні структури	Територіальні підрозділи Національної поліції, патрульна служба
Служби захисту прав дітей	Служба у справах дітей, Центри соціальних служб
Медичні установи	Шкільні медпрацівники, місцеві центри ПМСД
Громадські організації	Профільні НГО, правозахисні ініціативи
Органи місцевого самоврядування	Відділ / департамент освіти, уповноважені з прав дітей
Психологічна підтримка	Центри психологічної допомоги, телефони довіри

2. Етапи реалізації дорожньої карти

Етап 1. Ідентифікація потреб:

- 1.1. Проведення внутрішнього та зовнішнього моніторингу стану безпеки.
- 1.2. Збір інформації про потенційні ризики та запити всіх стейкхолдерів.
- 1.3. Формування профілю безпеки закладу.

Етап 2. Встановлення партнерств.

- 2.1. Ініціювання меморандумів про співпрацю.
- 2.2. Узгодження зон відповідальності кожного партнера.
- 2.3. Визначення форм комунікації (періодичність, формат, відповідальні).

Етап 3. Спільне планування.

3.1. Формування міжвідомчого плану превентивних заходів.

3.2. Визначення пріоритетних напрямів (наприклад, реагування на домашнє насильство, кібербезпека).

3.3. Координація ресурсів (кадрових, часових, матеріальних).

Етап 4. Реалізація заходів.

4.1. Проведення спільних тренінгів, профілактичних занять, інформаційних кампаній.

4.2. Реагування на випадки кризових ситуацій відповідно до затверджених алгоритмів.

4.3. Супровід сімей / учнів, які перебувають у кризі.

Етап 5. Моніторинг і ревізія.

5.1. Щоквартальний аналіз результатів взаємодії.

5.2. Внесення коригувань до стратегії співпраці.

5.3. Розробка спільних звітів (для ЗЗСО, місцевої влади, освітнього управління).

Алгоритм реагування на інциденти (приклад)

1. Виявлення інциденту (школа, учень, батьки, педагог).

2. Повідомлення керівника ЗЗСО.

3. Скликання внутрішньої групи швидкого реагування.

4. Інформування зовнішніх партнерів відповідно до ситуації:

- поліція – при загрозі життю або злочині;
- Служба у справах дітей – при виявленні домашнього насильства;
- Центр соціальних служб – при потребі соціального супроводу;
- медичні установи – при потребі надання невідкладної допомоги.

5. Документування інциденту.

6. Моніторинг наслідків і супровід.

Шаблон плану управлінських дій із впровадження політики безпеки в ЗЗСО

Назва документа. План управлінських дій із впровадження політики безпеки в закладі загальної середньої освіти.

Призначення: забезпечення системної реалізації політики безпеки відповідно до стратегічних, нормативних, інфраструктурних та соціально-педагогічних вимог.

1. Загальна інформація:

Назва ЗЗСО: _____

Населений пункт / територіальна громада: _____

Форма власності: _____

Дата початку реалізації плану: _____

Строк реалізації: _____

Відповідальна особа за загальну координацію: _____

Координаційна команда (ПІБ, посада, роль у реалізації):

2. Ціль політики безпеки ЗЗСО: *формується в межах місії закладу, з урахуванням аналізу безпекових ризиків, прав дитини, стандартів гуманної освіти та законодавства.*

Приклад: створити в ЗЗСО цілісне, соціально безпечне, психологічно підтримувальне середовище, що запобігає дискримінації, булінгу, насильству та сприяє розвитку суб'єктності учасників освітнього процесу.

3. Основні стратегічні напрями (блоки політики безпеки)

Напрямок	Опис	Очікуваний результат
Нормативно-правовий	Актуалізація локальних документів відповідно до чинного законодавства та кращих практик	Уніфіковані й доступні положення, інструкції, алгоритми
Інфраструктурний	Забезпечення фізичної безпеки: укриття, сигналізації, безбар'єрність, відеоспостереження	Середовище, що мінімізує ризики загроз
Психологічний клімат	Формування культури довіри, толерантності, небайдужості	Зниження проявів булінгу, зростання індексу психологічної безпеки
Превенція	Системна просвітницька, виховна, профілактична робота	Обізнаність, превенція насильства, активність учасників

Взаємодія	Встановлення міжвідомчих та партнерських механізмів реагування	Чітке реагування, колективна відповідальність
Моніторинг і оцінка	Оцінка результатів за критеріями ефективності	Прозорість, можливість удосконалення

4. Деталізований план дій за кожним напрямом.

Приклад блоку: Превенція.

№	Завдання	Діяльність	Відповідальні	Термін	Ресурси	Критерії оцінювання
1	Формування культури безпечного спілкування	Проведення тренінгів для учнів 5–11 класів	Психолог, класні керівники	Вересень-грудень	Навчальні матеріали, фасилітатори	Зменшення звернень щодо конфліктів
2	Освітня кампанія «Безпека в кожному класі»	Інформаційні тижні, плакати, конкурси	Заступник з виховної роботи, парламент учнів	Жовтень	Принтери, флаєри, підтримка громадських організацій	Активна участь 80% класів
3	Розвиток навичок мирного вирішення конфліктів	Впровадження медіації	Соціальний педагог	Постійно	Навчання фасилітаторів	Вирішення >60% конфліктів без ескалації

Інші блоки реалізуються за аналогічною логікою.

5. Матриця відповідальності

Функції / Особи	Директор	Заступники	Психолог	Соціальний педагог	Класні керівники	Батьки	Представники громади
Планування	*	*					
Реалізація	*	*	*	*	*	*	*
Моніторинг	*	*		*			
Актуалізація	*	*					

6. Показники ефективності політики безпеки

- зменшення зареєстрованих випадків булінгу, агресії, порушень;
- підвищення рівня суб'єктивного відчуття безпеки в учнів, педагогів і батьків (за результатами анкетування);
- кількість проведених заходів, тренінгів, інформаційних кампаній;
- рівень залучення батьків та громади до ініціатив;
- наявність оновлених нормативних документів;
- результати незалежного моніторингу або громадського аудиту.

Інтерактивні завдання для учасників тренінгу з реалізації політики безпеки в

Ці завдання структуровано відповідно до цілей тренінгу та адаптовано під аудиторію, яка включає освітян, соціальних педагогів, батьків і громадських представників. Вони забезпечують практичне закріплення змісту, розвиток критичного мислення, емпатії, міжсекторального аналізу та прийняття управлінських рішень у сфері безпеки освітнього середовища.

Вправа 1. «Мапа ризиків мого закладу»

Мета: актуалізувати учасниками потенційні та актуальні загрози у власному ЗЗСО.

Інструкція: учасники працюють в малих групах (4–5 осіб). Кожна група заповнює шаблон «Мапа ризиків», де мають бути позначені:

- соціальні ризики (булінг, ізоляція, насильство);
- інфраструктурні (відсутність укриттів, відеонагляду);
- управлінські (відсутність відповідальних, невизначеність алгоритмів дій);
- зовнішні (загрози з боку громади, військові ризики тощо).

Форма: фліпчарт + стікери різного кольору для типів ризиків.

Час: 25 хвилин + 10 хвилин на презентацію групових результатів.

Вправа 2. «Рольова симуляція: Конфлікт на зборах батьків»

Мета: продемонструвати соціально-комунікативні виклики, пов'язані з реалізацією політики безпеки.

Ситуація: на батьківських зборах обговорюється запровадження системи електронного моніторингу відвідуваності та поведінки учнів. Частина батьків виступає «за», частина «проти».

Ролі:

- адміністрація ЗЗСО;
- активні батьки, які підтримують;
- батьки, що вбачають порушення прав дітей;
- соціальний педагог;
- представник служби захисту дітей.

Інструкція: кожна група готується до аргументованої позиції та проводить імітацію зборів. Потім обговорюється, які цінності було реалізовано / порушено, які ризики проявились, чи була досягнута згода.

Час: 30 хвилин на підготовку + 20 хвилин симуляції + 15 хвилин рефлексії.

Вправа 3. «Дерево змін: кроки до безпечного середовища»

Мета: сформувати стратегічне бачення управлінських дій.

Інструкція: на аркуші зображено «дерево змін». Учасники наносять:

Коріння – чинники, які породжують проблему (наприклад, відсутність критеріїв ефективності).

Стовбур – основна проблема.

Гілки – напрями змін.

Листя / плоди – очікувані результати.

Форма: командна робота, постер на стіну.

Час: 30 хвилин + 10 хвилин на спільне представлення.

Кейс 1. «Інцидент в укритті»

Ситуація. Під час повітряної тривоги частина учнів відмовляється йти до укриття, в укритті виникає конфлікт між учнями. Педагогічні працівники губляться в діях, деякі батьки звинувачують школу в ігноруванні безпеки.

Завдання:

1. Визначити, які порушення політики безпеки тут мають місце.
2. Хто з учасників освітнього процесу мав діяти і як?
3. Розробити короткий алгоритм дій на випадок повторення інциденту.

Форма: групова аналітична робота + представлення рішень.

Кейс 2. «Невидимі загрози»

Ситуація. У ЗЗСО не зафіксовано відкритих випадків булінгу, проте опитування учнів виявило, що значна частина відчуває страх, тривожність, уникнення шкільного простору.

Завдання:

1. Які джерела тривожності можуть бути прихованими?
2. Які інструменти можуть допомогти виявити «невидимі» загрози?

3. Яку роль у цьому процесі мають відігравати соціальний педагог, батьки, класні керівники?

Форма: обговорення в мікрогрупах + фасилітоване загальне обговорення.

Шаблон адаптивного плану управлінських дій щодо реалізації політики безпеки освітнього середовища в ЗЗСО (дорожня карта)

Назва документа. План управлінських дій щодо реалізації політики безпеки освітнього середовища.

Заклад освіти: [повна назва ЗЗСО]

Період реалізації: [дата початку – дата завершення].

Відповідальна особа: [ПІБ, посада]

1. Ціль стратегічного планування

Забезпечення системного, інтегрованого, нормативно та соціально узгодженого впровадження політики безпеки в усіх напрямках діяльності закладу загальної середньої освіти на засадах міжсекторальної співпраці, превентивності та суб'єктності учасників освітнього процесу.

2. Очікувані результати реалізації політики:

- наявність функціональної структури управління безпекою;
- зменшення інцидентів булінгу, дискримінації, тривожності;
- створення безпечного фізичного та психологічного простору;
- формування культури відповідальності й партнерства;
- впровадження стандартів індикаторного оцінювання політики безпеки.

3. Етапи реалізації політики

Етап	Назва етапу	Основні дії	Відповідальні	Термін	Очікуваний результат
I	Аналіз безпекового середовища	Соціальний аудит, анкетування, карта ризиків	Адміністрація, соціальний педагог	Вересень	Визначено проблемні зони
II	Проектування політики безпеки	Формування робочої групи, розробка політики, громадське обговорення	Робоча група, педагогічна рада	Жовтень	Ухвалено політику безпеки

III	Інституціалізація політики	Внесення політики до локальних актів, створення регламентів	Керівник, юрист, педрада	Листопад	Впроваджено в управлінські процеси
IV	Навчання учасників процесу	Проведення воркшопів, тренінгів, інструктажів	Соціальний педагог, НУО, зовнішні партнери	Грудень – січень	Підвищено компетентність
V	Моніторинг та коригування	Ведення журналу інцидентів, опитування, фасилітовані сесії	Соціальна служба, адміністрація	Постійно	Здійснюється адаптивне коригування

4. Матриця відповідальності (RASCI)

Дія	Responsible (виконує)	Accountable (відповідає)	Support (підтримує)	Consulted (консультує)	Informed (інформується)
Формування політики	Робоча група	Керівник ЗЗСО	Педрада	Юрист, НУО	Громадськість
Реалізація тренінгів	Соціальний педагог	Заступник директора	Партнери	Психолог	Всі учасники
Оцінювання ефективності	Соц. педагог, адміністрація	Керівник	Аналітик громади	Батьківський комітет	Учасники ОП

5. Ключові індикатори оцінювання ефективності:

5.1. Відсоток охоплення учасників інструктажами та тренінгами.

5.2. Динаміка повідомлень про порушення безпеки (анонімно).

5.3. Наявність локальних актів і алгоритмів реагування.

5.4. Оцінка задоволеності безпековим середовищем (анкети).

5.5. Частота міжсекторальної взаємодії (зустрічі, угоди).

6. Механізми зворотного зв'язку та адаптації:

6.1. Постійна анонімна форма для зворотного зв'язку.

6.2. Щомісячні опитування та «скринька довіри».

6.3. Щоквартальні фасилітовані консультації з оновленням політики.

6.4. Інтеграція результатів моніторингу в план роботи ЗЗСО.

**Бланк експертного оцінювання
моделі впровадження політики безпеки освітнього середовища у закладах
загальної середньої освіти**

Інструкція для експерта: оцініть кожен параметр за п'ятибальною шкалою: 5 – відмінно; 4 – добре; 3 – задовільно; 2 – незадовільно; 1 – дуже погано. У разі потреби надайте короткі коментарі та пропозиції щодо вдосконалення.

Критерій 1. Оцінювання якості цільового призначення моделі

№	Параметр	Оцінка (1–5)	Коментарі експерта
1.1	Орієнтація на забезпечення фізичної, психологічної та соціальної безпеки учасників освітнього процесу		
1.2	Спрямованість на інтеграцію вимог до безпеки освітнього середовища на інституційному рівні		
1.3	Відповідність моделі національним та міжнародним стандартам забезпечення безпеки в освіті		

Критерій 2. Оцінювання змістового наповнення моделі

№	Параметр	Оцінка (1–5)	Коментарі експерта
2.1	Орієнтація на комплексний підхід до безпеки, який охоплює фізичний, інформаційний, емоційний і соціальний компоненти безпечного середовища		
2.2	Відповідність змісту моделі реальним потребам учасників освітнього процесу щодо захисту їхніх прав, гідності та життя		
2.3	Здатність моделі враховувати контекстуальні чинники у створенні безпечного середовища		

Критерій 3. Оцінювання можливостей технологізації моделі

№	Параметр	Оцінка (1–5)	Коментарі експерта
3.1	Наявність чітко визначених процедур і алгоритмів дій у разі виникнення загроз або надзвичайних ситуацій		
3.2	Розробленість методичних рекомендацій і практичних інструментів для реалізації політики безпеки на рівні ЗЗСО		
3.3	Наявність системи моніторингу й оцінювання ефективності заходів безпеки		
3.4	Відповідність моделі сучасним технологічним вимогам, у тому числі в частині цифрової безпеки й захисту персональних даних		

Загальний висновок експерта: (короткий узагальнюючий опис результатів оцінювання та рекомендації щодо вдосконалення моделі)

Зведена форма обрахунку середніх балів і інтегрального показника якості моделі

1. Середній бал за кожним критерієм

Критерій	Сума балів за всі параметри критерію	Кількість параметрів	Середній бал критерію (сума / кількість)
Критерій 1. Оцінювання якості цільового призначення моделі		3	
Критерій 2. Оцінювання змістового наповнення моделі		3	
Критерій 3. Оцінювання можливостей технологізації моделі		4	

2. Обрахунок інтегрального показника якості моделі

Інтегральний показник обчислюється за формулою:

$$ІІІ = \frac{\text{середній бал за критерієм 1} + \text{середній бал за критерієм 2} + \text{середній бал за критерієм 3}}{3}$$

3. Інтерпретація інтегрального показника:

4,5–5 балів – модель має високий рівень якості й придатності до впровадження.

3,5–4,4 балів – модель потребує часткової корекції й доопрацювання.

2,5–3,4 балів – модель має середній рівень якості, рекомендоване суттєве вдосконалення.

нижче 2,5 балів – модель вимагає суттєвої переробки або розробки нової концепції.